

Forskning på dølgsmål- og spedbarnsdrapssaker i Norge og Sverige fra tidlig nytid.

En historiografisk syntese av spedbarnsdrapssaker fra perioden
1965 til 2019 fra Norge og Sverige.

SUSANNA LINNEA ÅRBY

Barnemordet. (Bilde). 1886. Erik Henningsen

VEILEDER

Sødal, Terje
Dørum, Knut

Universitetet i Agder, 2023

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Å jobbe med tematikk som er så voldsom som spedbarnsdrap har ikke vært like lett. Ønske om å skrive noe om denne forbrytelsen og kvinnene som begikk den har jeg lenge hatt i tankene. Mye fordi vi fortsatt kriminaliserer gravide kvinner som ikke ønsker eller kan ta vare på barnet. Under perioden jeg skrev min oppgave kom det nyheter fra USA. Nyheten forklarte at representanter for delstaten Sør-Carolina ønsket en ny lov som gir muligheten til å straffe kvinner som tar abort med dødsstraff. Eller så kunne de få livstid i fengsel. Det var rart for meg å analysere forskning på lov og rettspraksis fra 200 til 300 år tilbake, bare for å se hvor lite vi har utviklet oss. Jeg håper tematikk som abort og spedbarnsdrap vil holde seg relevant for historieforskning, for dette viser seg å være mer vesentlig enn hva jeg har trodd selv.

Jeg ønsker å gi en stor takk til mine veiledere Terje Sødal og Knut Dørum. Tusen takk for at dere har hjulpet meg i denne perioden. At jeg uansett kunne kontakte dere om hva som helst. Og dere var engasjerte og diskutert oppgaven min slik at de gangen jeg ikke selv var like engasjert fikk nytt giv. Dere er to gode menn, tusen takk.

Videre må jeg nesten takke venner og familie for støtte og oppmuntring de siste årene. Men mest må jeg takke min samboer som nå i flere år har hørt på meg snakke om drap, tortur, henrettelse og andre groteske ting. Jeg takker deg for at du har blitt ved min side selv om jeg nok har virket gal i flere perioder.

Abstract

The theme for this dissertation is Norwegian and Swedish research on infanticide (spedbarnsdrap) in the early modern period. Infanticide is the definition for mothers who had committed murder on their newborn child. This was the crime for which women in Norway and Sweden were most often executed for in early modern times. The main purpose of this thesis is to give a historiographic review of the most significant studies on infanticide from Norway and Sweden published between 1965 to 2019. Such an analysis has not previously been carried out for Norwegian and Swedish infanticide research. What are the trends in the research field and peculiarities of the related research? And, if I compare what the research from both countries can tell about legislation, legal practice and characteristic features of the women who committed infanticide, are the answers the same? The main source for this dissertation is a wide amount of secondary literature, with the pioneers of the research field Lisabet Risa and Erik Anners as important contributions to the field. Two theoretical approaches which repeats itself in the field is the state of power perspective (maktstatperspektiv) and the interaction perspective (interaksjonsperspektiv). The use of the perspectives was to explain the way laws and jurisprudence was practiced by the state and the way the public could influence the state.

I was able to locate 19 Norwegian research contributions and 17 Swedish publications that highlight infanticide to a greater or lesser extent. The most central findings that are repeated in both Norwegian and Swedish research were that most of the mothers that committed infanticide were unmarried maids. They got pregnant by men they were not married to or with a man who was already married. In my review there are three recurring motifs found in Norwegian and Swedish research. Shame, poverty and who the child's father were the most used motifs for the unmarried mothers. I have found that there are several similarities for the studies on infanticide. One of them is how the historians approach the source material through method uses. The methods I conclude are the most used in the research from both countries are qualitative and quantitative methods, and they often combine these two methods. A trend that shows itself in research development is the transition from dealing with the general to the more specific. For Norway this concerned the

transition from major topics such as morality legislation (sedlighetslovgivning) to case studies of individual infanticide cases. For the Swedish research, I found that the development within the field started with dealing with the big social development issue to case study at a local level. One of the differences between the Norwegian and Swedish research is the size of the geographical area used in the analysis, this applies especially to first-generation researchers. Where the Swedish researchers had the whole of Sweden as a geographical area, while Norway stuck to cities or villages.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Abstract	2
1. Innledning	5
1.1 Problemstilling og avgrensning.....	6
1.2 Metode og fremgangsmåte.....	7
1.3 Maktstat og interaksjonsperspektiv.....	11
1.4 Begrepsforklaring.....	12
1.5 Spedbarnsdrapslovgivning fra Norge og Sverige.....	15
1.6 Oppgavens struktur.....	18
2. Norsk dølgsmålsforskning	19
2.1 De første bidragene av dølgsmålsforskning i Norge.....	20
2.2 Tingbokprosjektet.....	26
2.3 Forskning fra 1999 til 2017.....	34
2.4 Kjennetegn for norsk dølgsmålsforskning og utvikling.....	46
3. Svensk dølgsmålsforskning	50
3.1 Første generasjons dølgsmålsforskning, 1965 til 1992.....	51
3.2 Bidrag fra 1995 til 2004.....	57
3.3 Bidrag fra 2010 til 2019.....	68
3.4 Kjennetegn for svensk spedbarnsdrapsforskning og utvikling.....	77
4. Tematisk gjennomgang og komparasjon	82
4.1 Lovgivning og rettspraksis.....	83
4.2 Dølgsmålskvinnene og deres motiv.....	93
4.3 Teoretisk rammeverk.....	101
4.4 Kjennetegn på norsk og svensk spedbarnsdrapsforskning.....	104
4.5 Dansk og finsk forskning.....	111
5. Og forskning på spedbarnsdrap i Norge og Sverige forteller?	116
Litteraturliste:	121
Bilde:.....	126

1. Innledning

«... barnefødsler i dølgsmål var det brotsverket som oftest førde til dødsdommar på 1700 talet»¹ Dette hevdet den danske juristen Christian Ditlev Hedegaard i sin undersøkelse utgitt i 1756.² Dølgsmål³ som en del av historieforskningen i Norge og Sverige var lenge urørt tematikk. Dette var til tross for grundige undersøkelser av jurister fra samtiden som viste omfanget av spedbarnsdrapssakene. Det var få historikere frem til 1960/70-tallet som hadde lagt vekt på hvilke sosiale forhold som førte til at kvinner fødte i dølgsmål. En av grunnene for dette, kan ha vært at temaet dølgsmål er en del av kvinnehistorie som frem til 1960/70-tallet ikke hadde fått særlig stor plass i historievitenskapen. Kvinnehistorie som underdisiplin i historieforskning kom med feminismens inntog i samfunnet på 1960-tallet.⁴ Usynlighetgjøringen av kvinner og posisjonen som «det andre kjønn» i historien ble tatt opp, og startet interessen for forskning på kvinnehistorie på 1970-tallet.⁵ Underdisiplinen hadde som hovedmål å synliggjøre kvinne i historien og dermed skape balanse i kjønnsperspektiv, for å kunne se hvilke roller kvinnen hadde i fortidens samfunn.⁶ Interessen falt naturligvis på områder som var mannsdominerte for å undersøke kvinners posisjon der, for eksempel politikere og filosofer, men studier av områder i samfunnet som tidligere hadde blitt lite fokusert på ble gjenstand for forskning som historien til prostituerte, husmødre og tjenestepiker.⁷ Det ble også interessant å se på andre områder i samfunnet, slik som kriminalitet, og her ble dølgsmålsforskning en vesentlig.

Målet for oppgaven er å se nærmere på forskning fra Norge og Sverige som satte søkelys på dølgsmålsaker funnet i relevant juridiske protokoller. Jeg ønsker at oppgaven skal gi et overblikk over de mest sentrale historievitenskapelige forskningsbidragene omhandlende dølgsmål- og spedbarnsdrapssaker fra Norge og Sverige i tidlig nytid. Jeg ønsker å komparere hva forskningen kan fortelle om lovgivning, rettspraksis og karakteristiske trekk ved spedbarnsdrapssakene og

¹ Risa, 1975: 1.

² «Fierde Forsøg til En Dansk-Juridisk Dissertation, angaaende Barnefødsel i Dølgemaal, i Anledning af Danske Lovens 6. Bogs 6. Cap. 8. Art.» 1756.

³ Forklaring på begrep se side: 9.

⁴ Andresen m.fl., 2017: 203.

⁵ Andresen m.fl., 2017: 204.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

dølgsmålskvinnene. Bidragene for syntesen ble utgitt innenfor perioden 1965 til 2019. Utviklingen av forskningen har skjedd relativt parallelt for Norge og Sverige, dermed blir et avgjørende mål for analysen å gjøre rede for hvordan historiefaglig forskning på spedbarnsdrapssaker har utviklet seg i løpet av den gitte perioden. Jeg ønsker å ha særlig søkelys på utviklingstrekk og særegenheter innenfor forskningen av emnet. En tydeliggjøring av dette vil gjøres gjennom presentasjon av problemstillingen.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Som tidligere nevnt er målet for oppgaven å gi en oversikt over den historiefaglige forskningen på dølgsmålproblematikken i Norge og Sverige i tidlig nytid. Verkene oppgaven forholder seg til ble publisert i perioden fra 1965, året det første historiske forskningsbidragene brukt i denne analysen ble publisert, frem til 2019, jeg har ikke funnet relevant forskningen som har tatt opp emnet etter dette. Dølgsmål som forskningsemne har akselerert særlig de siste tretti årene. En pådriver av dette var for eksempel i Norge tingbokprosjektet ⁸ som var med på å tilgjengeliggjøre rettsmateriale for alle, samt også oppfordret til forskning med tingbøker og andre kilder fra tidlig nytid. Og nordiske historikermøte i 1994 som senere trykte rapporten «*Normer og sosial kontroll I Norden, ca. 1550 – 1850*».⁹ Slike prosjekter kan betraktes som et «før og etter»-perspektiv i henhold til utgivelser som bygger på tingbøker og annet rettsmateriale som primære kilder. «Før og etter»-perspektivet vil se annerledes ut for de forskjellige landene, målet med dette er å kartlegge når forskningen på dølgsmål akselererte i de forskjellige landene. I gjennomgangen av forskningsoversikten vil derfor forskningen bli kategorisert gruppevis. Gruppene sine karakteristiske trekk ligger i utgivelses år, men også vinklingen forskningen har for sitt prosjekt. Hovedformålet med min oppgave er å kartlegge hva forskningen kan fortelle om dølgsmålsakene fra tidlig nytid i Norge og Sverige, men også utviklingstrekk innenfor forskningsfronten. For å kunne utfylle målene satt for oppgaven formulerer jeg problemstillingen slik:

⁸ Tingbokprosjektet ble startet av Historisk institutt ved Universitetet i Oslo i 1987. Målet var å gjøre tilgjengelig de gamle tingbøkene etter sorenskriveren fra 1600- og 1700-tallet. Ved å gjøre tingbøkene søkbare kunne det medføre en økning av forskning med tingbøker som hovedkilde. (*Tingbokprosjektet*, 2010, sist endret 2020. Nettartikkel. <https://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/>)

⁹ Ibid.

Hva forteller forskningen om spedbarnsdrap fra Norge og Sverige i perioden tidlig moderne tid om lovgivning, rettspraksis og hvem dølgsmålskvinnene var? Hva kan betraktes som de mest sentrale funnene for dølgsmålsforskningen? Og hvilke trekk presenterer seg som typiske fra forskningen utgitt fra Norge og Sverige?

Som tidligere vist til holder oppgaven seg til bidrag som tar for seg dølgsmålssaker fra tidlig nytid. Dette utgjør en avgrensning innenfor tid og rom. Noen av avhandlingene har et tidsrom de forholder seg til som går over den satte avgrensningen. Men siden dette er avhandlinger som er betydningsfulle innenfor fagfeltet gir jeg avgrensningen et slingsmonn på ti til tjue år for å få med de enkelte bidragene. Bidragene oppgavene forholder seg til er historievitenskaplige bøker, bokbidrag i antologier, fagartikler, doktoravhandlinger og masteroppgaver. Forskningen som skal bli presentert er blant de mest avgjørende for forskningsfronten og har bidratt til ny empiri eller teorier som har drevet fagområdet videre.

1.2 Metode og fremgangsmåte

Jeg ønsker først å holde en historiografisk fremleggelse av bidragene. I og med at jeg skal bruke sekundær litteratur som mitt kildegrunnlag ser jeg på dette som nødvendig. Forskningen fra Norge og Sverige vil først betraktes enkeltvis hvor fokuset skal ligge på hva forskningen forteller om spedbarnsdrap, hvilke spørsmål stiller historikeren, hvilken empiri legges frem og hvilke konklusjoner trekker de? Deretter ønsker jeg å ha en komperasjonsdel oppdelt i tema hvor likheter og særpreg mellom bidragene parallelliseres, men også landene sammenliknes. Her vil jeg drive en komparativ analyse av hva forskningen kan fortelle om lovgivning, rettspraksis, karakteristiske trekk ved dølgsmålskvinnene og den generelle forskningsfrontens utviklingsmønster og særtrekk. Metoden for oppgaven er å lage en syntese etterfulgt av komparasjon med bakgrunn i historiografi. Underveis ønsker jeg å se hvilke mulige teorier forskningen argumenterer for. En teorier som ofte går igjen er for eksempel statens kontakt med lokalsamfunnet og deres mulige påvirkning for humanitetsutvikling i rettspraksis. Jeg ønsker også å se på hvilke metoder og kilder forskerne tar i bruk. Er bruken av metodene og kildene typiske for feltet? Gir disse et felles trekk for forskningsfeltet i sin helhet?

Det er i håndteringen av de empiriske funnene fra forskningen muligheten å se en eventuell historiografisk utvikling anløper. Dette er momentene som vil bli oppsummert avslutningsvis for de respektive landene, og dermed bringe anledningen til å se dølgsmålssakene i Norge og Sverige i et utførlig perspektiv. Med dette åpner muligheten til å se historiografiske endringer innenfor de enkelte landene. Og dermed bringe dette sammen til en avslutning hvor intensjonen er å oppsummere den svenske og norske dølgsmålsforskningens utvikling. I sammenheng med dette vil det være nyttig å først ta for seg relevant litteratur av de jeg velger å kalle «første generasjons»¹⁰ forskere og drøfte deres bruk av det tilgjengelige kildematerialet. Denne forskningen ligger oftest til grunn i senere forskning og utgjør et rettshistorisk fundament for senere generasjoner som i større grad forholder seg til spesifikke tematiske avgrensninger. Utgangspunktet for oppgaven var først å sammenlikne forskningen fra Norge, Sverige og Danmark, men grunnet lite kommunikasjon og svar på forespørslers sendt til danske biblioteker måtte jeg velge bort dette lande. Sammenlikningen ble heller av Norge og Sverige. Helt til slutt i min komparasjonsdel ønsker jeg å presentere enkelte sentrale bidrag for dølgsmålsforskning fra Danmark og Finland for å sette spedbarnsdrapsforskning i et større perspektiv.

Jeg ønsker å trekke frem to hovedverk fra Norge og Sverige, siden disse danner en base og viser typisk fremstilling av forskning på spedbarnsdrap. Dette er to avhandlinger som er sentrale når enn skal tilegne seg grunnleggende kjennskap til dølgsmålsforskning fra Norge og Sverige. Det første bidraget er av den norske historikeren Lisabet Risa som var en av de aller første til å problematisere dølgsmål gjennom sin hovedoppgave *Geistlige og verdslige sanksjoner mot ugifte mødre* fra 1974. Risa la mye av sitt fokus på hva den danske juristen C. D. Hedegaard oppfattet om kvinnene som begikk dølgsmål i sin samtid, og hva han mente grunnen var for den store andelen av slike forbrytelser. Juristen som vi tidligere stiftet bekjentskap med så sammenhengen mellom nye forordninger om løsaktighet og fødsler i dølgsmål.¹¹ Denne påstanden er grunnlaget for Risa sitt arbeid, og blir en teori hun senere i avhandlingen bekrefter gjennom egen empiri. Avhandlingen har blitt et av de

¹⁰ Med dette menes de som først startet med å undersøke dølgsmålssakene.

¹¹ Risa, 1972: 1.

fremste bidragene innenfor det gitte forskningsfeltet i Norge, og har bitt grunnlaget for senere drøfting, problemstillinger og teorier. Det andre bidraget som er den tidligste utgivelsen for forskningsoversikten, utgitt i 1965, er boken *Humanitet och Rationalism* av den svenske historikeren Erik Anners. I boken tar han for seg rettspraksis fra 1734 til 1786.¹² I undersøkelsen trekker han frem hvilken påvirkning opplysningstiden hadde for rettspraksisen i spedbarnsdrapssakene i Sverige. En av konklusjonene til Anners var at 1600-tallets protestantiske lovgivning var religiøst motivert som la grunnlaget for harde straffer for umoralske handlinger, mens 1700-tallets lovgivning var preget av humanisme og opplysning.¹³ Og den samme utviklingen kan betraktes i lovgivningen for spedbarnsdrap. Denne forklaringen om utvikling er det flere historikere som trekker inn i sine analyser i begge landene.

Som tidligere nevnt får underdisiplinen kvinnehistorie mer fokus innenfor historiefaget på 1970-tallet. Kvinnehistorie kategoriseres under sosialhistorie som kort tid før hadde blitt populær i historievitenskaplige miljøer.¹⁴ Sosialhistorie kan defineres på to måter, den ene er den britiske historikeren G.M Trevelyan sin definisjon at sosialhistorie er et folk sin historie.¹⁵ Hverdagshistorie eller historie om steder og normer.¹⁶ Den andre måten å definere sosialhistorie på er historien om de mange, om de ordinære lavere rangerte gruppene i samfunnet som for eksempel arbeiderklassen, bondesamfunn og de som lever i små kår.¹⁷ De som kanskje tidligere ikke hadde fått plass i historieskrivingen fikk nå søkelyset på seg, slik som minoritetsgrupper og kvinner, men også mindre grupper igjen som forbrytere ble tema for historieskrivningen.¹⁸ Siden avgrensningene for hva som falt under sosialhistorie var minimale fikk mye plass under dens kappe. Familiehistorie, demografi og lokalhistorie har man også funnet under sosialhistoriens betegnelse.¹⁹ Sosialhistorien har fått kritikk for dens manglende teoretiske sentrum uten overordnende spørsmål, men hovedtemaet for sosialhistorien er samfunnets helhet i

¹² Anners, 1965: 7.

¹³ Anners, 1965: 322.

¹⁴ Kjeldstadli, 1999: 81.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Kjeldstadli, 1999: 82.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

seg selv og de sosiale strukturene en finner i samfunnet.²⁰ Dette kan derfor romme en hel del spørsmål, men det vesentlige teoretiske spørsmålet blir hvilken type grupper fantes virkelig i de forskjellige samfunnene, og hvordan ble de inndelt?²¹ Begrepene aktører, strukturer og klasse ble viktige for historievitenskapen. Disse begrepene ble av historikere brukt som perspektiv for å gi forskningen en ramme.²²

Da kvinnehistorie fikk stor oppslutning på 1970-tallet var det ikke sånn at kvinnen ikke hadde blitt skrevet om tidligere, men tendenser i samfunnet som kvinnebevegelsen ble en pådriver for historieskrivingen.²³ I begynnelsen var ønsket for kvinnehistorie å supplere til den eksisterende historien ved å legge til kvinnens perspektiv.²⁴ Kvinnehistorie tok for seg kvinnen i alle strukturer i samfunnet, både de mannsdominerte, men også de som var forbundet med kvinnen selv.²⁵ Slik ble forskningen gjort om kvinnehistorie lagt under sosialhistoriens kappe, særlig når det kom til interessene for reproduksjon, arbeids fordeling og levekår.²⁶

Kvinnehistorikeren fulgte de samme normene i historieskriving som alle andre, men de forholder seg til allerede etablerte historiske metoder uten å komme med alternative vitenskapelige metoder.²⁷ Fra start i kvinnehistorien la forskning kategoriene «mannen» og «kvinnen» til grunne, så på 1980-tallet tok noen historikere tak i hvordan kategoriene hadde blitt formet i historien.²⁸ Flere forskere mente at kjønn burde bli forskningselement, det handlet ikke bare om å gjøre noe som tidligere var usynlig synlig, men hvordan noe ble usynlig, også hva kategoriene «mann» og «kvinne» hadde som beskrivelse gjennom historien.²⁹

Forskningsutviklingen fra kvinnehistorie til kjønnshistorie kan vise en utbredt strømning i faget, utviklingen fra strukturer til kulturer.³⁰ Kultur handler om mening, dette er tanke og følelsesregister i vår bevissthet som brukes når vi prøver å tolke og

²⁰ Kjeldstadli, 1999: 82, 83.

²¹ Kjeldstadli, 1999: 83.

²² Kaldal, 2002: 6-9.

²³ Kjeldstadli, 1999: 96.

²⁴ Kjeldstadli, 1999: 97.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Andresen, m.fl., 2017: 204.

²⁸ Andresen, m.fl., 2017: 205.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

vurdere verden.³¹ Normer, verdier og følelser er vesentlige begreper som gjelder kulturens bevissthetsforståelse.³² I Knut Kjeldstadli sin forklaring på den kulturelle vendingen trekker han linjer til forskerens egen forståelse og rolle innenfor forskningsfeltet. Altså hvilke forutsetninger og begrensninger har forskeren. Begrepene Kjeldstadli anvender for å forklare dette er fordom og horisont. Hva er forskerens egen forståelsesramme for tilnærmingen av materialet.³³ Kjeldstadli sin forklaring om fordom og horisont forstås som historikeren valg av vinkling, tema og metode brukt i egen forskning. Ut ifra Kjeldstadli sin forklaring handler den kulturelle vendingen her om forskerens muligheter og begrensninger på grunn av språk og forståeshorisont. For dølgsmålsforskningen i Norge og Sverige er dette med på å forklare utviklingstrekk for forskningen. Tematikken blir preget av forskerens egen kontekst, dette ses i noen av bidragene utgitt nærmere 1970-tallet hvor feminisme er et sentralt tema.

1.3 Maktstat og interaksjonsperspektiv

I undersøkelser som betrakter utviklingen av samspillet mellom myndighetene og befolkningen fra tidlig nytid vil perspektiver eller forklaringsmodeller bli nødvendige.³⁴ For den norske og svenske historieforskningen er to motstående perspektiver svært fremtredende for slike studier, henholdsvis maktstatsperspektivet og interaksjonsperspektiv. Perspektivene står i uenighet om hvordan samspillet mellom maktstaten og undersåtter faktisk utspilte seg. Ved bruken av maktstatsperspektivet argumenterer forskeren en sterk, nærmest militant statsmakt, og statens møte med befolkningen var disiplinerende. Interaksjonsmodellen sto i uenighet til hvor mektig staten var.³⁵ Interaksjonsperspektivet forklarer at et samarbeid mellom staten og befolkningen beskriver et tydeligere bilde av fortidens samfunn og konflikttolkning.³⁶ Forskerne som tar i nytte dette perspektivet, trekker gjerne frem befolkningens deltakelse på tinget eller andre offentlige arena.³⁷ Øystein Rian forklarer i sin bok om sensur i Danmark-Norge at den svenske historikeren Eva Österberg og de norske

³¹ Kjeldstadli, 1999: 85.

³² Kjeldstadli, 1999: 85.

³³ Kjeldstadli, 2009: 34.

³⁴ Villstrand, 2017: 458.

³⁵ Rian, 2014: 53.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

historikerne Sølvi Sogner, og Hilde Sandvik bruker interaksjonsperspektivet i sine analyser om lokalbefolkningens innflytelse på tinget.³⁸ Sogner og Sandvik sto i ledelsen for Tingbokprosjektet som Rian mener har et interaksjonsperspektiv innflytelse over de fleste av bidragene, men som han forklarer like etter prosjektet har også hovedoppgaver som bemerker statens harde rettspraksis for sedelighetsforbrytelser.³⁹ Og dette var lovgivning som rammet kvinner spesielt hardt. Rian selv er en representant for maktstatsperspektivet, blandt annet uttrykt gjennom det nordiske forskningsprosjektet *Maktstaten i Norden i det 16. og 17. århundre*, som Rian ledet. Nils Erik Villstrand skrev en artikkel for Historisk Tidskrift för Finland om hva forskning har fortalt om den svenske staten i tidlig moderne tids møte med befolkningen. Her la han vekt på Eva Österberg sitt syn på relasjonen mellom staten og undersåtter. Hennes fremstilling blir beskrevet i artikkelen som den fredelige interaksjonen, og at hun skrev historie nedenfra.⁴⁰ Villstrand beskriver maktstats- og interaksjonsperspektivet som to teoretiske poler på et spekter som historikere kan plasseres mellom.⁴¹ Historikernes bruk av perspektivene trenger nødvendigvis ikke være et «enten eller»-perspektiv, heller ikke å bruke perspektivene som idealtyper som forklaringsmodell. Jeg ønsker å se hvordan forskningens bidrag, som senere vil bli presentert, forholder seg til maktstat- og interaksjonsperspektivene, og om jeg kan plassere de på spekteret som Villstrand beskriver.

1.4 Begrepsforklaring

I den forekommende forskningsoversikten er det flere begreper som vil bli brukt som ikke lenger er i vår dagligtale. Disse begrepene er vesentlige når det kommer til bidragene som skal bli presentert, dermed blir denne delen av oppgaven viet til å forklare hva begrepene leiermål, blodskam og fødsel i dølgsmål omhandler.

Begrepene vil bli forklart, og begrepets egen rettslige utvikling vil bli presentert kort.

Leiermål er betegnelsen på samleie mellom personer som ikke er gift med hverandre. Dette var en av de mest utbredte forbrytelsene gjennom 1600- og 1700-tallet. Det var ulovlig ifølge loven å ligge med en som ikke var din mann eller kone, men det var også syndig ovenfor Gud å handle slik. Derfor prøvde både

³⁸ Rian, 2014: 54.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Villstrand, 2017: 467.

⁴¹ Villstrand, 2017: 468.

kongemakten og kirken å hindre dette med strenge lover og straffer. ⁴² Leiermål ble forbudt så tidlig som i 1277 i Norge, og i 1617 kom det en forordning om løsaktighet som skulle straffe det uanstendige livet til befolkningen ved at mannen skulle betale 12 riksdaler mens kvinnen betalte 6 riksdaler i bot. Forskning har vist at bøter av kvinner ikke ble innkrevd i særlig grad før ca. 1650. Det var lovfestet å straffe denne forbrytelsen med både geistlige og verdslige sanksjoner, som å offentlig skrifte i kirken og betale bøter til staten. ⁴³ Offentlig skrifting kunne de dømte unngå hvis partene giftet seg. ⁴⁴ Bøter var den vanligste måten å bli straffet på når det kom til førstegangs leiermål, men da Christian Vs Norske lov trådte i kraft i 1687 definerte den andre typer av leiermål forbrytelser og dette brakte også med seg strengere straffer også. ⁴⁵ Den nye loven var gjeldene for Danmark og Norge, og fastslo at leiermål mellom en gift mann og en gift kvinne som hadde samleie med andre enn sin ektefelle skulle straffes med henrettelse av begge parter, dette gjaldt ved tredje gangs hor. ⁴⁶ I slike tilfeller hadde de dømte blitt tatt flere ganger og ikke oppløst forholdet, og dermed begått en så stor synd at døden var den eneste måten å straffe dem på. ⁴⁷

I en forordning fra 1671 kunne soldater bli fritatt fra bøter, og senere i 1696 ble det bestemt at alle soldater kunne fritas fra leiermålsbøtene for førstegangs leiermål. ⁴⁸ I 1767 ble kirkens posisjon til å straffe leiermål byttet ut med fengsling, nå skulle ikke lenger leiermål straffes med offentlig skrifting. I 1812 ble første og andregangs leiermål avkriminalisert. ⁴⁹ Leiermål i forbudene ledd er seksuell omgang med noen i din nære slekt, denne handlingen ble straffet med høye bøter, og senere også forvisning og tvangsarbeid. ⁵⁰ Seksuell omgang med slekt ble på 1600-tallet beskrevet som leiermål i forbudene ledd eller blodskam, forskjellen mellom disse tar utgangspunkt i hvor nært slektskapet var. ⁵¹ Blodskam er til og med det andre slektsleddet, altså i en periode mellom 1610 til 1637 gjaldt dette søskenbarn, men

⁴² Aune, 1994: 1-2.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Hoff, 1996: 95.

⁴⁵ Gotaas, 1977: 23.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Drevland, 2016: 12.

⁴⁹ Aune, 1994: 124.

⁵⁰ Terjesen, 1994: 4.

⁵¹ Terjesen, 1994: 3.

dette endret seg i 1637 hvor samleie med søskenbarn ble betraktet som leiermål i forbundene ledd.⁵² Blodskam betegner de seksuelle handlingene og forholdene som skjedde mellom nærmeste slektskap. I dag ville vi brukt ordet incest. Det var i 1637 at forordningen tredde i kraft som slo fast at giftemål og seksuell omgang med den nærmeste slekten forbød, men det vært hadde forbudt tidligere.⁵³ Reglene rundt blodskam fikk igjennom årene en del endringer, ikke omhandlende hvordan straffe de dømte, men hvor langt i slektskapsleddet reglene gjald. I blodskamsakene var døden den mest brukte straffen.⁵⁴ I noen tilfeller hvis slektskapet var fra tredje ledd kunne enn bli dømt til kirkedisiplin og bøter.⁵⁵ Og likt som i leiermål, straffen ble strengere jo oftere handlingen var blitt begått. I 1770 ble det vi kaller forbudne ledd redusert, og giftemål mellom søskenbarn og tremenninger ble lovlig⁵⁶, men sedelighetshandlinger i slektskap nærmere enn det ble fortsatt straffet med døden.⁵⁷ I 1842 gjennom den nye Kriminalloven ble dødsstraff avskaffet i blodskamssaker og straffen ble byttet ut med tvangsarbeid.⁵⁸

Fødsel i dølgsmål er betegnelsen på kvinner som valgte å holde sin graviditet hemmelig og fødte barnet i skjul, (altså å føde barnet i dølgsmål). Kvinnene hadde ikke vitner for fødselen og ble dømt for drap om barnet dukket opp dødt i etterkant.⁵⁹ Det er kommet frem gjennom tidligere forskning flere eksempler på hvorfor kvinner holdt graviditeten og fødselen hemmelig, dette kunne være et forsøk på å dekke over en annen forbrytelse som leiermål eller blodskam.⁶⁰ I dølgsmålsakene var barnet enten dødfødt, forsvunnet etter fødselen eller drept.⁶¹ Når en slik forbrytelse hadde funnet sted og kvinnen var mistenkt på drapet på sitt eget barn, var det opp til kvinnen selv å oppgi bevis for sin egen uskyld, noe som var vanskelig når fødselen hadde skjedd alene. Likt som andre drap ble denne forbrytelsen straffet med henrettelse, uavhengig om barnet hadde blitt drept med hensikt eller ikke.

⁵² Terjesen, 1994: 3.

⁵³ Aune, 1994: 123.

⁵⁴ Tystad, 2007: 51.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Før dette ble det inngått mange ekteskap i andre og tredje ledd, men det krevdes kongelig dispensasjon.

⁵⁷ Tystad, 2007: 51.

⁵⁸ Tystad, 2007: 52.

⁵⁹ Østebø, 2005: 4.

⁶⁰ Hoff, 1996: 92.

⁶¹ Østebø, 2005: 4.

1.5 Spedbarnsdrapslovgivning fra Norge og Sverige

For kongeriket Danmark-Norge kom den første forordningen som omhandlet kvinner som drepte sine egen barn, som en del av lovgivning om drap i 1606. Handlingen før innføringen av forordningen hadde ikke vært tillatt, men da ble man dømt for mandrap.⁶² Neste forordning handlet ikke direkte om drap på spedbarn, men forordningen var med på å skape økning av fødsel i dølgsmål. Denne ordningen kom 12 oktober 1617 og begynte rettslig forfølgelse av leiermål, hvor samleie utenfor ekteskapets rammer nå skulle straffes likt som offentlig søksmål og høye bøter.⁶³ Forordningen var en reaksjon på samfunnets utvikling, og ønsket om å veilede befolkningen på den riktige veien og at befolkningen ikke handle som løsaktige mennesker var pressende fra både kirken og kongen.⁶⁴ Den første forordningen som omhandlet fødsel i dølgsmål direkte, kom 31. mars 1635 og fødsel i dølgsmål og spedbarnsdrap ble egne kategorier innenfor straffereglene.⁶⁵ Forordningen gjaldt ugifte kvinner som fødte i hemmelighet. Myndighetene mente det var lite sannsynlig at gifte kvinner ville føde alene for å skjule graviditeten. Kvinnen som valgte å føde under slike omstendigheter ble skyldig i å drive med hor og hadde dermed gått imot det fundamentale et ekteskap, men også ovenfor Gud.⁶⁶ Hvis kvinnen ble funnet skyldig ville hun bli dømt til lovens strengeste straff, for forordningen påla dødsstraff for fødsel i dølgsmål. I 1658 kom det en ny forordning som henvendte seg til kvinner som fødte i dølgsmål. Denne forordningen slo ned på kvinner som dro hjem til foreldrene sine for å føde i hemmelighet, tanken var at foreldrene mest sannsynlig ikke kom til å bruke sin meldeplikt og angi sin egen datter.⁶⁷ Det ble lagt et ansvar på husbonden og de andre på gården som kvinnen ordinært holdt seg til.

I 1687 videreførte Christian den femte de to forordningene fra Christian den fjerde recess med liknende innhold i Christian 5. Norske Lov av 1687. Den nye loven bygget på mosaiske rettsprinsipper og videreførte deler av den tidligere loven Kong Christian 4s Lov. Siden den nye loven fant inspirasjon fra mosaisk rett var mye av lov materialet preget av brutale straffemetoder, tortur og strengere lover for

⁶² Terjesen, 1994, innledning IV.

⁶³ Aune, 1994: 1.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Bernssen, 2017: 38.

⁶⁶ Kjellstrup, 2008: 21.

⁶⁷ Østebø, 2005: 16, 17.

sedelighetsforbrytelser. Lovene lot seg prege av det religiøse ansvaret kongen hadde. Nå var ikke lengere kriminelle handlinger bare onde gjerninger, de var nå også syndige. Loven ble skjerpet i 1687, nå skulle alle kvinner som ble henrettet for spedbarnsdrap etterfulgt å få sitt hodet satt på stake. De tre artiklene som omhandler barnedrap i lovboken finnes i bok seks «Om Misgjerninger», i kapittel seks «Om Manddrab». Lovene ble stående helt frem til den nye kriminalloven av 1842. I løpet av 1700-tallet ble straffen av fødsel i dølgsmål mildnet, dessuten skulle alle dødsdommer opp til Kongen grunnet forordning av 1735. Det ble også vanligere å erstatte bøddel med tukthus, fengsel og forvisning.⁶⁸ Da den nye Kriminalloven kom i 1842 ble dødsstraff for dølgsmålssakene totalt avskaffet.

Begrepene dølgsmål og spedbarnsdrap følger hverandre tett, dette er fordi den ene følger den andre. Derfor vil begrepene bli brukt om hverandre i oppgaven. Begrepet barnemord blir også presentert som et begrep omhandlende drapene mødre utførte. Barnemord blir for det meste brukt i svenske forskning, her blir begrepet forklart som morens drap på et uekte barn under eller direkte etter fødsel.⁶⁹ I analysen av de svenske bidragene vil både spedbarnsdrap og barnedrap bli brukt, men jeg vil holde meg mest til spedbarnsdrap som forklarende begrep. Dette er fordi spedbarnsdrap fra mitt ståsted er mer presist om hvem ofrene var.

Barnemordlovgivningen i Sverige begynte i 1442 med Kristofers landslov, denne fastslo at den mann eller kvinne som dreper sitt barn skal straffes med døden. Mannen skulle halshugget og hodet skulle settes på stake og kroppen på hjul, mens kvinnen skulle brennes.⁷⁰ I denne loven skilles det ikke mellom ekte eller uekte barn. Så i 1611 med Karl IX straffeordning blir bøtestraff satt inn både for moren og faren, i loven blir også moren betegnet som en hore og bøter også for leiermål.⁷¹ I 1642 kom lovkommissjonen med forordning om hvordan en bekjennelse kunne bringes frem hvis ingen bekjennelse hadde blitt gitt. Kvinnen skulle enten tas med til åstedet eller henrettelses plassen med trussel om død, men dette var siste utvei for å få en bekjennelse.⁷² I 1643 kom det noen forordninger om ugifte kvinner og utro koner,

⁶⁸ Gotaas, 1977: 16.

⁶⁹ Bergenlöv, mfl.,2002: 238.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Bergenlöv, mfl.,.2002: 239.

⁷² Bergenlöv, mfl.,.2002: 239

den ene ønsket å sikte kvinner bare på mistanke om barnemord. Det skulle være nok å tiltale en kvinne om hun ikke hadde fortalt om graviditeten, fødsel og gjemt bort det døde barnet. Dette handlingsmønsteret var mistenkelig i seg selv, og skulle straffes henrettelse.⁷³ Samme år kom forordning som mente at kvinner som hadde blitt tykke, men senere var tynnere igjen, og som nektet for fødsel, om hun fødte alene, men kunne ha bedt om hjelp og senere gjemte barnet, skulle straffen ikke formildes om kvinnen mente barnet var dødfødt.⁷⁴ Disse forordningene henvender seg til dølgsmålskvinnene.

«Barnamordsplakaten» lagt frem av kong Karl X Gustaf 23. februar 1655, plakaten gjør barnemord til et usedvanlig drap, og moren kan dømmes til døden på bare mistanker.⁷⁵ Kvinne skulle ha blitt gravid av et utenomekteskapelig forhold, ikke fortalt om at hun var gravid, født alene og barnet siden ble funnet dødt.⁷⁶ Ytterligere tre barnamordsplakater ble utstedt gjennom 1600-tallet, den utgitt i 1669 ligner på den eldre bare lagt ved detaljer om valget om å føde alene.⁷⁷ Fornyelsen av plakaten skjedde i 1681 uten særlig endring og i 1684 kommer Karl XI påbud om å trekke fra bestemmelsen om at barnet skulle være fult utviklet for at det kunne være dødsdom.⁷⁸ I 1734 fastslo kapitel 16 i missgjernsblaken om barnemord at formodningene om drap gjaldt enda, dødsstraff skulle foretas om ikke moren eller andre kunne bevise hennes uskyld.⁷⁹ Om det kunne bevises at barnet var dødfødt skulle moren bli dømt til ris, arbeid eller fengsel.⁸⁰ Men hvis drap kunne bekreftes skulle moren bli dømt til halshogging etterfulgt av brenning på bål. Denne normen ble holdt til 1842, dødsstraff ble opprettholdt, men avskaffet avkutting av høyre hånd, kropp på hjul og brenning av kroppen.⁸¹ I 1861 ble dødsstraff for dølgsmålskvinner i Sverige avskaffet.⁸²

⁷³ Bergenlöv, mfl., 2002: 239

⁷⁴ Bergenlöv, mfl., 2002: 240.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Bergenlöv, mfl., 2002: 241.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Bergenlöv, mfl., 2002: 256.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Bergenlöv, mfl., 2002: 298.

1.6 Oppgavens struktur

Avslutningsvis ønsker jeg å redegjøre kort for oppgavens oppbygning og struktur.

Oppgaven er delt inn i fem kapitler. I det følgende kapitlet ønsker jeg å ta for meg vesentlige bidragene innenfor Norge sin dølgsmålsforskning. Dette gjøres ved å presentere verkene i kronologisk rekkefølge, og i hver presentasjon av bidragene ønsker jeg å belyse så langt det går målet for avhandlingen, spørsmålene forskeren stiller og svar, empiri og konklusjon. Deretter følges dette opp med et underkapittel som sammenfatter forskningen for det enkeltstående landet. Jeg ønsker også å se på de historiografiske tendensene innenfor det norske forskningsfeltet.

I det neste kapitlet ønsker jeg å gjøre det samme med bidragene fra Sverige. Her ønsker jeg å legge frem forskningsoversikt i kronologisk rekkefølge av de historiske vitenskapelige bidragene som trekker frem i større eller mindre grad spedbarnsdrap i sin analyse. Dette er de viktigste bidragene fra svensk dølgsmåls forskning, og presentasjonen har hovedfokus på de viktigste funnen forskningen kan gi og spørsmålene historikerne stiller, og hva de kan svare på. Dette følges opp med et underkapittel som sammenfatter forskningen fra Sverige.

I det fjerde kapitlet vil jeg føre en komparasjonsdel. Her ønsker jeg å sette den norske og svenske forskningen opp mot hverandre og sammenlikne tematisk, lovgivning og rettspraksis, geografiske forskjeller, sosiale forskjeller og forskningsstatus er tematikken som ønskes å sammenliknes. Et viktig moment som vil bli presentert er tematikken som forskningen ikke trekker frem, hva er det forskningen ikke forteller om. Jeg ønsker også å dra fokuset litt ut å se kort på spedbarnsdraps forskning fra andre nordiske land som Danmark og Finland. Det siste kapitlet vil være et konklusjonskapittel for å avslutte oppgaven.

2. Norsk dølgsmålsforskning

Da den sosialhistoriske strømmingen kom til Norge på 1960/70-tallet starten den med å studere arbeiderklassen i samfunnet gjennom de ulike historiske periodene.⁸³

Analysene startet med å rette fokus på samfunnsområder hvor menn var majoriteten, som bondesamfunnet og industrialisering, men etter hvert ble andre grupper også satt i fokus.⁸⁴ Barn, kvinner og de kriminelle i samfunnet ble subjekter for historieforskningen. Forskningen på kriminalitet i Norges historie, likt som annen sosialhistorisk forskning, hadde begrepene klasse, aktører og strukturer som ofte blir brukt som rammeverk for undersøkelser.⁸⁵ Hvilken klasse tilhørte kvinnene involvert i dølgsmålsakene, hvem var aktørene i sakene og hvilke strukturer inngikk sakene, i hvilke lover ble kvinnene dømt etter, hvor ble de dømt og av hvem?

I det kommende kapittelet skal jeg presentere de mest vesentlige verkene for dølgsmåls- og spedbarnsdraps forskningen i Norge. De vil bli presentert i kronologisk rekkefølge i henhold til utgivelsesår. Hvert verk vil få en kort presentasjon av mål for undersøkelsen og deretter vil empiri og de viktigste funnene omhandlende spedbarns drap og dølgsmålsaker bli presentert. Men også hva slags spørsmål som blir stilt i tekstene, og hva kan disse spørsmålene gi svar på?

Jeg ønsker også underveis å se om forskerne trekker frem teorier om kontakten lokalsamfunnet hadde med øvrigheten, og hvem som påvirket hvem spesielt i forhold til rettspraksisens utvikling mot humanitetens verdensbilde. Det er et verk i denne presentasjonen som opprinnelig faller utenfor den periodiske avgrensningen for undersøkelsen, men verket blir betraktet som et vesentlig verk innenfor forskningen i Norge. Dermed presenterer jeg det i korte trekk her. Mot slutten av kapittelet vil det bli gjort en sammenfatning av dølgsmålsforskningen i Norge, dette vil være et eget underkapittel. Her ønsker jeg å trekke frem poenger for hva jeg mener er kjennetegnene for dølgsmålsforskningen i Norge.

⁸³ Österberg, 1993: 201.

⁸⁴ Österberg, 1993: 201, 202.

⁸⁵ Johansen, 2011: 12.

2.1 De første bidragene av dølgsmålfor forskning i Norge

I 1974 publiserte Lisabet Risa sin hovedoppgave hvor hun innledningsvis forklarer at få innenfor rettshistorisk forskning har vektlagt dølgsmålsakene og vanskelighetene lovgivningen bragte med seg for ugifte mødre.^{86 87} Hun påpeker at frem til utgivelsesåret for hennes egen forskning var det bare en annen som hadde tatt for seg dølgsmålproblematismen, nemlig den svenske historikeren Erik Anners.⁸⁸ Målet for hovedoppgaven var å legge frem de ulike sanksjoner mot ugifte mødre bygget på rettsmateriale fra Stavanger amt.⁸⁹ Forskningen viser til sedelighetssaker fra perioden mellom 1721 til 1741, hvor Risa skiller mellom de verdslige og geistlige sanksjonene for ugifte mødre. Men også fedre fikk gjennomgå etter å bli tatt for sedelighetsforbrytelse.⁹⁰ Et av funnene Risa understreker var den store forskjellen for strafferammene av menn og kvinner tiltalt for sedelighetsforbrytelsene. Menn måtte for eksempel betale dobbelt så stor bot for leiermål enn det kvinner måtte for samme lovbrudd.⁹¹ Gjennom granskning av rettsprotokollene og sikt- og sakefallsregnskapene fra Ryfylke mellom 1721 til 1741, og Jæren og Dalene 1721 til 1731 fant Risa 39 leiermålsaker fra Stavanger amt, og 94 leiermålssaker fra Jæren og Dalene.⁹² Gjennom rettsmaterialet kom det også frem 8 saker fra Jæren og Dalene hvor de tiltalte dømtes for leiermål i forbudne ledd.⁹³ Gapestokken, offentlig skrifting og høye bøter var med på at sanksjonene mot sedelighetssakene rammet de svakeste både sosialt, men også økonomisk i samfunnet, nemlig de ugifte mødre.⁹⁴ Risa resonerer med at eneste måte å unngå ydmykelsen sanksjonene medbrakte var å føde i dølgsmål og deretter drepe sitt nyfødte barn.⁹⁵ Dette konkluderer Risa med i sin avhandling, og denne konklusjonen blir et teoretisk springbrett for senere forskning på dølgsmålsaker i Norge. Siden hovedfokuset for avhandlingen til Risa lå på sedelighetssanksjonene utgitt av staten og kirken, og hvilken følge dette fikk for de ugifte mødre så virker det for meg som hun trekker

⁸⁶ «Geistlege og verdslige sanksjonar mot ugifte mødre. Ei granskning av lov og rettspraksis i sedlighetsaker, bygd på rettsmateriale frå Stavanger amt 1721-1741.»

⁸⁷ Risa, 1974: 1.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Risa, 1974: 3.

⁹⁰ Risa, 1974: 8.

⁹¹ Risa, 1974: 5.

⁹² Risa, 1974: 5, 111.

⁹³ Risa, 1974: 111.

⁹⁴ Risa: 1974: 110.

⁹⁵ Ibid.

sin analyse mot et maktstatsperspektiv. Hun legger sanksjonene frem som et svar på tendenser funnet blandt lokalbefolkningen, og straffene var ment for å disiplinere og skremme befolkningen.

Et vesentlig arbeid for norsk dølgsmålsforskning, men som tar for seg saker utenfor tidsavgrensningen for denne oppgaven, er hovedoppgaven til Anne Marit Gotaas publisert i 1977.⁹⁶ Årsaken at Gotaas blir nevnt her er at hun var den føreste norske historikeren som la frem en beskrivelse av hvilke kvinner som begikk og ble dømt for spebarnsdrap. Hun la frem argumentet at de strenge straffene og sosiale forhold var faktorer som medførte til at ugifte mødre fødte i hemmelighet. Det var som oftest unge tjenestepiker som var i de laveste klassene i samfunnet som begikk denne handlingen.⁹⁷ Hun ga også en forklaring på hvorfor kvinne begikk mordene, hun mente at skam var den største årsaken for barnedrap. Skammen kirken og allmuen ville påføre moren ble betraktet som verre enn døden.⁹⁸ Gotaas gikk igjennom restmateriale fra Høyesterett, og trakk frem spedbarnsdrapssaker fra fem forskjellige områder i Norge i perioden 1830 til 1842. Områdene var Trondheim, Bergen, Kristiansand, Akershus og Tromsø. Målet var å finne antall dømte kvinner for å ha født i dølgsmål. Hun førte en kvantitativ analyse av kildematerialet og fant i alt 152 dømte dølgsmålskvinner.⁹⁹ 137 av disse kvinnene bodde i bygder, mens de resterende 12 bodde i by.¹⁰⁰ Likt som Risa legger Gotaas vekt på de strenge lovene og straffene maktstaten tok i bruk for å avskrekke ugifte mødre fra å begå spedbarnsdrap.

Øystein Rian skrev om Vestfold under grevskapstiden fra 1671 – 1821. I boken forklarer han at seks av ti dødsdommer fra grevskapene fra 1693 til 1720 var kvinner som hadde begått spedbarnsdrap.¹⁰¹ ¹⁰² Rian mente at staten var blind til de årsakene som førte til at mødre begikk et slik drap, han beskriver selv årsakene som menneskelige og at handlingene ble utført i desperasjon.¹⁰³ Rian trekker frem et par

⁹⁶ «*Barnefødsel i Dølgsmål 1830-1842*».

⁹⁷ Gotaas, 1977: 78.

⁹⁸ Gotaas, 1977: 79.

⁹⁹ Gotaas, 1977: 76.

¹⁰⁰ Gotaas, 1977: 77.

¹⁰¹ «*Vestfolds historie. Grevskapstiden 1671 – 1821*.»

¹⁰² Rian, 1980: 174.

¹⁰³ Ibid.

saker funnet i kildematerialet, en kvinne hadde under tortur hadde tilstått graviditet påført av hennes søskenbarn, kvinnen ble henrettet.¹⁰⁴ En annen sak Rian trekker frem fra 1698 var av en enke som hadde blitt gravid med en gift mann, hun ble gravid i godt voksen alder og drepte det nyfødte barnet.¹⁰⁵ Dommen ble døden, men som Rian forklarer fikk hun en mildere straff siden hodet hennes ikke ble satt på stake, men ble gravd ned sammen resten av kroppen. Retten mente at siden hun tilsto frivillig og at hun var godt voksen fortjente hun en mildere straff.¹⁰⁶ Rian antyder at bondebefolkningen hadde et mer humant synspunkt til rettspraksis enn embetsmennene.¹⁰⁷ Dette begrunner han i to dølgsmålssaker hvor i vitnesbyrdene til bondebefolkningen la de frem gode ord om den tiltalte dølgsmålsjenta, og at de trodde på hennes forklaring om at barnet var dødfødt.¹⁰⁸ I den andre dølgsmålssaken kom to bondegutter til den fengslete tjenestejenta som snart skulle henrettes for spedbarnsdrap og befridde henne. Hun ble aldri tatt etter flukten.¹⁰⁹ Disse historiene konkluderer Rian med at viser eksempler på befolkningens evne til å tilgi og forstå den sosiale situasjonen til dølgsmålsjenta.¹¹⁰ Til slutt konkluderte Rian også med at humanitets syn for dom og straff kunne også ses i statens rettspraksis, han mener særlig fra 1770-årene tok Høyesteretten tak i flere dødsdommesaker og reduserte straffen.¹¹¹ Dette grepet kunne også ses i dølgsmålssakene, Rian viser til en sak fra 1789 hvor Høyesteretten reduserte straffen fra dødsdom til tukthusarbeid i et år i en dølgsmålssak hvor det angivelig var tydelig fysiske skader på spedbarnet.¹¹² Rian sin teoretiske perspektiv kan virke som heller mot både maktstat- og interaksjonsperspektiv. Vektlegging av statens blindhet til kvinnens sosiale situasjon i opptakten til drapet, og de harde straffene reflekterer et maktstatsperspektiv. Og som tidligere vist er Rian tilknyttet dette perspektivet fra tidligere forskningsprosjekter. Men slik jeg tolker denne teksten, så trekker Rian også frem at straffen ble mildnet i spesielle omstendigheter grunnet vitnesbyrd og andre omstendigheter som alder, og at en humanitetsutvikling. Dette kunne virke å ha

¹⁰⁴ Rian, 1980: 174.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Rian, 1980: 175.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Rian, 1980: 396.

¹¹² Ibid.

startet med impulser fra befolkningen. Så for denne teksten virker han, kanskje uvitende om det selv, presenterer muligheten om at begge perspektiver stemmer for samfunnsnormene- og rettspraksisens utvikling for grevskapet i Vestfold.

Hans Eyvind Næss bidro med en artikkel i tidsskriftet *Heimen* 1985 hvor han tok for seg dødsstraff i Rogaland.¹¹³ I artikkelen fremstiller Næss i korte trekk straffelovenes skjerping på 15/1600-tallet, og hvordan dette påvirket utfallet i straffesakene.¹¹⁴ Analysen forholder seg til rettsprotokoller og lensregnskaper fra det gitte område. Næss argumenterer for at tidligere rammet drapslovgivning for det meste menn, men i 1606 ble lovgivning for drap skjerpet og kategorisert. Dette fikk store konsekvenser for kvinner som lå i hjel sine nyfødte barn.¹¹⁵ Det ble nå utrettet en ny lov som skulle avverge barnedrap, denne loven rammet kvinner utelukkende.¹¹⁶ Tidligere ble kvinner som lå sine barn i hjel befalt skriftemål, men med innskerpingen for drap skulle fosterdrap nå straffes med henrettelse.¹¹⁷ Det kom flere forordninger om fosterdrap utover 1600-tallet forklarer Næss, han viser til skjerpingen av fremgangsmåten gravide kvinner måtte følge før fødsel for ikke å senere bli beskyldt for drap.¹¹⁸ Kvinnen måtte sørge for at det var fødselsvitner til stede som kunne bekrefte om barnet var dødfødt eller ikke, for om dette vitnesbyrd manglet ble kvinnen betraktet som skyldig i fosterdrap.¹¹⁹ Næss trekker også frem «synds» begrepet i analysen, begrepet lå som grunnlag for lovbestemmelser for sedelighetsforbrytelsene, men også fosterdrap.¹²⁰ Han forklarer videre at graviditeten og barnet var en direkte konsekvens av et utenomekteskapelig forhold, dette forholde ble betraktet som syndefullt og straffbart i henhold til kriminalloven.¹²¹ Menn som var skyldige i sedelighetsforbrytelser rømte ofte, og den gjenværende gravide kvinnen kunne i noen tilfeller bli holdt tilbake av myndighetene. Dette slo ut for antall henrettelser av kvinner iforhold til menn i slike saker, siden menn i større

¹¹³ « «straffes på livet andre til eksempel og forskrekkelse». *Kriminalitet og bruk av dødsstraff i Rogaland på 1600-tallet.* » 2: lokalhistorisk tidsskrift vol: 1985 XXII

¹¹⁴ Næss, 1985: 53.

¹¹⁵ Næss, 1985: 54.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Næss, 1985: 54, 55.

¹¹⁸ Næss, 1985: 55.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

grad rømte enn hva kvinner gjorde.¹²² Næss har ut ifra sitt kildemateriale funnet 223 dødsdømte personer og han forklarer at 61 av disse var kvinner, og av de 115 henrettede var 40 av disse kvinner.¹²³ 9% av alle henrettelser var for spedbarnsdrap.¹²⁴ Innføringen av nye lover som spesifikk omhandlet spedbarnsdrap viser et behov for rammer av dom og straff av disse kvinne. Trolig har Næss et maktstatsperspektiv for sin artikkel. Ved å legge fokus på skjerping av straffelovgivning er det rimelig å tro at Næss argumenterer for en sterk maktstat.

I 1991 skrev Torleif Hansen en doktoravhandling om Bergens lagting appellerings og rettspraksis i tidsrommet 1702 til 1737.¹²⁵ Han stiller spørsmål om hvilke saker som ble appellert og hvor mange av sakene kom inn på lagtinget.¹²⁶ Hansen forklarer at sedelighetsforbrytelser fikk en sentralplass på lagtinget.¹²⁷ Han forklarer videre at noen forbrytelser ble ikke oppklart eller ble «filtrert» bort gjennom rettsprosessen og kom aldri til lagtinget. Men oppklaringsprosessen av fosterdrap var høy siden dette omhandlet en mer alvorlig kriminell handling, men siden fosterdrap var et hemmelig drap forklarer Hansen at man kan anta at ikke alle drapene ble oppdaget.¹²⁸ Ut fra kildematerialet, som baserte seg på Bergen lagtings justis- og domsprotokoller, fant han 23 fosterdrapssaker.¹²⁹ Han legger også frem en komparativ analyse av sine funn med tall for spedbarnsdrap fra tidligere forskning, som Gotaas og annen forskning fra andre nordiske land.¹³⁰ Og Hansen analyserer flere av sakene gjennom både kvalitativ og kvantitativ metode. Avhandlingen har et helt kapittel om fosterdrap. Hansen begynner med å forklare valget av begrepet «fosterdrap» og ikke «barnedrap» som andre tar i bruk i sine undersøkelser, han hevder kildematerialet bruker «fosterdrap» og drapene han tar for seg her har skjedd direkte etter fødsel.¹³¹ Han forklarer videre at «barnedrap» går under kategorien manndrapssaker og derfor er beskrivelsen «fosterdrap» tilbørlig og vil bli brukt i fortsettelsen av denne delen.

¹²² Næss, 1985: 56.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ «Bergen Lagting som straffedomstol i appellsaker 1702 – 1737. En undersøkelse av appellordningen og domspraksis».

¹²⁶ Hansen, 1991: 16.

¹²⁷ Hansen, 1991: 16.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Hansen, 1991: 109.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Hansen, 1991: 104.

Hansen beskriver fosterdrap som et hemmelig drap, hvor kvinnen enten selvpåførte døden eller at fosteret var dødfødt.¹³² Men grunnet omstendighetene rundt fødselen, at kvinnen var alene uten andre vitner, var det bare hennes enkle vitnesbyrd om dødfødsel. Dette holdt ikke i en rettsak.¹³³ Fosterdrap mente Hansen var en av datidens groveste forbrytelser, dette grunnet i både hvordan stat, kirke og befolkning oppfattet disse kvinnene, men også i hvordan forbrytelsen ble straffet.¹³⁴ Med å drepe et uskyldig barn, frata dens mulighet å bli døpt eller bli begravet på kirkegården, dermed fradro moren sitt barn muligheten til evig liv i himmelen.¹³⁵ Ingen annen kriminell handling hadde en like høy stadfestelsesprosent i lagtinget som kvinnene dømt for fosterdrap, Hansen forklarer dette med at fire av fem kvinner som ble dømt for slike drap fikk sin dødsdom.¹³⁶

Skam begrepet som motiv for drapene blir diskutert Hansen i sin tekst.¹³⁷ Hansen trekker frem andre historikere og forskere som mente at skam er mer en utløsende faktor for slike drap, men er ikke en forklaring i seg selv.¹³⁸ Skam begrepet som motiv blir i løpet av 1770-tallet mindre relevant mente Hansen. Det var rundt denne tiden flere av leiermål sanksjonene ble opphevet slik som offentlig skriftning og annen kirkedisiplin, og dermed ble det mange mener var med på å skape motiv for drapene.¹³⁹ Hansen utelukker ikke skam som et motiv, men han legger også til toleransenivåets utvikling for leiermål som en årsak.¹⁴⁰ Hansen mener det var tydelige motiver i sakene for det meste var dølgsmåls drapene ikke impulsive drap, men handlingen har blitt planlagt over lengere tid.¹⁴¹ Forfatteren deler de domfelte sakene inn i fire grupper: residivister¹⁴², kvinner i samme slekt som barnefaren, kvinner utsatt for påvirkning og dermed handler passivt og kvinner med forskjellige motiv.¹⁴³ Ut ifra kildemateriale mener Hansen at flere av sakene har felles trekk, som

¹³² Hansen, 1991: 105.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Hansen, 1991: 106, 240.

¹³⁵ Hansen, 1991: 106.

¹³⁶ Hansen, 1991: 240.

¹³⁷ Hansen, 1991: 114.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Hansen, 1991: 115.

¹⁴⁰ Hansen, 1991: 116.

¹⁴¹ Hansen, 1991: 118.

¹⁴² En som har begått gjentatt kriminalitet.

¹⁴³ Hansen, 1991: 118.

at flere av kvinnene hadde født tidligere, så de viste hvilken belastning dette var.¹⁴⁴ Hansen påstår at ut ifra kildematerialet var det lite støtte under myten om at ugifte førstegangsfødende som begikk spedbarnsdrap gjorde dette grunnet skam og frykt for bøter og kirkedisiplin.¹⁴⁵ Han mener dølgsmål kvinnene ble påvirket av ekstremt press fra nærmiljøet å drepe sitt barn.¹⁴⁶ Hansen konkluderte med at kvinnene som ble dømt for å ha drept sine foster var abortsøkende, og ble ofte rekruttert av belastede grupper i samfunnet. Hansen mente at benådning i manndraps- og fosterdrapssaker spilte liten rolle, særlig i fosterdrapssakene reduserte kongen sin bistand i appellinstansene, og heller stadfestet den tidligere dommen.¹⁴⁷ For avhandlingen kan det tyde på at perspektivet Hansen har for lovgivningen og rettspraksisen på spektret mellom maktstat og interaksjon, trekkes han seg mer mot maktstatsperspektivet.

2.2 Tingbokprosjektet

I 1987 satte Historisk institutt på Universitetet i Oslo i gang et tiltak som skulle ta for seg tilgjengeligheten av tingbøker fra 16/1700-tallet.¹⁴⁸ Den store begeistringen for ny forskning med tingbøker som hovedkilde ble plantet på et Nordisk forskerseminar i København sommeren 1980.¹⁴⁹ Deltakerne fra Norge ble meget inspirert og dro deretter hjem for å få i gang prosjektet. Ønske var å oppfordre forskning knyttet til tingbøker ved å transkribere kildene og senere digitalisere bøkene og gjøre de tilgjengelig i en database. Dette resulterte i 20 hovedoppgaver utgitt gjennom prosjektet, og flere av disse utgivelsene tok for seg dølgsmålsproblematikken i Norge.¹⁵⁰

I Bodil. Chr Erichsen sin hovedoppgave fra 1993 holder hun en analyse av eneveldets strafferett ved å se på forskjellige kriminalsaker fra Christiania på slutten

¹⁴⁴ Hansen: 1991: 121.

¹⁴⁵ Hansen, 1991: 144.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Hansen, 1991: 243.

¹⁴⁸ «Tingbokprosjektets historie». Hentet fra nettsiden hi.uio.no.

<https://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/historikk/> Publisert 05.05.10. Sist endret 25.02.21. Sist lest 06.12.22.

¹⁴⁹ «Tingbokprosjektets historie». Hentet fra nettsiden hi.uio.no.

¹⁵⁰ Disse talene er de siste tallene nettsiden har gitt, sist endret var i 2021 og er de opplysningene jeg forholder meg til.

av 1600-tallet funnet i tingbøker.¹⁵¹ ¹⁵² Målet var å kunne se rettsvesenet og samfunnets håndtering av de forskjellige kriminelle handlingene og personene involvert.¹⁵³ Erichsen stiller spørsmålene om hvordan enhver sak ble bearbeidet på tinget og hadde den sosiale statusen innvirkning på rettspraksisen?¹⁵⁴ I analysen har hun et delkapittel for fosterdrap hvor hun trekker frem to saker funnet i kildematerialet, og driver en kvalitativ metode.¹⁵⁵ Erichsen forklarer at retten betraktet kvinner som fødte i dølgsmål likt som mordere, for en kvinne som føder i hemmelighet et dødfødt barn ville ut ifra loven bli dømt som en morder.¹⁵⁶ Hun stiller også spørsmål ved hvordan en sak skulle bevises, og hvem hadde ansvaret å legge frem bevisene?¹⁵⁷ I de vanlige drapssakene lå bevisbyrden på anklageren, men i fosterdrapssakene måtte kvinnen selv bevise at barnet var dødt da det ble født eller døde naturlig selv etter fødsel.¹⁵⁸ Dette mener Erichsen viser synet staten hadde på kvinner som drepte sine egne foster, de sto alene i rettsaken uten hjelp fra andre vitner.¹⁵⁹ Hun mener også at fosterdrap fant sted hyppig på både 1600- og 1700-tallet. Hun mente hyppigheten var en konsekvens av de strenge leiermål straffene.¹⁶⁰ Hun påpeker også likhetene som fremtrer i sakene. Erichsen forklarer at det var ikke som lovene foreslo at drapene skjedde ute på marken, men de foretok seg i kvinnenenes egne senger. Dette kom opp til retten på grunn av mistanker om skjulte graviditeter eller funn av fosterlik som hadde blitt forsøkt gjemt.¹⁶¹ Hun la også frem en beskrivelse på hvilke kvinner som ble tatt for fosterdrap, de var som regel kvinner med lav sosial status og jobbet ofte som tjenestepiker.¹⁶²

Samme år som Erichsen publiserte sitt bidrag gjennom Tingbokprosjektet, kom Kari Telste ut med sin hovedoppgave. Målet for avhandlingen var å få en oversikt over hvilken kontroll staten og kirken hadde på seksualitetslovbrudd i siste halvdel av

¹⁵¹ «Kriminalitet og rettsvesen i Kristiania på slutten av 1600-tallet».

¹⁵² Erichsen, 1993: 2.

¹⁵³ Erichsen, 1993: 2.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Erichsen, 1993: 177.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Erichsen, 1993: 51.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Erichsen, 1993: 51.

¹⁶⁰ Erichsen, 1993: 186.

¹⁶¹ Erichsen, 1993: 187.

¹⁶² Ibid.

1600-tallet i Ringerike og Hallingdal.¹⁶³ ¹⁶⁴ Ønsket var å kunne se om tingbøkene som kilde fortalte noe om hvordan man oppfattet lovene og om forholdene mellom mann og kvinne også kunne bli tolket gjennom seksuallovbruddene.¹⁶⁵ Analysen er kvalitativ og brukes for å forklare handlingsmønster og praksisen på tinget. Telste mener kildene kan gi et lite innblikk i personenes liv, tanker og meninger.¹⁶⁶ Gjennom undersøkelsene fant hun 15 saker omhandlende fødsel i dølgsmål og vier et helt kapittel i sin avhandling til disse sakene.¹⁶⁷ Telste selv mener at dølgsmålsakene er gunstige kilder til å få et innblikk i hvordan folk kunne tenke og oppføre seg i utsatte situasjoner.¹⁶⁸ Forfatteren mener at de fleste dølgsmålsakers avsløring følger et mønster, og bygderyktene var den store katalysatoren i jakten på barnemordersken.¹⁶⁹ Bygderyktene var også den store pådriveren for kontrollen på kvinner seksualitet i bygdemiljøet, og i dølgsmålsakene var det bygderyktene som var en direkte årsak til at kvinner ble arrestert, melket¹⁷⁰ og dermed bekreftet eller avkreftet et spedbarnsdrap.¹⁷¹ Slike rykter og dens påvirkning i sakene på tinget kan vise tilstanden lokalsamfunnet var i hvis ingen grep inn.¹⁷² Lokalbefolkningen tolererte oftere ektemannens brudd på ekteskapet, men ikke kvinnens. Og øyet naboen, presten og befolkningen hadde til de ugifte kvinnene var viktig for å kontrollere deres oppførsel.¹⁷³ Begrepet ære var en stor del av lokalbefolkningens hverdag og det var viktig å opprettholde et ærefult liv. Det var normer og holdninger i samfunnet som var avgjørende i slike saker.¹⁷⁴ Telste kategoriserer kvinnene som begikk spedbarnsdrap i to grupper, den ene var unge kvinner som ut fra uvitenhet og frykt for bygdas sladder og dermed fødte i dølgsmål, den andre gruppen kvinner var allerede mødre, men ønsket ikke et barn til.¹⁷⁵ Hun mener også at kildene illustrerer

¹⁶³ «Mellom lov og liv. Kontroll av seksualitet i Ringerike og Hallingdal 1652 – 1710».

¹⁶⁴ Telste, 1993: 11.

¹⁶⁵ Telste, 1993: 11.

¹⁶⁶ Telste, 1993: 55.

¹⁶⁷ Telste, 1993: 198.

¹⁶⁸ Telste, 1993: 55.

¹⁶⁹ Telste, 1993: 198.

¹⁷⁰ Å bli melket var en metode for å finne ut om en kvinne hadde vært gravid. Kroppen produserer melk under et svangerskap, og dette kunne man finne ut av ved å presse på brystene til den mistenkte for å se om melk kom ut. Skjedde dette var det bevis på at hun hadde vært gravid og skult svangerskapet.

¹⁷¹ Telste, 1993: 199.

¹⁷² Telste, 1993: 167.

¹⁷³ Telste, 1993: 184.

¹⁷⁴ Telste, 1993: 184.

¹⁷⁵ Telste, 1993: 219.

forskjellsbehandlingen mellom menn og kvinner kunne møte på tinget.¹⁷⁶ Faren til barnet ble ofte ikke straffet for de seksuelle lovbruddene han hadde begått.¹⁷⁷ Telste tar også opp muligheten om mørketall når det kommer til hvor mange som begikk fødsel i dølgsmål, og uttrykker at det var de minst kreative mødrene som ble tatt.¹⁷⁸ Jentenes drakt ga dem muligheten til å gjemme en voksende mage.¹⁷⁹ Funn av små esker og kister hvor aborterte- eller dødfødte foster ble lagt så nær kirken som mulig mener Telste er en viktig del av denne historien.¹⁸⁰ Hun mener disse eskene kom fra ugifte mødre, men også gifte, men siden illegaliteten i området var høy påvirket det mørketallene.¹⁸¹ Telste mente at gjennomgang og systematisk kartlegging av brudd på lovgivning for sedelighetsforbrytelser viser interaksjonen mellom stat og bygdesamfunnet.¹⁸² Hun mente kartleggingen vil vise øvrighetens møte med lokalsamfunnet, og de strenge lovene ble tilpasser normene i samfunnet. Men også en mulighet for det omvendte.

I 1994 publiserte Harriet Marie Terjesen sin hovedoppgave utgitt gjennom tingbokprosjektet.¹⁸³ Ønsket for oppgaven var å gi en oversikt over sedelighetsforbrytelsene blodskam og leiermål i forbudne ledd fra i perioden 1602 til ca. 1659. Terjesen tar for seg slike forbrytelser fra Rogaland i begynnelsen av 1600-tallet.¹⁸⁴ Hun vier ikke like stor plass i sin undersøkelse til dølgsmålssakene, et avsnitt blir satt av til å presentere hennes funn om dette tema. Gjennom analyse av relevante tingbøker har forfatteren funnet 15 saker hvor kvinner ble dømt for dølgsmål i Rogaland.¹⁸⁵ Hun forklarer at metoden brukt for analysen ble en kombinasjon gjennom kvantitativ og kvalitativ metode for å kunne se på kriminalitetsmønster, men også gå dypere inn i enkeltsaker.¹⁸⁶ Terjesen påpeker at samleie mellom slektninger var en direkte årsak til fødsel i dølgsmål.¹⁸⁷ Blodskam og

¹⁷⁶ Telste, 1993: 220.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Telste, 1993: 217.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Telste, 1993: 219.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Telste, 1993: 14.

¹⁸³ «Blodskam og leiermål i forbudne ledd: en studie med utgangspunkt i kilder fra Rogaland i tidsperioden 1602-1659/61».

¹⁸⁴ Terjesen, 1994: 1.

¹⁸⁵ Terjesen, 1994: 132.

¹⁸⁶ Terjesen, 1994: 7.

¹⁸⁷ Terjesen, 1994: 133.

leiermål i forbudne ledd var strengt ulovlig og hvis dette ble oppdaget var straffen somregel dødsstraff.¹⁸⁸ Så hvis denne handlingen resulterte i et svangerskap kunne det være grunn til hvorfor kvinnen valgte å føde i dølgsmål.¹⁸⁹ Terjesen trekker frem isolasjonsfaktoren som teori. Denne teorien uttrykker at det var forskjeller mellom tettsteder med store avstander fra sentralmakten.¹⁹⁰ Det tros at i isolerte bygder var det et knapt utvalg av mulige partnere, og derfor var det krevende å finne en partner som ikke var i egen slekt.¹⁹¹ Det var begrenset geografisk mobilitet, og derfor var det vanskelig å finne partner utenfor bygden.¹⁹² Terjesen konkluderer med at grad av isolasjon i det geografiske område var mer vesentlig enn bondeselveie, i områder der selveieandelen var høy og isolasjon graden ofte var mindre, og der var det færre saker av leiermål eller blodskam som siden kunne føre til fødsel i dølgsmål.¹⁹³

I 1994 utga Anne Aune sin hovedoppgave som tok for seg avkriminaliseringsprosessen av leiermål med utgangspunkt i lov og rett i leiermålssaker fra Nedre Telemark.¹⁹⁴ Tema for undersøkelsen er hvordan lokalsamfunnet oppfattet utenomekteskapelig samleie og hvordan denne oppfatningen kan ha endret seg over tid.¹⁹⁵ Kildene brukt for avhandlingen var tingbøker fra Nedre Telemark sorenskriveri, lover, kirkebøker og fogderegnskapet.¹⁹⁶ Metoden for analysen var komparativ, hvor hun sammenliknet sine funn med tidligere forskning. Aune stiller spørsmål om forholdet mellom lov og rettspraksis på tinget? Hun mener at rettspraksisen viser at fram mot 1710 var det flere kvinner enn menn som ble dømt for leiermål.¹⁹⁷ Siden leiermål kunne ha vært en utløsende faktor for dølgsmålsfødsler blir denne problematikken trukket inn, men ikke drøftet i like stor grad som andre bidrag gjør.¹⁹⁸ Aune har et delkapittel om nettopp leiermål som pådriver for dølgsmål. I undersøkelsen viser Aune til et brev biskopen sendte til prestene i stiftet som forteller om hvor redd kvinnene som hadde blitt gravide utenfor

¹⁸⁸ Terjesen, 1994: 132.

¹⁸⁹ Terjesen, 1994: 132.

¹⁹⁰ Terjesen, 1994: 5.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Terjesen, 1994: 6.

¹⁹³ Terjesen, 1994: 155.

¹⁹⁴ «Avkriminaliseringen av leiermål. Ein studie av lov og rettspraksis i leiermålssaker i Nedre Telemark sorenskriveri 1727-1797».

¹⁹⁵ Aune, 1994: 1.

¹⁹⁶ Aune, 1994: 11.

¹⁹⁷ Aune, 1994: 7.

¹⁹⁸ Aune, 1994: 31.

ekteskapet var for offentlig skrifting.¹⁹⁹ Brevet forteller om at prestenes utførelse av offentlig skrifting fikk de gravide kvinnene til å heller holde graviditeten skjult enn å melde fra om sine synder.²⁰⁰ Aune trekker derfor linjen mellom strenge geistlige straffer, slik som offentlig skrifting, og fødsel i dølgsmål.²⁰¹ Forfatteren mente at kvinnene som utførte fødsel i dølgsmål må ha tenkt og visst om den sosial og økonomiske situasjonen ugifte mødre ble satt i, og dette var et utfall de selv ikke ønsket.²⁰² Aune legger også vekt på at fødsel i dølgsmål var samtidens største kriminalpolitiske problem, og hvis leiermålssanksjonene ble opphevet ville fødsel i dølgsmålssaker bli færre.²⁰³ Forskingen på avkriminaliseringen av leiermål viser statens og befolkningens høyere forståelse for sedlighetslovbrytelser. I Aune sin forskning trekker hun forklaringen for denne overgangen mot et interaksjonsperspektiv, med øvrigheten som tilpasser seg normene blant befolkningen.

Neste utgivelse fra Tingbokprosjektet som tar opp dølgsmålsproblematikken i Norge som en del av en større undersøkelse var Randi Holden Hoff i sin avhandling utgitt i 1996.²⁰⁴ Hoff tar for seg sedelighetssaker fra Kristiansund mellom 1742 til 1801. Temaet for oppgaven var likt som tidligere forskning å se på seksuelle forhold utenfor ekteskapsrammer, og fødslene som skjedde utenfor ekteskap.²⁰⁵ Kildene brukt for undersøkelsen var tingbøker, lovklider, kirkebøker, forliksprotokoller, sikt- og sakefallsregnskapene, og arrest- og eksekusjonsprotokoller.²⁰⁶ Metoden er en kombinasjon av kvantitativt, siden Hoff gir statistikk over fødsler utenfor ekteskap, men også kvalitativ gjennom dypdykk i flere av sakene. I avhandlingen er det et kort delkapittel som handler utelukkende om fødsel i dølgsmål.²⁰⁷ Mye av fokuset for undersøkelsen omhandler fødsler utenfor ekteskap og hva som skjedde med både foreldrene og barnet etter fødselen. Leiermålssanksjonene, de økonomiske utgiftene

¹⁹⁹ Aune, 1994: 100.

²⁰⁰ Aune, 1994: 100.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Aune, 1994: 110.

²⁰³ Aune, 1994: 127.

²⁰⁴ «*Avlet i synd og ondskap. En sosial- og rettshistorisk undersøkelse av fødsler utenfor ekteskap i Kristiansund 1742-1801*».

²⁰⁵ Hoff, 1996: 3.

²⁰⁶ Hoff, 1996: 10.

²⁰⁷ Hoff, 1996: 82.

til oppfostring og skammen var mulige årsaker for spedbarnsdrap mente Hoff.²⁰⁸ Gjennom de 60 årene Hoff har funnet saker tatt opp på tinget var ingen av de fødslene i dølgsmål, det var altså ingen kvinner som ble dømt for å være barnemordere.²⁰⁹ Dette mener Hoff kan forklares med hvor alminnelig leiermål var. I områder der illegitimiteten var høy var det lavt antall fødsler i dølgsmål.²¹⁰ Hoff argumenterer mot en mulig teori som hevder at kvinner begikk spedbarnsdrap på grunn av muligheten til å kunne gifte seg senere ble mindre hvis enn hadde et uekte barn, men Hoff mener dette ikke vises i hennes kilder.²¹¹ Tvert imot ment hun at både de som hadde uekte barn og hadde hatt flere utenomekteskapelige forhold ikke hadde nedsatt sjanse til å kunne gifte seg.²¹²

Til nå er Silje Drevland sin masteroppgave det siste bidraget i Tingbokprosjektet som tar opp dølgsmålsproblematikken som en større del av oppgavens forskning.²¹³ Oppgavens tema var sedelighetssakene som ble tatt opp på tinget i Helgeland i perioden 1717 til 1736.²¹⁴ Kildene brukt i avhandlingen var tingbøker, kirkebøker, lover og forordninger. Drevland tar i bruk både kvalitativ og kvantitativ metode for å kunne svare på problemstillingen. Hun tallfester antall saker, og sammenlikner funn fra tingbøkene og kirkebøkene for å finne hvor mange foreldre for uekte barn ble stevnet på tinget.²¹⁵ Tidlig i forskningen presenterer Drevland forklaringen som de fleste forskere holder seg til angående motiv for spedbarnsdrap, nemlig at skam, strenge straffer og stigma å få barn utenfor ekteskapet kunne være årsaken til dølgsmål etterfulgt av drap.²¹⁶ Hun viser også til sammenhengen mellom store bøter, offentligskifting, kakstryking og gapestokk, og fødsel i dølgsmål.²¹⁷ Gjennom 1700-tallet foregikk det debatter om hvordan myndighetene kunne bearbeide dette slik at kvinner ikke ble satt i disse desperate situasjonene.²¹⁸ Drevland vender seg mer mot teorien om befolkningens påvirkning og ønsket om mer humanitet i lov og

²⁰⁸ Hoff, 1996: 82.

²⁰⁹ Hoff, 1996: 83.

²¹⁰ Hoff, 1996: 82.

²¹¹ Hoff, 1996: 172.

²¹² Ibid.

²¹³ «Sedelighetssaker på Helgeland. En undersøkelse av sedelighetssaker på tinget, og sedelighetsforbrytere i møte med retten, kirken og lokalsamfunnet på Helgeland 1717-1736».

²¹⁴ Drevland, 2016: 2.

²¹⁵ Drevland, 2016: 14.

²¹⁶ Drevland, 2016: 3.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Drevland, 2016: 3.

rettspraksis. Ut ifra kildematerialet fant Drevland seks dølgsmålssaker som ble tatt opp på bygdetinget fra den gitte perioden.²¹⁹ Hun vier også et delkapittel til disse sakene. Av de seks kvinnene som ble tiltalt så var fire av tjenestepiker, som kan tolkes at kvinnene som ble tatt for spedbarnsdrap ofte var unge.²²⁰ Ikke alle anklagelser for spedbarnsdrap endte i dødsstraff.²²¹ Drevland viser til en sak fra 1723 hvor en enke ble mistenkt for å ha født i dølgsmål og deretter drept barnet.²²² Barnet var unnfanget gjennom hor sammen med en gift mann.²²³ Enken ble frikjent, men måtte betale bot for leiermål mens mannen måtte betale tredobbelt leiermålsbøter.²²⁴ Siden dølgsmålsanklagene var uten bevis var anklagen grunnløs.²²⁵ Som tidligere forskning forklarer, lå bevisbyrden på moren til det avdøde barnet.²²⁶ Drevland forklarer at den mistenkte måtte da bevise at hun hadde varslet andre om graviditeten og hadde forberedt seg undergraviditeten til å føde.²²⁷ Undersøkelse av barneliket og brystene til den anklagede var bevisføringen på tinget. Melking som det ble kalt var viktig spesielt i saker hvor intet barnelik ble funnet.²²⁸ Drevland mente også at noen av sakene forteller om mødre som ønsket å bli tatt etter drapet på deres egne foster.²²⁹ Hun viser til to saker hvor barneliket ble «gjemt» steder hvor liket ville bli funnet relativt raskt. Og i den ene saken når påtalemyndighetene spurte moren om hvorfor hun gjemte det slik var svaret at hun ønsket at det skulle bli funnet.²³⁰ Drevland stilte spørsmål om hvilke reaksjoner og oppfatninger lokalsamfunnet, kirken og retten hadde i møte med sedelighetssakene?²³¹ Hun fant at på tinget ble kvinnene anklaget for sedelighetsforbrytelse omtalt mer nedlatende enn menn.²³² Hun så også at enkelte prester hadde innvirkning på møte mellom menneskene anklaget for sedelighetsforbrytelse og kirken.²³³ I sammenlikning av forskjellige områder på

²¹⁹ Drevland, 2016: 27.

²²⁰ Drevland, 2016: 44.

²²¹ Drevland, 2016: 28.

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Drevland, 2016: 29.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Drevland, 2016: 36.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Drevland, 2016: 52.

²²⁹ Drevland, 2016: 78.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Drevland, 2016: 2.

²³² Drevland, 2016: 117.

²³³ Ibid.

Helgeland var det forskjellig praksis av behandlingen av ektefødte barn, noen prester så gjennom fingrende når det kom til dåp av uektebarn.²³⁴ Når det kom til lokalsamfunnets holdninger i møte med sedelighetsforbryterne kom dette til syne i tingbøkene. Bøndene var mer liberale når det kom til utenomekteskapelige forhold.²³⁵ Hun konkluderte med at par som for første gang ble dømt for leiermål ikke ble utfryst som var frykten hos mange.²³⁶ Slik Drevland legger det frem viser hun at utviklingen av normene i samfunnet viser tidligere tegn til humanisering og et mer liberalt syn av sedelighetsforbryterne enn myndighetene. Og at denne trenden fikk sin påvirkning. Prestene begynte også se gjennom fingrene. Det tyder for at et interaksjonsperspektiv blir brukt for å forklare utvikling av mønster i samfunnet og rettspraksis i Drevland sin forskning.

2.3 Forskning fra 1999 til 2017.

I 1999 kom Erling Sandmo med en avhandling som var en del av et nordisk prosjekt kalt «*Normer og sosial kontroll I Norden, ca. 1550 – 1850*» satt i gang i 1994.^{237 238} Målet med avhandlingen var å se på handlinger som hadde grunnlag i vold, og hvordan befolkningens syn på disse handlingene utviklet seg.²³⁹ Avhandlingen tar for seg to områder i Norge på slutten av 1600-tallet. Ved å ta for seg forholdene i to forskjellige områder ble empirien sammenlignet. Sandmo fant i sitt kildegrunnlag, bestående av tingbøker, seks spedransdrapssaker fra Jæren og Dalane, og fra Solør og Østerdalen bare en.²⁴⁰ For avhandlingen analyserer Sandmo kildene gjennom kvantitativ metode, målet ved dette var å føre statistikk og kategorisere saker om vold og ærekrenkelse.²⁴¹ Sandmo forklarte at alle spedbarnsdrapene kom som følge av fødsel i dølgsmål. I et av tilfellene tilsto kvinnen drapet, i en annen sak rømte kvinnen, og i fem av sakene forklarte kvinnene at barnet var dødfødt.²⁴² I en av sakene ble den tiltalte kvinnen ikke stilt til ansvar for barnets død, men ble likefullt landsforvist fordi barnefaren var hennes slektning i tredje ledd.²⁴³ Fra en annen

²³⁴ Drevland, 2016: 117.

²³⁵ Drevland, 2016: 118.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ «*Voldssamfunnets undergang: om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*».

²³⁸ Sandmo, 1999: forord.

²³⁹ Sandmo, 1999: 19.

²⁴⁰ Sandmo, 1999: 204.

²⁴¹ Sandmo, 1999: 42.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Sandmo, 1999: 204.

tiltale som Sandmo legger vekt på er situasjonen mer spesiell, kvinnen som ble tiltalt for spedbarnsdrap var gift.²⁴⁴ Problemet var at barnefaren var ikke hennes ektemann, men mannen hun var i tjeneste hos.²⁴⁵ Barnet var dødfødt, dette hadde hun flere vitner til inkludert sin egen mann.²⁴⁶ Hun ble dermed ikke dømt for drap, men både hun og barnefaren ble dømt for hor, og begge parter ble dømt til å miste sin formue.²⁴⁷ Sandmo kommer med en konklusjon om at de ugifte kvinnene ble ikke trodd i dølgsmålssaker, men de gifte kvinnene ble oftere trodd.²⁴⁸ De gifte kvinnene ble trodd ikke fordi kvinnen var troverdig i seg selv, men hun hadde en mann som kunne støtte opp under hennes historie. Som gift hadde hun flere i sitt liv som støttet henne, mens de ugifte kvinnene sto som oftest i situasjonen alene og isolert.²⁴⁹ Sandmo sitt arbeid trekker frem maktstaten, og møte mellom staten og lokalsamfunnet.²⁵⁰ Han trekker frem maktens innvirkning på tenketekstur og forståelse i et gitt område, han mente også at tinget var rammen for maktstrukturer. Han la frem argumentasjon som lener seg mot siviliseringsprosessen som forklarer endringer i kriminalitetsmønster fra begynnelsen av 1600-tallet.²⁵¹ Endringen beskrives å ligge i utviklingen sterkere sentral makt som leder til et stadig mer moderne samfunn.²⁵² Og nedgangen av kriminalitetstypen vold skylles statens ønske om sivilisering av befolkningen.

I Hilde Sandvik sin avhandling fra 2001 tar hun opp kvinner som økonomiske aktører.²⁵³ For å gjøre dette må hun studere bruk av lov og rettspraksis hvor en får innblikk i kvinners mulige handleevne på tinget.²⁵⁴ Kildene brukt for analysen var tingbøker og andre rettsprotokoller. Sandvik definerer handleevne som anledningen til å ta i bruk bindende kontrakter og møte i retten som myndig deltaker.²⁵⁵ Sandvik uttrykker at det er gjennom saker som handler om for eksempel trolldom, blodskam

²⁴⁴ Sandmo, 1999: 205.

²⁴⁵ Sandmo, 1999: 205.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Sandmo, 1999: 205, 206.

²⁴⁹ Sandmo, 1999: 205.

²⁵⁰ Sandmo, 1999: 27-28.

²⁵¹ Sandmo, 1999: 47.

²⁵² Sandmo, 1999: 48.

²⁵³ «Kvinnens rettslige handleevne på 1600- og 1700-tallet, med linjer fram til gifte kvinners myndighet i 1888».

²⁵⁴ Sandvik, 2001: 1-2.

²⁵⁵ Sandvik, 2001: 2.

og fødsel i dølgsmål er hvor vi ser kvinner på tinget.²⁵⁶ Endringene i hva befolkningen anklagde kvinner for førte til høyere andel saker som endte med dødsstraff. Utviklingen viser at kvinnene ble oftest anklaget for tyveri, men så endrer anklagene til å handle om trolldom og spedbarnsdrap.²⁵⁷ Historikeren ser på utviklingen av saker på tinget i Rogaland mellom tre perioder som dekker fem år hver periode på 1600-tallet. Hun konkluderer med at utviklingen av straffesaker gikk fra gifte kvinner som for det meste bare stjal til ugifte kvinner som brøt sedelighetslovgivningen.²⁵⁸ Sandvik legger frem en teori om kjønnsystem og kvinner som samfunnsmessig er underkastet denne ordningen.²⁵⁹ I denne teorien trekkes frem skille mellom mannen og kvinnen, og mannen blir fremstilt som normen i samfunnet.²⁶⁰ Hun beskriver forholdet mellom en mann og en kvinne på 1700-tallet som en kontrakt.²⁶¹ I denne kontrakten tar mannen den dominerende parten og kan ses på som en samfunnsmodell i et patriarkalsk samfunn.²⁶² Sandvik trekker også frem forskjellen mellom øvrighetens normer og befolkningen sine normer i møte med loven.²⁶³ Hun mener det er et skifte mellom formalitet og realitet, og lokalenormer ble godtatt som for eksempel kvinnehandel.²⁶⁴ Sandvik sin forskning på spekteret mellom maktstat- og interaksjonsperspektivet heller mer mot interaksjons pollen. Med eksempler på at befolkningens normer ble godtatt av øvrigheten.

I 2005 utga Synnøve Østerbø sin hovedoppgave i historie og er det første bidraget, frem mot utgivelsesåret, som utelukkende forsker på dølgsmålssaker i Norge.²⁶⁵ De tidligere bidragene har hatt dølgsmål som et delkapittel eller blir nevnt i noen paragrafer, og dette er noe Østerbø selv uttrykker.²⁶⁶ Selv mener hun at i forskningen før hennes utgivelse har det vært lite søkelys på dølgsmålsproblematikken

²⁵⁶ Sandvik, 2001: 80.

²⁵⁷ Sandvik, 2001: 80, 81.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Sandvik, 2001: 17.

²⁶⁰ Sandvik, 2001: 18.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Sandvik, 2001: 22.

²⁶⁴ Sandvik, 2001: 13.

²⁶⁵ «... tiltalt for Barnefødsel i Dølgsmal...» *En sosial- og rettshistorisk undersøkelse av kvinner tiltalt for barnefødsel i dølgsmål i Stavanger amt, 1610-1880.*»

²⁶⁶ Østerbø, 2005: 1.

sammenliknet med andre land.²⁶⁷ Tema for oppgaven var å betrakte kvinnene som ble anklaget for fødsel i dølgsmål.²⁶⁸ Østerbø sin forskning har avsats i Lisabet Risa sin konklusjon; kvinnene som fødte i dølgsmål gjorde dette for å unnsnippe sanksjonene satt av stat og kirke for å kunne beholde sin ære.²⁶⁹ Hovedkilden for Østerbø sin oppgave var referater fra forhør og rettsaker på bygdetinget, hun har også tatt i bruk referater fra lagtinget.²⁷⁰ Metoden bruk var både kvalitativ og kvantitativ, med statistisk analyse og dypdykk i enkelte saker. Østerbø stiller seg spørsmål om hvem kvinnene var, hvilken bakgrunn hadde de, hvordan opptrådte de i retten og hva ble dommen?²⁷¹ Østerbø tar for seg et tidsspenn på 270 år fra tinget i Stavanger amt, perioden var 1610 til 1880, hun fant 116 kvinner tiltalt for fødsel i dølgsmål.²⁷² Av de 116 tiltalte var åtte av disse enten gifte eller enker, to var gift og seks var enker.²⁷³ Ønsket var å se om sivilstatus hadde påvirkning på motivet, eller om sakene hvor kvinnen enten var enke eller gift skilte seg ut på andre måter.²⁷⁴

De gifte kvinnene og enkene som ble tiltalt var som regel litt eldre enn de ugifte kvinnene, Østerbø fant at den yngste som ble tiltalt for dølgsmål var 17 år, og den eldste var 50 år.²⁷⁵ De ugifte kvinnene var som oftest tjenestepiker, Østerbø fant også ut at de var hjemmeboende²⁷⁶, noen var løsarbeidere, omvandere, og noen hadde jobber som veveriske, syerske og graverske.²⁷⁷ Østerbø fant at gjennomsnittsalderen på de gifte kvinnene og enkene var på 35, 7 år, mens de ugifte kvinnene hadde en gjennomsnittsalder på 26,6 år. Dette er informasjon hentet fra saker hvor alder ble oppført, dette var sjeldent på 1600-tallet.²⁷⁸ De fleste av enkene hadde barn fra før av, og halvparten av de gifte kvinnene og enkene hadde tidligere påtaler som tyveri og andre sedelighetsforbrytelser som ga dem en lavere sosial

²⁶⁷ Her forklarer hun ikke hvilke land hun mener, men hun sammenlikner forskningssituasjonen i Norge med andre nordiske og vest-europeiske land.

²⁶⁸ Østerbø, 2005: 1.

²⁶⁹ Østerbø, 2005: 11.

²⁷⁰ Østerbø, 2005: 6.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Østerbø, 2005: 29.

²⁷³ Østerbø, 2005: 29.

²⁷⁴ Østerbø, 2005: 28-29.

²⁷⁵ Østerbø, 2005: 31-32.

²⁷⁶ Hjemmeboende er døtre som bor hos sine foreldre eller en av dem. Østerbø, 2005: 33.

²⁷⁷ Østerbø, 2005: 33.

²⁷⁸ Østerbø, 2005: 40.

status i samfunnet.²⁷⁹ Flere av de tiltalte var gårdbruksdøtre, og noen hadde husmannsbakgrunn.²⁸⁰ Få av de ugifte kvinnene hadde blitt anklaget eller begått forbrytelser tidligere, og de fleste sto i god jord hos sin arbeidsgiver før hendelsen tok sted.²⁸¹ Mange av kvinnene hadde fått løsaktig-stempelet på seg, men som Østerbø beskriver det er uklart om ryktene oppsto før eller etter dølgsmål siktelsen tok sted.²⁸² Hun forklarer også at ut ifra kildematerialet var det få eksempler på kvinner som hadde vært prostituert for så å bli gravid, og heller ingen som hadde blitt beskrevet som å være sinnssyk.²⁸³

En masteroppgave som vender seg til og sammenligner egen empiri med det tidligere nevnte bidrag er oppgaven til Arnstein Tystad utgitt i 2007.²⁸⁴ Målet for oppgaven var å se på hvordan lovene for dødsstraff i Norge ble brukt i praksis, og hvor mange av de dødsdømte fikk omgjort dødsdommen, og hva var begrunnelsen for endringen.²⁸⁵ Tystad tar utgangspunkt i saker tatt opp på Bergen lagting fra perioden 1749 til 1797.²⁸⁶ Kildene Tystad tar i bruk for sin analyse var justisprotokollene, domsprotokoller, voteringsprotokoller og pakkesaker.²⁸⁷ I oppgaven vier han et delkapittel til dølgsmålssakene, og fant 26 spedbarnsdrapssaker.²⁸⁸ De 26 sakene hadde først blitt behandlet på hjemtinget hvor dommen ble dødsstraff for å så bli tatt videre til lagtinget, og det er her forfatteren ønsker å se om dommen ble endret.²⁸⁹ Han fant at av de 26 kvinnene fikk 10 av disse omgjort sin straff på lagtinget.²⁹⁰ Denne kvantitative tilnærmingen av sakene gir en oversikt på gjennomsnittet av hvor mange dølgsmål saker som ble tatt opp på tinget i Bergen stift, det var en annenhvert år i det gitt tidsrommet.²⁹¹ Noen av begrunnelsene for omgjøringen av dødsdommen som Tystad trekker frem var,

²⁷⁹ Østerbø, 2005: 40.

²⁸⁰ Østerbø, 2005: 41.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ «Dødsstraff – praksis og holdninger i andre halvdel av 1700-tallet».

²⁸⁵ Tystad, 2007: 9.

²⁸⁶ Tystad, 2007: 10.

²⁸⁷ Tystad, 2007: 11.

²⁸⁸ Tystad, 2007: 41.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Tystad, 2007: 100.

²⁹¹ Tystad, 2007: 41.

sykdom før fødsel og ingen tegn på skader på barneliket.²⁹² Tystad trekker frem konklusjonen til Hansen som tyder på at benådning ble sjeldent brukt i dølgsmålssaker, og på tidlig 1700-tallet ga kongen fri domskraft til Overhoff- og Høyesterett.²⁹³ Mens i tidsrommet Tystad holder sin undersøkelse virker kongen mer uregulert i sine avgjørelser om benådning.²⁹⁴ Han konkluderer med at i sakene hvor kongen fullbyrdet henrettelsen var det ingen tvil om at kvinnen hadde myrdet sitt barn, i disse sakene hadde det blitt funnet fysiske skader på liket.²⁹⁵ I noen tilfeller måtte tinget stille spørsmål om fosterdrapet hadde vært et drap, men i de tilfelle hvor moren hadde prøvd å gjemme barnet var det vanskelig å motbevise drapet.²⁹⁶ Tystad viser til en hendelse hvor en kvinne og hennes husband, som også var hennes slektning, hadde hatt et forhold og hun hadde blitt gravid. Husbonden hadde rådet henne til å føde i dølgsmål, og siden forklarte kvinnen at barnet var dødfødt.²⁹⁷ I retten ble de trodd siden kvinnen hadde hatt et fødselsvitne og retten kunne ikke bevise noe annet enn at barnet var dødfødt. Dette ble en sak hvor rettspraksis for dølgsmål ble snudd på hodet og dødsstraff ble ikke tatt i bruk selv om moren hadde holdt graviditeten skjult og barnet ble senere funnet død.²⁹⁸ Som tidligere nevnt forholder Tystad seg til Østerbø sin forskning på spedbarnsdrap og trekker frem teorien om at 1700-tallet bragte med seg nye holdninger til ugifte mødre.²⁹⁹ Han legger frem en antydning om større vektlegging av kvinnens sosiale forhold i retten, men så skjer det et brudd hvor to kvinner ble henrettet før dølgsmål mot slutten av 1700-tallet.³⁰⁰ Han ser til Østerbø sin tolkning at henrettelsenes hensikt var å vise at staten ikke ønsket en holdningsendringer i dølgsmålssakene, men mener selv at årsaken for at forbrytelsene endte i henrettelse var grunnet i alvorlighetsgrad og bevismengde i sakene.³⁰¹

²⁹² Tystad, 2007: 44.

²⁹³ Tystad, 2007: 100.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Tystad, 2007: 101.

²⁹⁶ Tystad, 2007: 46.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Tystad, 2007: 47.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Tystad, 2007: 47, 48.

En annen avhandling som har hovedfokus på dølgsmålssaker, er masteroppgaven til Iselin Kjellstrup fra 2008.³⁰² Målet for oppgaven var å forstå hvordan de forskjellige rettsanstaltene håndterte dølgmålsakene og hvordan straffene og påtalene endret seg gjennom tendenser og utviklingstrekk pådrevet av tidens utvikling mot humanisering.³⁰³ Kjellstrup her en komparativ metode og kvalitativ metode i analysen av kildematerialet bestående av lagtingsprotokoller og justisprotokoller.³⁰⁴ Perioden og område Kjellstrup forholder seg til er Nord-Norge på 1700-tallet, i perioden mellom 1710 til 1797.³⁰⁵ Fra denne perioden kom historikeren over 66 saker, av disse valgte hun ut ni saker som ble fulgt fra anklagen ble tatt opp på hjemtinget til saken enten endte med benådning fra Kongen eller bekreftelse av dødsstraff.³⁰⁶ Kjellstrup konkluderer med at kvinnene som ble tiltalt for fødsel i dølgsmål i stor grad var tjenestepiker, dette samsvarer med funn fra tidligere forskning.³⁰⁷ Hun kategoriserte hovedtendensene av motivene for drapene i tre kategorier. Disse mente hun var tendenser funnet i nesten et hvert norsk forskningsbidrag, tendensene er skam, hvem barnefaren var og økonomisk ståsted.³⁰⁸ Skam begrepet kjenner vi til fra tidligere forskning, hvem barnefaren var kunne påvirket valget med å drepe fosteret, var faren en slektning ville man bli dømt for blodskam, var barnefaren og kvinnen ikke gift skulle de bli dømt for hor eller leiermål.³⁰⁹ Økonomi var også en faktor, hadde enn ikke penger til å betale bot for leiermål eller muligheten til å finansiere et barn var nok dette noe den gravide kvinnen tenkte på.³¹⁰ Kjellstrup forklarer at det er lett å tenke at flere av disse sakene startet med et overgrep eller overfall av noe slag, men ut ifra kildematerialet var det få saker som fortalte noe om overgrep.³¹¹ Om dette er tendenser som vi fortsatt ser i dag om å ikke melde om et overgrep sier Kjellstrup at hun ikke kan si noe på.³¹² Når Kjellstrup gikk gjennom de forskjellige sakene så hun tendenser hvor de lavere

³⁰² «Dølgsmålssaker i Nord-Norge 1710-1797: Evig skam eller bøddelens øks? I lys av rettssystemets utvikling og humanisering».

³⁰³ Kjellstrup, 2008: 1.

³⁰⁴ Kjellstrup, 2008: 14.

³⁰⁵ Kjellstrup, 2008: 13.

³⁰⁶ Kjellstrup, 2008: 13-14.

³⁰⁷ Kjellstrup, 2008: 73.

³⁰⁸ Kjellstrup, 2008: 74.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Kjellstrup, 2008: 74.

³¹¹ Kjellstrup, 2008: 80.

³¹² Kjellstrup, 2008: 80, 81.

anstaltene i rettssystemet dømte dølgsmålsakene til strengere straffer.³¹³ Dette forklarte hun med at i sakene utover 1700-tallet ble flere og flere saker endret fra dødsdom, gitt på hjemtinget, til forvisning, straffearbeid og i noen saker ble de frifunnet i høyere rett.³¹⁴ Hun mener selv at dette kan skyldes at objektiviteten på hjemtinget ikke alltid var tilstede, og at personer som hadde roller på tinget som sorenskriveren var mer personlig enn hva profesjonen hadde til ansvar for.³¹⁵ Kjellstrup antyder mer mot en humanisering syn på lov og rettspraksis kom tidligere hos øvrigheten enn for eksempel de på hjemtinget og i lokalbefolkningen. Innføringen av forordningen som fastslo at alle dødsdommer skulle opp til kongen beskriver Kjellstrup som større rettsikkerhet, og ved at flere av dødsdommene ble anket av kongen kan virker det som rettsvesenet utviklet seg mot det humane.³¹⁶ På skalaen mellom maktstat- og interaksjonsperspektivet virker det som Kjellstrup trekker frem maktstaten hyppigere, men jeg tenker hennes forskning står nok imellom polene grunnet ønsket om humaniseringene kom nok fra både øvrigheten og befolkningen.

I 2008 publiserte historiker Terje Sødal en bok som undersøker kriminaliteten på Agder.³¹⁷ Målet for boken var å se på kriminalitetsmønsteret i Agder fylkene, og hyppigheten av utførelsen av de kriminelle handlingene og forskjellene mellom fylkene av typer lovbrudd.³¹⁸ I boken vier Sødal et delkapittel til spedbarns drap hvor han først presenterer generell informasjon, deretter legger han frem en sak fra Agder hvor en kvinne ble dømt for dølgsmål. Sødal går igjennom hvordan henrettelsene skulle bli utført i henhold til loven, spedbarn mordere fikk brutale straffer for å gjenspeile den groteske handlingen.³¹⁹ Kvinnene som drepte sine egne spedbarn skulle halshogges og deretter skulle hode settes på en stake, dette ble stadfestet gjennom Christians femtes landslov fra 1687.³²⁰ Sødal forklarer også at i noen tilfeller ble kroppen etter å ha mistet hodet plassert på «hjul og steile», kroppen blir da delt i fire deler og deretter plassert på et vognhjul som ligger på steiler.³²¹

³¹³ Kjellstrup, 2008: 76.

³¹⁴ Kjellstrup, 2008: 76 – 77.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Kjellstrup, 2008: 20.

³¹⁷ «Til Skræk og Exempel. Trolldom, dødsstraff og kriminalitet på Agder ca. 1550 -1700».

³¹⁸ Sødal, 2008: 16.

³¹⁹ Sødal, 2008: 97.

³²⁰ Sødal, 2008: 110.

³²¹ Sødal, 2008: 97, 110.

På Agder mellom perioden 1604 til 1663 er det funnet 13 saker som omhandler spedbarnsdrap som endte med henrettelse.³²² Disse sakene er funn i lensregnskapene, noe informasjon er også funnet i rettsprotokoller, tingbøker, utgiftsposter eller domsbrev.³²³ I noen av sakene er ikke navnet på kvinnen nevnt en gang, i andre kilder er saken forklart i korte trekk som utgift i regnskapet for fogden eller lenet.³²⁴ Sødal sier seg enig med at kvinnene som begikk dølgsmål var som regel ugifte kvinner, barna som ble født døde mest sannsynlig døde av naturlige årsaker, men noen av mødrene tok livet av barnet selv.³²⁵ Teorien om voldskultur som en iboende aksept hos lokalbefolkningen kan være forklaring på hvorfor så mange grove hendelser fant sted.³²⁶ Sødal mener at den geografiske situasjonen spiller en vesentlig rolle i forståelse av voldskultur.³²⁷ Dette skjedde gjerne hvis bygden var isolert bort fra sentralmakten. Ofte var kystbyer mer åpne for impulser fra andre områder enn bygder inne i landet.³²⁸ Indre Agder var et slik område som myndigheten hadde vanskeligheter med å kontrollere, det var få veier og større avstander.³²⁹ Sødal trekker frem siviliseringsprosessen som endring for folkets mentalitet.³³⁰ Teorien fremstilte overgangen fra en primitiv mentalitet blandt befolkningen dominert av dårlig besindighet, til mer behersket adferd og lovlige normer.³³¹ Sødal mente at denne overgangen tok lengere tid for indre Agder enn resten av landet. Likt som Sandmo trekker Sødal frem siviliseringsprosessen. Dette kan tyde på at Sødal trekker frem matstaten som perspektiv for sin forskning som forklaring på strengere straffer og økende kontroll på befolkningen.

I 2011 publiserte Ingebjørg Aamlid Dalen sin masteroppgave som hadde hovedfokuset på en dølgsmålsak fra Steigen.³³² Masteroppgaven førte en casestudie av anklagene og henrettelsen av Nille Jensdatter fra Steigen i Nordland

³²² Sødal, 2008: 110.

³²³ Sødal, 2008: 110.

³²⁴ Sødal, 2008: 111, 112.

³²⁵ Sødal, 2008: 110.

³²⁶ Sødal, 2008: 81.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Sødal, 2008: 81.

³³⁰ Sødal, 2008: 82.

³³¹ Ibid.

³³² «*Ei tjenestejente, to prester og ett spøkelse. En undersøkelse av. Trosforestillinger, rettspraksis og resepsjonshistorie i Nille-saken fra Steigen 1687-88*».

og de merkelige omstendighetene som sendte henne til skafottet i 1687.³³³ Nille var ei tjenestejente og hadde trolig blitt gravid med en gift husmann, og ifølge rykter blandt befolkningen gikk det igjen et spøkelse i skikkelsen av en liten gutt, nemlig sønnen Nille tok livet av.³³⁴ Ikke bare var det lokalbefolkningen som hadde snakket med spøkelset, sognepresten mente å ha snakket med det døde barnet og fikk derfor Nille dømt for fødsel i dølgsmål og spedbarnsdrap.³³⁵ Målet for oppgaven var å se om Nille sitt tilfelle var uvanlig i sin samtid ved å sammenlikne med en annen dølgsmålssak fra Hordaland. Saken om Signe som fant sted på begynnelsen av 1700-tallet hvor et spøkelse ble en del av saken. Kildene Dalen tar i bruk er flere, men primærkilden hun forholder seg mest til er tingbøkene fra Steigen fra 1600-tallet og amtmannsregnskapene fra Nordlands amt.³³⁶ Gjennomgangen av kildematerialet var kvalitativ, hvor hun også sammenlikner sakene med hverandre og tidligere forskning. Et av spørsmålene hun stilte var hva normen for rettspraksis i spedbarnsdrapssakene var.³³⁷ Om Nille faktisk var skyldig i å ha drept sitt eget spedbarn mener Dalen er vanskelig å si noe på siden anklagelsen gikk på rykter om en fødsel flere år tilbake.³³⁸ Dalen forklarer at de fysiske bevisene var mangelfulle under rettsaken og siden det gikk fjorten år mellom fødselen og anklagelsen var det intet lik å analysere.³³⁹ Dalen mener saken ble hastebehandlet, og trolig grunnet dette i befolkningens oppfatning av den «løsaktige» kvinnen, Dalen diskuterer rundt muligheten om at henrettelsen av Nille var et justismord.³⁴⁰ Da Nille sin sak ble tatt opp i retten var rettsapparatet slik hun beskriver det i omveltning.³⁴¹ Dalen mener at hendelser som oppsto under rettsaken virket å ha blitt til en viss grad påvirket av denne omveltningen.³⁴² Ved noen momenter omhandlende saksbehandlingen mener Dalen til datidens standard var kritikkverdig, men i sin helhet fulgte saken en vanlig rettspraksis og saken ble bare påvirket av spesielle omstendigheter.³⁴³ Dermed trekker ikke Dalen slutningen at Nille saken var et justismord.³⁴⁴

³³³ Dalen, 2011: 7.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ Dalen, 2011: 10.

³³⁷ Dalen, 2011: 9.

³³⁸ Dalen, 2011: 78.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Dalen, 2011: 91.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Ibid.

³⁴⁴ Ibid.

Likhetstrekkene mellom Nille- og Signe saken var at begge pikene var ansatt som tjenestepiker og hadde blitt tidligere beskrevet som løsaktige og hadde et bygderykte.³⁴⁵ Begge ble avslørt av et spøkelse for spedbarnsdrap lenge etter fødselen hadde tatt sted, og siden fødselen hadde skjedd flere år tilbake var vitnesbyrdene og bevisene svakere.³⁴⁶ En vesentlig forskjell som Dalen trekker frem mellom Signe- og Nille saken var at i Signe saken forsøkte befolkningen i lokalområde å finne barneliket for å bli kvitt spøkelset, utburden, hvor spøkelset viser seg å være en ung gutt.³⁴⁷ Mens i Nille saken kontakter de spøkelset selv og at spøkelset var troverdig.³⁴⁸ Men den største forskjellen var utfallet av straff, Nille ble henrettet mens Signe ble dømt til straffearbeid for å ha drevet med blodskam.³⁴⁹ Dalen forklarer at aktørene i de forskjellige sakene hadde en påvirkning på sakens utfall.³⁵⁰ I Signe saken var faren til Signe sin elsker presten i bygda, så Dalen mente dette hjalp Signe i sin sak.³⁵¹ Dalen konkluderer med at Nille saken var ikke helt uvanlig i samtiden, på 1600-tallet var troen på det overnaturlige stor så at spøkelses kunne spille en rolle i rettsforfølgelser var ikke utenkelig slik det er for oss i dag.³⁵² Men det uvanlige var hvor lite vekt fysiske bevis fikk i rettsaken og det fellende beviset var utburden sitt vitnesbyrd.³⁵³ Noe embetsmennene og lokalbefolkningen fikk kritikk for av myndighetene i etterkant.

Det siste bidraget som til nå³⁵⁴ har blitt publisert som tar opp dølgsmålsproblematikken er masteroppgaven til Siri Elisabeth Bernssen levert i 2017.³⁵⁵ Målet for oppgaven var å få innblikk i hvordan retten drev sin rettspraksis, og finne likheter i hvordan aktøren på tinget tolket og praktiserte lovene i dølgsmålsprosessene, og om endringer i tolkning og praksis påvirket utfallet av sakene.³⁵⁶ Bernssen tok utgangspunkt i Sorenskriverembetne i Hordaland, og perioden hun forholder seg til strekker seg fra 1642 til 1799. Ut ifra kildematerialet,

³⁴⁵ Dalen, 2011: 84, 91.

³⁴⁶ Dalen, 2011: 84.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Dalen, 2011: 92.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Dalen, 2011: 85.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Tidspunktet jeg skriver og leverer oppgaven våren 2023.

³⁵⁵ «Skam, skuld og straff. Ei rettsleg analyse av barnedrapssakene på bygdetinget i Hordaland 1642-1799».

³⁵⁶ Bernssen, 2017: 6.

tingbøker, kunne Bernssen kategorisere sakene i to hovedkategorier for å lettere drive en komparativ analyse. I den første kategorien plasserte hun de mer begrensede sakene.³⁵⁷ Her har de tiltalte kvinnene blitt bevist for å ha født et barn som døde eller ble borte etter fødsel.³⁵⁸ Hun fant 32 slike saker i kildematerialet. Kategori nummer to er sakene som er mer utfyllende i kildematerialet, her finnes sakene som er mer forskjellige fra hverandre. Disse sakene kan omhandle mødre som man ikke fant bevis for å ha født det døde barnet, saker hvor vitner kan bekrefte en naturlig død, eller saker hvor ingen dom ble satt fordi kvinnen for eksempel rømte. I denne kategorien er det 11 saker, totalt var det 43 saker som Bernssen analyserer i oppgaven.³⁵⁹ Hele 42 av 43 var ugifte kvinner, 29 var tjenestepiker, fem ble beskrevet som døtre, to var utplassert på en gård og ble beskrevet som fosterbarn, det var to som var enker, to som ble beskrevet som svigerinner til husbonden på gården og bare en hadde ubeskrevet bakgrunn.³⁶⁰ Endringene som oppsto i løpet av 1700-tallet var vesentlige for utfallet av dølgsmålsakene, spesielt fra 1770-tallet og utover påpeker Bernssen.³⁶¹ Straffene går fra at kvinnene dømt for sedbarnsdrap mistet hodene sine til at de ble sendt til tukthus istedenfor. Det ble også viktigere med spørsmålet om barnet var i live under fødselen.³⁶² Noe annet som Bernssen mener ble viktigere på bygdetinget var vurderingen av kvinnens skyld. Hun mener det skjedde en endring fra å legge lovene ukritisk til grunn for å dømme og straffe disse kvinnene som resulterte i dødsdommer, til at det stadig ble mer vanlig i underrettsdommene å vurdere situasjonen som endte i mer humane straffer.³⁶³ Dette er en endring som utspiller seg i praksisen på tinget. Denne endringen skjer over en lengere periode, årsaken til endringens pågang grunner i både sosiale, politiske og rettslige elementer konkluderer Bernssen med.³⁶⁴ Hun trakk også frem spørsmål om betegnelsen «lettferdige kvinnfolk» ble tolket og fikk betydningen utviklet av aktørene på tinget gjennom den gitte perioden.³⁶⁵ Bernssen forklarer at begrepet «lettferdig» for moderne ører er et nedlatende begrep for kvinner som oppfører seg løsaktige,

³⁵⁷ Bernssen, 2017: 14.

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Ibid.

³⁶⁰ Bernssen, 2017: 61.

³⁶¹ Bernssen, 2017: 79.

³⁶² Ibid.

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Bernssen, 2017: 79, 80.

³⁶⁵ Bernssen, 2017: 60.

men begrepet omhandler kvinner som ble gravide utenfor ekteskapet.³⁶⁶ Men det var ikke bare ugifte kvinner som begikk spedbarnsdrap, det forekom noen få tilfeller av gifte kvinner som begikk slike drap. Bernssen konkluderte med at i praksis var det hovedsakelig ugifte kvinner som ble rettsforfulgt.³⁶⁷ Hun forklarer at det forekom også saker hvor kvinnen ble frikjent for fødsel i dølgsmål siden det kom frem i rettsaken at barnet var «ektefødt».³⁶⁸ Helt til slutt i Bernssen oppgave forklarer hun at gjennom hennes analyse forsto hun at juss handler nødvendigvis ikke direkte om hva retten er, men hva retten kan bli i hender som bruker den.³⁶⁹ Så hver aktør som utøver retten har mulighet til å bearbeide hvordan retten skal være fremover. Bernssen forklarer at gjennom spedbarnsdrapslovgivningen viser retten seg preget av forandring og utvikling, med interaksjon mellom staten og befolkningen. Dette forklarer hun som nødvendig for endring i rettspraksis.³⁷⁰

2.4 Kjennetegn for norsk dølgsmålsforskning og utvikling

I denne delen er ønsket å trekke frem det jeg mener er kjennetegnene for norsk dølgsmålsforskning, hvordan utgivelsene passer inn i historieskrivningens utvikling i Norge og hvilke endringer som blir fremtredende. I innledningskapittelet ble en kort presentasjon av hvordan sosialhistorie og den elementer fikk inntog i historievitenskapen på 1970-tallet. Hvilken kappe i historievitenskapen faller bidragene under og hvilke elementer viser dette?

Jeg mener det som kjennetegner den norske dølgsmålsforskningen er at den ble av førstegenerasjonsforskere, tingbokprosjektet og forskere fra starten av 2000-tallet diskutert som en del av en større tematikk. Dette var emner som sedelighetslovgivning, kriminalitetsmønster og lokalhistorie. Forskningen plassere seg dermed som en del av kriminalitetshistorien eller rettshistorie, en del av lokalhistorien og deretter en del av kvinnehistorien. Hvorfor det tok forskerne i Norge en god stund før spedbarnsdrapssakene fikk egen forskning uten å være bare et delkapittel i et overordnet arbeid er vanskelig å si noe konkret på. Om dette skyldes at kvinnehistoriens tidligere nedprioritering eller det altomfattende kildematerialet

³⁶⁶ Bernssen, 2017: 60.

³⁶⁷ Bernssen, 2017: 61.

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Bernssen, 2017: 96.

³⁷⁰ Ibid.

som en må tilnærme seg dølgsmålssakene er uvisst. Inntrykket jeg får for hva som kjennetegner den norske forskningen er preget av rettshistorisk tradisjon, gjerne på et lokalt nivå. Med nøye søkelys på rettsprosesser, rettspraksis og hvem aktørene på tinget var, det rettshistorien som hovedsakelig er perspektivet. I de tidligste bidragene kan det virke som det var mindre søkelys på samtidens ideer og tanker om den kriminelle psykologien og ideologen som trekker frem prosessene om hvorfor kriminelle gjør som de gjør. Med dette ønsker jeg å uttrykke at det vil ikke si at teorier omhandlende dette ikke ble trukket frem, men det ble en større del av senere forskning sine bidrag. Teorier som forsøker å forklare hvorfor kriminelle handler slikt de gjør, voldskultur og isolasjonsteori blir bragt frem, men disse blir også ofte brukt for å forklare tendenser i et mindre geografisk område, men igjen det gjelder ikke all forskning. Terje Sødal trekker frem voldskultur for å forstå tendenser i Norge, og overgangen gjennom siviliseringsprosessen. Og opplysningstidens påvirkning på rettspraksis i løpet av 1700-tallet blir trukket inn av de fleste forskere. Så i den norske dølgsmålsforskningen er kjennetegnet, likt som annen kriminalitetsforskning i Norge, å analysere under et rettshistorisk perspektiv. Empirien hentes fra hva kildene kan fortelle om hva som skjedde på tinget, mer enn hva samtidens samfunnsvitere mente om hva som skjedd og hvordan det kunne trekkes inn i samfunnsmessige forhold. Norske forskere trekker det gjerne forskningen ned på et individs nivå som gir et kvalitativt sluttresultat. De spor av endring på forskningsfronten ligger i valg av emne for forskningen. Av førstegenerasjons forskeren og i Tingbokprosjektet tok tematikken opp sedelighetslovgivningen og statens sosiale kontroll, så preges forskningsfronten av en endring hvor til emner som analyserer enkeltsaker hvor de følger enkelte kvinners skjebne. Emnene går fra å være en generell fremstilling av rettspraksis til analyse av enkeltsaker som viser det mer spesielle. Som tidligere nevnt fikk sosialhistorie virkelig et oppsprang på 1970- tallet og medvirket på historieskrivningen. Og i 1974 publiserte Lisabet Risa sin hovedoppgave om sanksjoner mot ugifte mødre. Dette bidraget, som alle de andre bidragene, posisjonerte seg innenfor sosialhistorie, men underdisiplinen varierer. Risa og Gotaas faller gjerne mer mot underdisiplinen kvinnehistorie. Risa var den første som tok for seg dølgsmålproblematikken som forskningsemne i Norge. Ikke bare har hun kvinner som hovedaktør, men ser på en enda mindre gruppe som forskningsobjektet nemlig mødre. Risa og Gotaas sine hovedoppgaver var to av de få bidragene i norsk dølgsmåls forskning som utelukkende kan bli betegnet som underlagt underdisiplinen

kvinnerhistorie. Og det er ikke før begynnelsen av 2000-tallet at bidragene igjen tar kvinnen som hovedaktører, men også dølgsmål som hovedtema, og disse bidragene kan betraktes å ha kvinnehistorie som hovedtilnærming av vitenskapelig historieskriving. I Hilde Sandvik sin avhandling fra 2001 analyserer hun kvinnen som økonomisk aktører, og gir eksempel på deres møte med tinget og utviklingen av hvilke typer saker de ble dømt for. Så gjennom 2000-tallet publiserer historikerne Synne Østerbø, Iselin Kjellstrup, Ingebjørg Aamlid Dalen og Siri Elisabeth Bernssen sine masteroppgaver omhandlende utelukkende spedbarnsdrap og dølgsmålssaker fra forskjellige områder i Norge. Tidligere har emnene dølgsmål bare vært et delkapittel, eller en paragraf i et større forskningstema i historieskrivningen, og det samme kan sies om kvinnen. Bidragene til Rian, Næss og Hansen tar alle for seg et større tema, enten lokalhistorie eller rettshistorie. Men nå vies hele bidrag til kvinnen som aktør og dølgsmål som hovedtema. Det er ikke noe tvil om spedbarnsdrapsforskning i Norge faller under sosialhistorie, men det varierer i hvilke underdisipliner de forholder seg til. I den norske lokalhistorie og forbrytelserhistorie er hvor vi finner spedbarns drapssakene, dette kan forklares i at det er her forskerne oftest plasserer sin forskning og plukker ut sine emner. Med emner som kriminalitet, dødsstraff og rettspraksis er det ikke vanskelig å forstå at tema for oppgaven er forbrytelser. I bidrag som til Kari Telste, Harriet Marie Terjesen og Silje Drevland har forbrytelsene blitt spesifisert som sedelighetsforbrytelser. Bidragene ønsker å finne frem saker fra hjemtinget, lagmanstinget og høyere anstalter fra forskjellige områder i Norge som gjør at forskningen også faller under lokalhistorie. Lokalhistorie er forskning på ett distinkt lokalsamfunn eller fenomener i lokalsamfunn.³⁷¹ Forskning på lokalhistorie rommer distriktshistorie og byhistorie.³⁷² Et lokalsamfunn har ingen betegnet størrelse.³⁷³ Slik som vi kan se i bidragene tatt med i analysen har de aller fleste tar for seg amt, hustifter eller administrativt senter som Stavanger, Bergen og Kristiansund. Det kunne vært interessant og nyttig for den norske forskningsfronten å nå gå bort fra det lokale, og heller rette fokuset på utviklingsmønster for hele Norge. Se på endringer og forlengelser i den norske spedbarnsdraps historien i sin helhet mener jeg hadde vært en viktig tilføyelse for feltet. Det har tidligere blitt nevnt i innledningskapittelet at samarbeidsprosjekter kan i forskningssituasjonen kan gi et

³⁷¹ Kjeldstadli, 1999; 89.

³⁷² Kjeldstadli, 1999: 90.

³⁷³ Ibid.

«før og etter»-perspektiv. I Norge er Tingbokprosjektet et slik moment. Som det tidligere har blitt vist til var syv av nitten bidrag knyttet til Tingbokprosjektet. Målet for prosjektet var å tilgjengeliggjøre eldre kilder som tingbøker og inspirere til forskning som tar i bruk slike rettsprotokoller.³⁷⁴ Tingbokprosjektet var med på å bidra til en hyppighet av utgivelser av forskning som tok opp dølgsmålssaker fra Norge. Prosjektet kan også ha vært et springbrett for senere forskning som dro nytte av tilgjengeliggjøringen av nødvendige kilder for å kunne lage casestudie av dølgsmålkvinnene og deres saker.

Bidragene i den norske spedbarnsdrapsforskningen som er særlige betydningsfulle tar i bruk komparativ metode. Komparativ metode og dybdestudier har hovedvekt for den norske spedbarnsdrapsforskningen. Forskningen legger frem empiri for deretter å drive en komparativ metode for sine funn. Gjennom metodebruken ble de historiske og sosiale forholdene fremmet. Her finnes likhet mellom faktorer som danner et forklaringsgrunnlag for utviklingsmønstre i lovgivning og rettspraksis og hvem kvinnene var. Forskningen sammenliknet sine empiriske funn med hva andre land hadde kommet frem til i sine analyser. Både kvalitative og kvantitative faktorer er fremtredende for den overordnede fremstillingen av spedbarnsdraps forskning i sin helhet. Bruken av maktstat- og interaksjonsperspektivet i spedbarnsdrapsforskning kommer frem i de fleste av bidragene. For det meste bruker forskerne elementer fra begge perspektiver for å forklare utviklingen innenfor rettspraksis og normene i samfunnet. Mens andre lener seg nærmere polene på skalaen. Telste og Sandvik forklarte at i møte mellom statens strenge lover og lokalbefolkningen ble folkets normer gjerne anerkjent og lovene lagt til rette deretter. Med andre ord interaksjonen mellom stat og befolkning kom til synet på tinget og gjerne gjennom utviklingen og avkriminaliseringen av sedelighetsforbrytelser. Sandmo står mer på motsatt side med forklaringen om statens ønske om å disiplinere befolkningen. Men slik Villstrand beskrev det forskningen er gjerne ikke det ene eller det andre, og for den norske spedbarnsdrapsforskningen stemmer nok dette. Begge perspektivene blir brukt like hyppig, og ingen er mer riktig å bruke enn den andre i forståelse av perioden og endringer.

³⁷⁴ *Tingbokprosjektet*, 2010, sist endret 2020. Nettartikkel.

(<https://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/>)

3. Svensk dølgsmålsforskning

En av de mest sentrale historievitenskaplige forskerne fra Sverige Eva Österberg uttrykket i 1993 for svensk *Historisk tidskrift* at grunnet den sosialhistoriske strømmingen som fant sted mellom 1960/70-tallet i Skandinavia, ble forskningen på kriminalitet og rettspraksis bred.³⁷⁵ Spesielt i landene Norge og Sverige, mens i Danmark har grunnarbeidet blitt gjort, men få har publisert sine verk.³⁷⁶ Tendensen som ofte viser seg i tidligere forskning var å kategorisere kriminalitet i nivåer, dette har medvirket til at kvinnen også her har blitt utelukket og at de kvinnelige lovbruddene ble underkastet de mannlige.³⁷⁷ Statens og kirkens kontroll over befolkningen og deres ønske om «moralsk oppfostring» av folket gjennom 1600- og 1700-tallet kommer en ikke foruten i analyse om kriminalitetshistorie i Skandinavia.³⁷⁸ Den lutherske kirkens kriminalisering av utenomekteskapelige seksuelle handlinger hadde store konsekvenser for kvinner på denne tiden.³⁷⁹ Seksuallovbrudd var hovedkategorien som kvinner oftest ble stilt for retten for, og var en direkte årsak til spedbarnsdrap.³⁸⁰ Hvem var dølgsmålskvinnene i Sverige? Hvordan ble de dømt, hva ble dommen? Og hva kjennetegner den svenske dølgsmålsforskningen? De svenske begrepene for spedbarnsdrap er noe ulikt enn de norske begrepene, forskningen bruker *barnamord* som begrep for spedbarnsdrap. Dette kan høres ut som en betegnelse om mord på eldre barn enn foster eller spedbarn, men betegnelsen rommer drapene som skjedde direkte etter en fødsel og senere. Jeg vil derfor ta i bruk både barnemord og spedbarnsdrap som betegnelsene for drapene analysert i forskningen som snart vil bli presentert.

I det kommende kapittelet ønsker jeg presentere de mest sentrale verkene for dølgsmålsforskningen i Sverige. De vil bli presentert i kronologisk rekkefølge i henhold til utgivelsesår. Hvert verk vil få presentert mål for undersøkelsen, etterfulgt av empiri og de viktigste funnene omhandlende spedbarnsdrap. Jeg ønsker også å presentere spørsmål noen av verkene stiller, og svarene de kom frem til. Og jeg ønsker også å trekke frem sentrale teorier fra noen av bidragene. Noen verk i denne presentasjonen

³⁷⁵ Österberg, 1993: 204.

³⁷⁶ Österberg, 1993: 205.

³⁷⁷ Österberg, 1993: 214.

³⁷⁸ Österberg, 1993: 212.

³⁷⁹ Ibid.

³⁸⁰ Österberg, 1993: 215.

faller utford den periodiske avgrensningen for undersøkelsen, men verkene blir betraktet som essensielle innenfor forskningen fra Sverige dermed ser jeg det som nødvendig å ta de med i analysen. Til slutt vil en sammenfatning av hva som kjennetegner den svenske dølgsmålsforskningen presenteres.

3.1 Første generasjons dølgsmålsforskning, 1965 til 1992

Det første bidraget jeg ønsker å trekke frem, som er tilsynelatende det første verket som tar opp spedbarnsdrapsproblematikken som en større del av analysen, boken til Erik Anners utgitt i 1965.³⁸¹ I boken gir Anners en gjennomgang av lovgivning fra 1734 til 1786, og stiller spørsmålet hvordan rettspraksis har endret seg gjennom denne perioden? Det er ikke oppgitt et spesifikt geografisk område, da målet for avhandlingen var å avklare lovgivningen under Kong Gustav III regime.³⁸² Primærkildene Anners tar i bruk for analysen var lovgivning utgitt under Kong Gustav regjeringsår. Han sammenlikner lovene med rettspraksis funnet i sekundære kilder skrevet av samtidens statsvitere. Anners la hovedvekt på endringen i domspraksis for kvinner som ble gravide av et utenomekteskapelig forhold, og deretter holdt graviditeten hemmelig og la fosteret bort for å dø.³⁸³ Ut fra loven skulle disse kvinnene dømmes til døden om de ikke kunne bevise at barnet var dødfødt. Tendensen Anners så var at gjennom årene ble flere av kvinnene benådet og dømt til livstid i fengsel, arbeid på et tukthus og årlig *rissslitande* (å bli pisket av skarpretteren) samt *ställande vid en skampåle* (gapestokken).³⁸⁴ Anners trekker frem spedbarnsdrapssaker som ble bragt frem til Kongen og *justitierevisionen*, riksrådet.³⁸⁵ Dette er tall han selv mener viser økning av benådning av kvinnene, men også dødsdømte generelt. Under perioden 1759 til 1778 ble 617 mennesker henrettet i Sverige, 217 av disse var kvinner dømt for spedbarnsdrap.³⁸⁶ Mens under perioden 1779 til 1798 ble 223 personer henrettet, 75 av disse var kvinner dømt for spedbarnsdrap.³⁸⁷ Anners sammenlikner også tall fra perioden 1769 til 1778 og perioden 1779 til 1788. I den førstnevnte perioden ble 268 henrettet, 107 var for

³⁸¹ «Humanitet och Rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning».

³⁸² Anners, 1965: 7.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Anners, 1965: 312.

³⁸⁵ Anners, 1965: 296.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Ibid.

spedbarnsdrap, og under den andreperioden ble 108 henrettet mens 35 av disse var for spedbarnsdrap.³⁸⁸ Anners mener at denne nedgangen av henrettelse av kvinner siktet for spedbarnsdrap kan forklares med at Kongen og riksrådet kunne foreta benådningsrett i tillegg til stor støtte fra folket om redusering av dødsstraff generelt.³⁸⁹ Anners trekker frem rettspolitisk metode, denne beskriver han som staten som innførte strenge straffer og lovgivning for å avskrekke befolkningen.³⁹⁰ Gjennom å argumentere for statens ønske om avskrekking og disiplinering er det rimelig å tenke at Anners lener seg mot maktstatsperspektivet som forklaring.

I boken til Ann-Sofie Ohlander fra 1985 reflekterer hun rundt synet på svakheter og styrker i fortidens samfunn. Hun reflekterte rundt og stilte spørsmål om hva som gjorde folk desperate, utstøtte og presset?³⁹¹ ³⁹² Synet på seksualitet og ekteskap, selvmord og barn blir vektlagt i refleksjonen. Barnemord ble presentert i teksten som en løsning på desperate situasjoner.³⁹³ Boken har et overordnende blikk på hele Sverige, og trekker inn eksempler på desperate situasjoner fra begynnelsen av 1600-tallet til 1900-tallets midtdel. Hun har en kvantitativ analyse av befolkningsstatistikk og kriminalitetsstatistikk fra samtiden.³⁹⁴ Ohlander trekker frem uttrykket «*utsättande av barn*» dette var en måte å kvitte seg med et barn. Å sette barnet ute, gjerne i skogen, for at det skulle dø, forklarer forfatteren skjedde også i førkristen tid og ble gjerne oftere akseptert hvis barnet var sykt eller hadde nedsatte funksjonsevne.³⁹⁵ Ohlander reflekterer rundt denne handlingen, for å sette barnet ut på denne måten for å dø alene var kanskje moren sin måte på å distansere seg fra drapet på, for deretter å ikke gjøre seg selv direkte skyldig i barnemord.³⁹⁶ Moren kunne ha skapt en illusjon av at barnet kunne bli reddet og overlevd, på denne måten distanserer moren seg fra handlingen hun har gjort. Historikeren forklarer at sannheten var at dette var selvmotsigende og direkte barnemord siden barnet sjeldent overlevde en slik handling.³⁹⁷ Skam og kriminaliseringen av ugifte mødre mener Ohlander var en

³⁸⁸ Anners, 1965: 296.

³⁸⁹ Anners, 1965: 297.

³⁹⁰ Anners, 1965: 27.

³⁹¹ «*Kärleik, död, frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige*».

³⁹² Ohlander, 1985: 7.

³⁹³ Ohlander, 1985: 16.

³⁹⁴ Ohlander, 1985: 57.

³⁹⁵ Ohlander, 1985: 14.

³⁹⁶ Ohlander, 1985: 16.

³⁹⁷ Ibid.

pådriver for barnemord.³⁹⁸ Staten, kirken og lokalbefolkningens kontroll over den utenomekteskapelige seksualiteten gikk for det meste utover kvinnene og de uekte barnene. Sosialt ble de utstøtt og av staten ble de dømt til bøter og fysiske straffer, dette var nok til å ta desperate valg under og etter graviditeten.³⁹⁹ Sanksjonene mot ugifte mødre ble derfor en direkte årsak til destruktive handlinger som abort, selvmord og spedbarnsdrap.⁴⁰⁰ Helt frem til år 1741 skulle ugifte mødre offentlig skrifte under gudstjenesten, når avskaffelsen av sanksjonen skjedde var håpet at stigma og skammen for å bringe frem et barn født utenfor ekteskapet skulle neddempes. Ohlander konkluderte med at dessverre tok det legere tid før stigmaet forsvant i lokalsamfunnet.⁴⁰¹

Gjennom samarbeidsprosjektet *Punished behaviour, norms and values in pre-industrial Sweden* jobbet Eva Österberg og Dag Lindström for å lage et samleverk hvor målet var å analysere strukturen av kriminalitet i Stockholm og noen andre mindre byer på 15- og 1600-tallet.⁴⁰²⁴⁰³ Hvilke typer kriminalitet oppsto oftere enn andre og hvordan var det administrative systemet som opprettholdt orden, ble viktige problemstillinger for forskningen.⁴⁰⁴ I et av kapitlene skrevet av Dag Lindström tar han for seg kriminalitet og kontroll i Stockholm i perioden 1475 til 1625.⁴⁰⁵ Han forklarer at gjennom disse 150 årene var det 10 saker omhandlende spedbarnsdrap som fantes i kildematerialet, *täkenbogar* (tingbøker).⁴⁰⁶ Metoden som ble tatt i bruk var kvantitativ analyse. Lindström forklarer var det var bare kvinner som ble dømt i disse sakene, tinget hadde avhørt kvinnen om kjennskap til faren, men ingen opplysninger hadde kommet ut av dette. Dermed var det ingen menn som ble tatt for å medvirke til drapet.⁴⁰⁷ Han forklarer videre at i de fleste av sakene hvor kvinnen sto tiltalt for spedbarnsdrap skulle de bli dømt til døden, straffen skulle da være henrettelse ved halshugging, men det forekom også noen tilfeller hvor kvinnen ble

³⁹⁸ Ohlander, 1985: 22.

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Ohlander, 1985: 30.

⁴⁰¹ Ohlander, 1985: 30.

⁴⁰² «*Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*».

⁴⁰³ Österberg og Lindström, 1988: 17.

⁴⁰⁴ Ibid.

⁴⁰⁵ Österberg og Lindström, 1988: 67.

⁴⁰⁶ Österberg og Lindström, 1988: 99.

⁴⁰⁷ Ibid.

brent levende på bålet.⁴⁰⁸ Kvinnene hadde holdt graviditeten skjult, født barnet i all hemmelighet og deretter gjemt barnet død eller noen tilfeller levende.⁴⁰⁹ I noen av sakene hadde kvinnene tilstått forbrytelsen på tinget, mens mange hevdet sin uskyld med å forklare at barnet var dødfødt. Lindström trekker konklusjonen at spedbarnsdrap ble betraktet som et av de om ikke den verste kriminelle handlingen, på grunn av at kvinnene handlet unaturlig fra sin natur som var å være mødre.⁴¹⁰ Han trekker også frem hypotesen at myndighetene i byene reagerte på spesifikke lovbrudd med å skjerpe kontrollen, noe som henger sammen med utviklingen av sentralmakten i perioden.⁴¹¹ Dette står i kontrast til Eva Österberg forskning som ønsker å tolke bildet av kriminalitet fra Arboga, hennes argumenter heller mot den sosioøkonomiske virkeligheten.⁴¹² Denne forskjellen forklarer de med at det delvis avhenger av kriminalitetskategorien og hvilken periode som blir undersøkt.⁴¹³ Forskeren viser også til koblingen mellom sosioøkonomi og det de beskriver som håndhevingsbølger, denne koblingen består av kreftene bak sosialkontrollen og verdisystemet i samfunnet.⁴¹⁴ Dette kan ses i sanksjonene og straffene myndigheten og kirken påla sedelighetsforbrytere og viser et tydelig ønske om å disiplinere befolkningen.⁴¹⁵ Men det blir poengtert at kirken og statens forsøk på disiplinering ville ikke lykkes uten støtte fra noen grupper i samfunnet som hjalp med å opprettholde normsystemet.⁴¹⁶ Her har den ene historikeren et interaksjonsperspektiv, mens den andre henvender seg til maktstatsperspektivet.

I boken til Jan Sundin utgitt i 1992 ønsket han å studere konfliktene som spilte seg ut på tinget, målet var å beskrive de kriminelle handlingene sin struktur og håndtering på det lokale tinget fra begynnelsen av 1600-tallet til midten av 1800-tallet.^{417 418} Sundin har et stort geografisk omfang, lokalstudiet holder seg til Östergötlands län, Linköpings stad, Härnösands stad, Ångermanland og nordlige deler av Skåne.⁴¹⁹

⁴⁰⁸ Österberg og Lindström, 1988: 99.

⁴⁰⁹ Ibid.

⁴¹⁰ Ibid.

⁴¹¹ Österberg og Lindström, 1988: 152.

⁴¹² Ibid.

⁴¹³ Österberg og Lindström, 1988: 153.

⁴¹⁴ Ibid.

⁴¹⁵ Österberg og Lindström, 1988: 160.

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ «För Gud, Staten och Folket. Brott och rättskipning i Sverige. 1600-1840».

⁴¹⁸ Sundin, 1992: 4.

⁴¹⁹ Ibid.

I Östergötlands län fra perioden 1635 til 1649 var det 33 barnemordssaker som ble tatt opp på Göta hövrett, dette tilsvarer den norske lagmannsrett.⁴²⁰ Sundin tar i bruk statistisk metode for å kunne se på utviklingsmønster for å kunne se rettspraksisen på et lokalt nivå.⁴²¹ Kildene brukt for avhandlingen var tingbøker og domsbøker. Sundin forklarte at spedbarnsdrap ikke kan bli likestilt med de andre lovbruddene om man sammenlikner motiv og sosialstatus for kvinnen som begikk drapet. Dette var drap med omfattende og diverse ulike motiv enn noen andre kriminelle handlinger.⁴²² De 33 sakene som ble tatt opp i hövrett ble noen ganger beskrevet som «*fosters läggande å lönn*».⁴²³ For at en kvinne skulle bli dømt for barnedrap måtte hun ha skjult graviditeten, født på et tilbaketrukkent sted, at fosteret døde og at hun ikke umiddelbart fortalte om hva som skjedde.⁴²⁴ Bevisbyrden lå på den tiltalte, som Sundin konkluderer med gjorde denne forbrytelseskategorien juridisk uvanlig.⁴²⁵ Sundin trekker frem det han kaller den rettslige revolusjon.⁴²⁶ Dette var begrepet for overgangen fra et lokalt dominerende til et statlig styrt rettsvesen på den lokale arena.⁴²⁷ Sentraliseringen av makten forklarer Sundin er den viktigste forklaringen for denne revolusjonen, og et viktig steg for revolusjonen var hovedrettens innføring i 1614.⁴²⁸ Sentraliseringen av makten kombinert med strengere straffer for sedelighetsforbrytelser. Og kirkens medvirkning for å kunne øke religionens og sin egen autoritet brakte med seg en kriminalisering av løsaktige kvinner.⁴²⁹ Sundin trekker frem avskrekking som en del statsmakten forhold til befolkningen. Med innføringen av strenge lover og straffer var ønske å endre adferden blandt befolkningen, og skape en sentralisert maktstat.⁴³⁰

I avhandlingen til Jonas Liljequist fra 1992 tar han opp de uvanlige kjønns spesifikke lovbruddene som kom på tinget i Sverige på 16- og 1700-tallet.⁴³¹ Hovedfokuset i oppgaven var menn som hadde seksuell omgang med dyr, men han bringer også

⁴²⁰ Sundin, 1992: 42.

⁴²¹ Sundin, 1992: 3.

⁴²² Sundin, 1992: 44.

⁴²³ Sundin, 1992: 43.

⁴²⁴ Sundin, 1992: 44.

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Sundin, 1992: 447.

⁴²⁷ Ibid.

⁴²⁸ Sundin, 1992: 449.

⁴²⁹ Ibid.

⁴³⁰ Sundin, 1992: 452, 453.

⁴³¹ «Brott, synd och straff. Tidelagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet».

frem viktige momenter ved spedbarnsdrapssaker. Liljequist beskriver spedbarnsdrap som en av samtidens største problemer.⁴³² Liljequist driver en kvantitativ analyse med kilder som rettsprotokoller og annet materiale fra Svea og Göta Hovrätt.⁴³³ Spedbarnsdrap var en av de forbrytelsene som ble oftest ble tatt opp i offentlige diskusjoner, ikke bare i Sverige, men også i Europa uttrykker historikeren.⁴³⁴ Den forbrytelsen som var nest størst i Sverige på 1700-tallet etter grovt tyveri var leiermål, kategorien ble tatt opp på Svea hövrett tre ganger så ofte som spedbarnsdrap.⁴³⁵ Liljequist forklarer at fra 1614 til 1687 kunne stattholderen og senere landshövdingen på tinget fullbyrde henrettelsene uten at den dømte fikk saken anket.⁴³⁶ Dette forekommer i forskjellige forbrytelser, også for spedbarnsdrap. Historikeren forklarer at det er en stor risiko for at flere saker fra 1600-tallet ikke er med i lagmannsretten og statistikk over rettsakene derfra, og dermed er ikke statistikkene gjort av denne perioden utfyllende nok før mot slutten av 1600-tallet.⁴³⁷ Liljequist sin analyse viser til hvor mange tiltaler som ble reist mot spedbarnsdrap på både Svea og Göta hövrett imellom perioden 1635 til 1754.⁴³⁸ Tabellen viser at på Svea lagmannsrett ble 687 kvinner dømt for spedbarnsdrap, mens på Göta hövrett ble nesten dobbelt så mange kvinner dømt for den samme forbrytelsen, hele 1241 kvinner ble dømt for spedbarnsdrap i den gitte perioden.⁴³⁹ Han selv skriver at dette er de absolutte tallene, men avvik kan forekomme grunnet ikke alle sakene ble tatt opp på lagtingene spesielt i den første delen av 1600-tallet. Han forklarer siden at det må betraktes at det finnes mørketall i spedbarnsdrapssaker siden ikke alle drap ble tatt.⁴⁴⁰ Liljequist beskrev en øking i antall saker som kom opp på tinget i løpet av 1700-tallet, myndighetenes håp om avskrekkende straffer og forkynnelse om syndefull oppførsel skulle skremme befolkningen til å ikke begå slike handlinger.⁴⁴¹ Men antall saker bare økte i første halvdel av 1700-tallet, men den siste halvdel ble benådning også hyppigere brukt. Liljequist har samspillet mellom en elitekultur og en folkekultur som et samlende tema igjennom teksten. Han forklarer at tiden må analyseres gjennom

⁴³² Liljequist, 1992: 2.

⁴³³ Liljequist, 1992: 6.

⁴³⁴ Liljequist, 1992: 5.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Liljequist, 1992: 253.

⁴³⁷ Ibid.

⁴³⁸ Liljequist, 1992: 260.

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Liljequist, 1992: 2.

interaksjonen mellom statens verdier og håp om utøvelse av egen makt, og lokalbefolkningen og de tiltalte sin folkelige tanker og normer.⁴⁴²

3.2 Bidrag fra 1995 til 2004

I historietidsskriften *Opusula Historica Upsaliensia* 14 publiserte Gudrun Andersson sin vitenskapelige artikkel i 1995.⁴⁴³ I artikkelen var målet å ta opp mytene som litteraturen har konstruert av fortidens kvinner.⁴⁴⁴ Var kvinnene farlige og truende, eller var kvinnene uvitende? Var de umoralske vesener eller var de økonomisk svake grunnet underkastelse av menn?⁴⁴⁵ Hun stiller spørsmålet hvordan myter kan fortelle om situasjonen kvinnene var i. Kildene Andersson har tatt i bruk var dombøker, lover og rettsprotokoller. Hun trekker frem to spedbarns drapssaker som tok sted for 300 år siden.⁴⁴⁶ Dermed bruker hun kvalitativ metode for analysen. Andersson legger frem en ganske vanlig myte om dølgsmålkvinnen, at de var «løse» kvinner, historikeren mener at en tolkning av opphavet til myten kan vise til kvinnehat, det hun mener selv er en mer trolig forklaring er mannes frykt for kvinnens seksualitet.⁴⁴⁷ Andersson viser til en sak fra 1681 i Uppsala hvor en gift kvinne lå med en annen mann, hennes egen mann hadde vært forsvunnet i flere år, målet for kvinnen var å gifte seg med den nye mannen grunnet graviditet.⁴⁴⁸ I Uppsala fikk hun jobb og fødte straks et barn. I retten forklarte hun at barnet var dødfødt, men undersøkelsen av like viste det motsatte, hun ble dømt etter loven, i 1669 *barnamordsplakaten* var straffen halshugging etterfulgt med å bli brent på bålet.⁴⁴⁹ Men i lagmannsretten ble kvinnen frifunnet fra dødsstraff og ble heller dømt til fysisk avstraffelse, dette kunne også skje hvis fangen ble dømt til å betale bøter, men ikke hadde midler til betaling.⁴⁵⁰ Skammen knyttet til den fysiske avstraffelsen var åpenbar, noen ganger ble kvinnene plassert utenfor kirkeporten med en håndfull med ris slik at alle forsto at de hadde brutt loven.⁴⁵¹ Andersson legger føringer for at den fysiske avstraffelsen var så skamfull at døden kunne være mer ønskelig for den

⁴⁴² Liljequist, 1992: 74.

⁴⁴³ «*Farligst frestande eller omyndig passiv? Myt och verklighet om kvinnorna under 1600- och 1700-talen*»

⁴⁴⁴ Andersson, 1995: 33.

⁴⁴⁵ Ibid.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Andersson, 1995: 33, 34.

⁴⁴⁸ Andersson, 1995: 34.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ Ibid.

dømte.⁴⁵² Andersson hevdet at fra tidligere forskning kunne man kategorisere kvinner i historieskriving inn i fire grupper: dronning, adelskvinne, helgen eller heks.⁴⁵³ Ikke fordi alle av fortidens kvinner var dette, men fordi dette var de få kvinnene historieforskningen heller satte søkelys på. Kvinnen ble gitt en skjult rolle så med mindre de hadde en viktig rolle som dronning eller helgen var de ikke så viktige. Historikerne forklarer denne tradisjonelle historieskrivningen som hederlig men kjedelig.⁴⁵⁴ Kriminalitet kan fortelle noe om hvordan samfunnet egentlig var, dermed ved at det unormale viser noe ved det som var normalt.⁴⁵⁵ Det samme gjelder lovene omhandlende kriminaliteten, lovene gir et innblikk i hvordan lovgiverne ønsket at samfunnet skulle være, mens rettspraksisen viste hvordan det egentlig var.⁴⁵⁶ Anderssen trekker frem en forklaring på hyppigheten av stadfesting av lover om barnedrap mellom 1655 til 1684. Hun mente at dette kunne tolkes som at drapene ble mer vanlig og staten ønsket kontroll.⁴⁵⁷ Andersson selv mener at ut fra sine kilder stemmer ikke denne tolkningen, i Uppsala mellom periodene 1634-1663 og 1681-1699 ble 113 kvinner siktet for spedbarnsdrap, dette blir et gjennomsnitt på 2 saker i året.⁴⁵⁸ Hun mener at forklaringen på den økende lov innvielsen må finnes et annet sted.⁴⁵⁹ Andersson tolker utgivelsen av lovene som statens ønske om sosial kontroll i lokalsamfunnet.⁴⁶⁰ Spedbarnsdrap ble betegnet som umoralskforbrytelse, statens ønske om å kontrollere moralen i befolkningen ble svekket av slike forbrytelser derfor var det nødvendig med strenge lover omhandlende slike forbrytelser.⁴⁶¹

I boken til Marja Taussi Sjöberg utgitt i 1996 tar hun opp kvinnens handleevne på tinget i Njurunda.⁴⁶² Sjöberg tok for seg saker hvor kvinnen var stilt til tiltalt på tinget mellom 1550 og frem til første halvdel av 1800-tallet.⁴⁶³ Målet var å se hvordan staten fastsatte sin makt særlig gjennom 1600-tallet gjennom å bruke

⁴⁵² Andersson, 1995: 34.

⁴⁵³ Andersson, 1995: 35.

⁴⁵⁴ Ibid.

⁴⁵⁵ Andersson, 1995: 33.

⁴⁵⁶ Ibid.

⁴⁵⁷ Andersson, 1995: 38.

⁴⁵⁸ Ibid.

⁴⁵⁹ Ibid.

⁴⁶⁰ Andersson, 1995: 42.

⁴⁶¹ Andersson, 1995: 42, 43.

⁴⁶² «Rätten och kvinnorna. Frå släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-tallet».

⁴⁶³ Sjöberg, 1996: 9.

folkekommunen Njurunda som en sentral kanal og tinget som sentrum.⁴⁶⁴ Kildene brukt for analysen var dombøker og kirkebøker.⁴⁶⁵ Analysen er kvalitativ komparativ. Hun stilte spørsmål om hvordan kvinnens handleevne kom frem på tinget, og hvordan den lokale rettspraksisen ble utført.⁴⁶⁶ Sjöbergs ønske var å forstå hva kvinne ble tiltalt for på tinget, og hva de ble dømt til. Hun forklarer at barnedrap var den forbrytelsen kvinner ble dømt hardest for, men ifølge landsloven skulle det resultere i dødsstraff for begge kjønn.⁴⁶⁷ Igjennom 1600-tallet ble lovene rettet mer mot kvinnen og hun måtte selv bevise sin uskyld, i Karl IXs straffeordning fra 1611 fastslo den at det var utelukkende kvinnen som var morderen.⁴⁶⁸ Og i 1655 kom *barnamordsedikt* som flyttet helt bevisbyrden over på den anklagde, altså kvinnen.⁴⁶⁹ I 1691 ble den første spedbarns drapssaken dokumentert på tinget i Njurunda. En 46 år gammel enke ble tiltalt og dømt for å ha drept sitt spedbarn.⁴⁷⁰ Hun ble ikke henrettet, men heller ikke benådet, hun døde i fangenskap 82 år gammel.⁴⁷¹ Sjöberg gir ingen forklaring på hvordan denne saken utspilte seg og heller ikke hvorfor kvinnen ikke ble henrettet. Sjöberg mener at årsaken for drapene kunne ligge i økonomiske vanskeligheter, å ha et barn fører til høye kostnader.⁴⁷² En annen grunn kunne være at fedrene ikke ønsket å gifte seg med den gravide kvinnen, i noen tilfeller var faren en soldat som reiste mye, i andre tilfeller hadde kvinnen blitt lovet ekteskap, men blitt lurt.⁴⁷³ Historikeren konkluderer også med at de strenge lovene og kontrollen rundt utenomekteskapelige forhold rammet ugifte kvinner mest og var en direkte årsak til spedbarnsdrap.⁴⁷⁴ Sjöberg forklarer at kvinnen som ble stilt for tinget, men også i den sosiale arene var mer eller mindre selvstendig eller alene.⁴⁷⁵ Hun forklarer dette med at på 1600-tallet vokste det frem en stor gruppe kvinner som var fattige, enker eller bare ugifte og disse levde utenfor husbondesystemet, og ble kalt herreløse.⁴⁷⁶ Sjöberg forklarte at det skjedde en endring fra forstatlig stat til

⁴⁶⁴ Sjöberg, 1996: 11.

⁴⁶⁵ Sjöberg, 1996: 10.

⁴⁶⁶ Ibid.

⁴⁶⁷ Sjöberg, 1996: 90.

⁴⁶⁸ Ibid.

⁴⁶⁹ Ibid.

⁴⁷⁰ Sjöberg, 1996: 150.

⁴⁷¹ Ibid.

⁴⁷² Sjöberg, 1996: 149.

⁴⁷³ Sjöberg, 1996: 135.

⁴⁷⁴ Sjöberg, 1996: 161.

⁴⁷⁵ Sjöberg, 1996: 167.

⁴⁷⁶ Ibid.

sentralrett, hun ønsket å se om denne endringen hadde påvirket relasjonen mellom staten og lokalbefolkningen.⁴⁷⁷ Det lokale tinget var en sentral arena i samfunnet hvor man kunne se endringen i statsmakten, men også forandringene som foregikk i samfunnet. Sjöberg trekker frem både disiplineringen av folket, men også at befolkningen hadde interaksjon med staten.⁴⁷⁸

I doktoravhandlingen til Marie Lindstedt Cronberg publisert i 1997 var målet å presentere kjønn og seksualitet i den svenske landsbygden, med søkelys på de ugifte mødrene og kontrollen staten og kirken hadde over dem.⁴⁷⁹ Kildene brukt i avhandlingen er hentet fra dombøker, riksdagsprotokoller og menighetsmøteprotokoller. Metoden er både kvalitativ og kvantitativ med dypdykk i enkelt saker og statistisk gjennomgang av kriminalitetsmønster. Spørsmålet hun stilte var hvilken konsekvens kontrollen over seksualiteten hadde for kvinnene.⁴⁸⁰ Avhandlingen tar for seg perioden mellom 1680 til 1880-tallet, med geografisk avgrensing på svenske landsbyer. Hun beskriver tiden hvor stormakten hadde forordninger omhandlende seksualitet som en mørk del av historien, særlig fordi dette gikk hardt utover ugifte mødre.⁴⁸¹ I svensk spedbarnsdraps lovgiving er *barnamordsplakaten* fra 1778 viktig. Plakaten bestod av diverse punkter som skulle sammen redusere risikoen for spedbarns drap knyttet til fødsel utenfor ekteskapet.⁴⁸² Plakaten gjorde det enklere å sette tidligere lovgivninger til side, og ga de ugifte mødrene muligheten til anonymitet.⁴⁸³ Jordmødrene fikk forbud om å spørre om barnefarens navn, noe som var tidligere lovpålagt. Og med innføringen av denne plakaten sendte dette signaler til domstolene om ønsket i holdningsendringer til seksualitetsforbrytelser.⁴⁸⁴ Men det var ikke bare kongen som hadde forordninger omhandlende spedbarnsdrap, Cronberg tar også opp kirkedisiplinens avskaffelse. Presteskapet utrykte bekymring om avskaffelsen av offentlig skrifting eller syndsbekjennelse, flere geistlige mente kirkedisiplinen ikke var årsak for

⁴⁷⁷ Sjöberg, 1996: 11.

⁴⁷⁸ Sjöberg, 1996: 40.

⁴⁷⁹ «*Synd och skam: Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*».

⁴⁸⁰ Cronberg, 1997: 16.

⁴⁸¹ Cronberg, 1997: 13.

⁴⁸² Cronberg, 1997: 14.

⁴⁸³ Ibid.

⁴⁸⁴ Ibid.

spedbarnsdrapene, men økning i prostitusjonsforbrytelser var årsaken.⁴⁸⁵ Cronberg mente denne spedbarnsdrap var et dobbeltsidig sverd. ⁴⁸⁶ Mot slutten av Sveriges stormaktstid var befolkningen lav og støtten for befolkningsvekst var stor, så drap på et spedbarn fratok et lite vesen muligheten til å leve mens loven dømte moren til døden.⁴⁸⁷ Staten ønsket å spre kunnskap om strenge straffer og oppfordret befolkningen til å ikke ta livet av sine spedbarn, og oppfordret slektninger av trolige gravide kvinner til å holde et øye med dem. Forskriftene mot spedbarnsdrap ble regelmessig lest opp i kirken, dette skapte en overvåkning av de ugifte mødrener mener Cronberg. ⁴⁸⁸ I 1786 forsøkte kongen Gustav III å få avskaffet dødsstraff for spedbarnsdrap uten hell. ⁴⁸⁹ Cronberg konkluderer med at *barnamordsplakaten* bare førte til flere fødsler av uekte barn, mennene holdt seg tilbake fordi de kunne slippe straff og var ikke pliktig til å ta vare på barnet. ⁴⁹⁰ Historikeren konkluderer også med at reformene som ble utlys gjennom 1700-tallet var med på å forbedre situasjonen til de ugifte kvinnene, slik at de kunne beholde sin ære. ⁴⁹¹ Cronberg legger frem maktstat- og interaksjonsperspektivene, to motstridene perspektiver om hvordan seksualmoralen ble dannet. Den ene vektla disiplinering fra staten, og den andre verdigrunnlag i samfunnet. ⁴⁹² Cronberg mente man kunne se endringer i befolkningens oppførsel i henhold til førekteskapelig par dannelse før loven ble mildere. ⁴⁹³ Forklaringen hun legger frem er at det var et behov for lovendring. Og dette kunne vise interaksjonen mellom lovendring og endring i adferd. ⁴⁹⁴ Hun mener det ikke er mulig å forstå stormaktstiden sitt rettsvesen uten å ta i betraktning samspillet staten hadde med lokalbefolkningen. ⁴⁹⁵

En historiker som vi var tidligere var innom, Gudrun Andersson, publiserte sin doktoravhandling i 1998. ⁴⁹⁶ Avhandlingens mål var å kartlegge og analysere samholdet i tidligmoderne tid gjennom kjønnskonstruksjoner i normsystemet og

⁴⁸⁵ Cronberg, 1997: 64.

⁴⁸⁶ Cronberg, 1997: 66.

⁴⁸⁷ Ibid.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Cronberg, 1997: 69.

⁴⁹⁰ Cronberg, 1997: 182.

⁴⁹¹ Cronberg, 1997: 239.

⁴⁹² Cronberg, 1997: 24.

⁴⁹³ Cronberg, 1997: 26.

⁴⁹⁴ Ibid.

⁴⁹⁵ Cronberg, 1997: 133.

⁴⁹⁶ «*Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700- tal*».

rettspraksis utført av staten.⁴⁹⁷ Hvilken rolle hadde normer og rettspraksis som elementer i å opprettholde den sosiale orden, var et viktig spørsmål i analysen.⁴⁹⁸ Ønsket var å se på spenningen mellom statens ordning og lokal praksis.⁴⁹⁹ Den periodiske avgrensningen som Andersson studerer er tre perioder den første er 1645 til 1649, deretter perioden mellom 1680 til 1685, og til slutt perioden fra 1721 til 1725.⁵⁰⁰ Og den geografiske avgrensningen er gjort ved å holde seg til Askers distriktet i Närke.⁵⁰¹ Hun driver en omfattende kvantitativ analyse med saker hentet fra dombøker. Siden ønske med avhandlingen var å kartlegge kjønnskonstruksjoner gjennom norm og rettspraksis stikker spedbarnsdrap seg ut.⁵⁰² Spedbarnsdrap og *barnkvävning* beskriver Andersson som spesielt for dette et kjønnsdominert lovbrudd, det var bare kvinner som ble anklaget for denne type lovbrudd.⁵⁰³ Hun forklarer videre at det er en vesentlig viktig forskjell mellom de to type lovbruddene, *barnkvävning* ble oftest unnskyldt av staten og lokalsamfunnet mens ble spedbarnsdrap ble oppfattet som ondt uansett.⁵⁰⁴ Skille kunne betraktes i hvordan kvinnen omfavnet morsrollen, i *barnkvävning* sakene hadde barnet blitt «ligget» i hjel i sengen med andre ord ikke et overlatt drap.⁵⁰⁵ Mens spedbarnsdraps sakene regnet man med at moren hadde planlagt drapet og derfor var skyldig i det. Gjennom Andersson sin granskning av saker fra Askers tingrett fant hun ingen saker omhandlende spedbarnsdrap fra de to første periodene satt for undersøkelsen.⁵⁰⁶ Mens fra den siste perioden var det seks saker hvor en kvinne hadde blitt anklaget for å ha drept sitt eget spedbarn.⁵⁰⁷ Kvinnene som begikk spedbarnsdrap var de som regel ugifte og jobbet ofte som hushjelper.⁵⁰⁸ Men den sosiale statusen varierte, statusen var avhengig av økonomisk bakgrunn og forholdet til barnefaren.⁵⁰⁹ Lokalsamfunnet og lokalnormen hadde stor kontroll på gravide kvinner, det var ofte nære kvinner av barnemordersken som vitnet i rettsakene, var ofte de som anklagde

⁴⁹⁷ Andersson, 1998: 13.

⁴⁹⁸ Ibid.

⁴⁹⁹ Andersson, 1998: 41.

⁵⁰⁰ Ibid.

⁵⁰¹ Ibid.

⁵⁰² Andersson, 1998: 141.

⁵⁰³ Ibid.

⁵⁰⁴ Andersson, 1998: 142.

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Andersson, 1998: 143.

⁵⁰⁸ Andersson, 1998: 147.

⁵⁰⁹ Andersson, 1998: 148.

andre kvinner for å ha født i hemmelighet.⁵¹⁰ Lokalsamfunnet var pliktig å melde i fra om en trolig skult graviditet.⁵¹¹ Og til slutt konkluderer Andersson med at sedelighetskontrollen fra stat, kirke og samfunnet var med på å øke stigmaet og frykten for å bli gravid.⁵¹² Og når *barnamordsplakaten* i 1750 aktivt gikk inn for å forhindre spedbarnsdrap, gikk stigma sakte, men sikkert ned.⁵¹³

Et verk som la frem casestudie av noen utvalgte spedbarnsdrapssaker var boken til Inger Lövkrona som ble publisert i 1999.⁵¹⁴ Boken studerte åtte spedbarnsdraps saker fra Västergötland og Älvsborgs len fra 1729 til 1776.⁵¹⁵ Hovedmålet for boken var å analysere de åtte sakene for å finne barnemordernes forklaring, overbevisninger og følelser.⁵¹⁶ Kildene brukt for analysen var dombøker, tingrettsprotokoller og kirkearkiv, og metoden var kvalitativ analyse med dypdykk i enkelt saker. Spørsmålet hun stilte var hvorfor kvinnene drepte sine nyfødte barn?⁵¹⁷ Hovedpersonen og saken som boken baserte seg mest på var rettsaken mot Annika Larsdotter, hun ble gravid med sin svoger og fødte et barn som senere ble funnet dødt.⁵¹⁸ Hun ble dømt til døden i 1762, Gunnar hennes svoger ble dømt for hor, blodskam og medvirkning til drapet, straffen var bøter og fengsel i 3 år, og Annika sine foreldre ble også dømt til bøter for å ikke ha vært mer oppmerksomme på situasjonen.⁵¹⁹ Annika var bare 18 år gammel når det hele tok sted, de andre kvinnene som ble anklaget og dømt for spedbarnsdrap var også rundt samme alder som Annika, den eldste var 25 år gammel.⁵²⁰ I perioden fra 1635 til 1734 ble det i hovrettene Svea og Göta opp mot 2000 saker om spedbarnsdrap og fosterfordrivelses brudd tatt, hvor mange av sakene som endte i henrettelse er uklart forklarer Lövkrona.⁵²¹ Fra 1730 til 1864, en periode hvor dødsstraff etter hvert ble avskaffet, var det også opp mot 2000 anklagelser for spedbarnsdrap som kom opp i

⁵¹⁰ Andersson, 1998: 148.

⁵¹¹ Ibid.

⁵¹² Ibid.

⁵¹³ Ibid.

⁵¹⁴ «Annika Larsdotter, barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige».

⁵¹⁵ Lövkrona, 1999: 13, 21.

⁵¹⁶ Lövkrona, 1999: 20.

⁵¹⁷ Lövkrona, 1999: 13.

⁵¹⁸ Lövkrona, 1999: 72.

⁵¹⁹ Ibid.

⁵²⁰ Lövkrona, 1999: 118, 16.

⁵²¹ Lövkrona, 1999:

hovrettene.⁵²² Her er det også uvitenhet om hvor mange av disse som endte i henrettelse.⁵²³ Lövkrona trekker frem tidligere historikere, men også nyere forskning, som mente årsaken for den høye andelen spebarns drap i tidlig nytid lå i de samfunnsnormer og skamfulle straffer.⁵²⁴ Hun mente dette nødvendigvis ikke trengte å være hovedårsaken, i Annika saken trekker hun frem hvor mange i samtiden som fødte uekte barn og ble ugifte mødre, som var et alternativ de aller fleste i den situasjonen valgte.⁵²⁵ Lövkrona konkluderer med at det ikke finnes noe spesifikt i Annika saken som tyder på at hun drepte barnet på grunn av skammen lokalsamfunnet ville påføre henne. Men fra andre saker i undersøkelsen finner hun forklaringer av morderne som sier at de var redde for kirkedisiplinen.⁵²⁶ En annen forklaring kvinnene ga var at de hadde blitt tvunget av husbonden eller barnefaren til å begå mordet.⁵²⁷ Lövkrona trekker også inn æresbegrepet som viktig for å kunne forstå fortidens mennesker og deres handlinger.⁵²⁸ Hun forklarer at mannens ære i et patriarkalsk samfunn var viktigere enn kvinnen sin ære.⁵²⁹ Dette mener Lövkrona hadde nok innvirkning i handlingene kvinnen utførte, både direkte og indirekte var kvinnen knyttet til mannens oppfatning i samfunnet, de påvirket mannen i posisjonen som døtre og som koner.⁵³⁰ Hun konkluderer derfor med at kvinnene som begikk spedbarnsdrap støtte indirekte den patriarkalske logikken ved å drepe barnet så mannen kunne beholde sin ære.⁵³¹

I 2002 var Eva Bergenlöv, Marie Lindstedt Cronberg og Eva Österberg med på et prosjekt finansiert av Brottsofferfonden, dette resulterte i en bok besående av en rekke forskning som tar for seg voldtekt, incest og barnemords saker fra Sverige og oppfatningen av disse begrepene i datidens samfunn.⁵³² I boken er det tre forskjellige historikere som problematiserer og fremstiller offer som historisk moment, det kapitlene av Bergenlöv og Eva Österberg som jeg ønsker å trekke frem.⁵³³

⁵²² Lövkrona, 1999: 16.

⁵²³ Ibid.

⁵²⁴ Lövkrona, 1999: 129.

⁵²⁵ Lövkrona, 1999: 95.

⁵²⁶ Lövkrona, 1999: 129.

⁵²⁷ Lövkrona, 1999: 118, 129.

⁵²⁸ Lövkrona, 1999: 153.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Ibid.

⁵³¹ Ibid.

⁵³² «Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord I Sveriges historia från reformationen till nutid».

⁵³³ Bergenlöv, mfl., 2002: 7.

I Bergenlöv sin del av boken trekker hun linjene for spedbarnsdraps morderne, fra å bli dømt til å bli forstått. Hun tar i bruk lover og rettsprotokoller igjennom komparativ metode for å sammenlikne lov og rettspraksis. Bergenlöv forklarer at i spedbarnsdrap sakene finnes det to offer, barnet er et tydelig offer for sin egen mor, men moren selv var offer for samfunnet, moral og de forferdelige omstendighetene.⁵³⁴ De strenge sedelighetslovene og samfunnet som har blitt preget av religiøs moral bidro til offerrollen for kvinnene som fødte i dølgsmål.⁵³⁵ Historikeren fremstiller barnemord som et resultat av en kultur som har fast kontroll på seksualmoralen.⁵³⁶ Hun trekker slutningen at gjennom hele tidsspennet for kapittelet, fra 1600 til 1965, håndteres drap på uekte barn som enestående kriminalitets kategori med egne lovparagrafer og varierende rettspraksis.⁵³⁷ Rettstilfellene går fra saker hvor påtalemyndighetene ikke trenger mer en mistanke for å kunne henrette kvinnene, til saker hvor et uekte barns død får mildere straff enn samme forbrytelse mot et barn født i ekteskap.⁵³⁸ Bergenlöv konkluderer også med at den rettslige utviklingen for rettspraksisen i barnemordsakene følger likt mønster som strafferetten, et humaniseringsmønster. Barnemord var den kriminelle handlingen som i Sverige straffet hardest i perioden mellom 1600-tallet til 1779, siden dommen ikke trengte mer enn anklager som bevis.⁵³⁹

I Eva Österberg sitt kapittel diskuterer hun også rundt offer som historisk aktør.⁵⁴⁰ Ønske for analysen var å se på de lange linjene for forbrytelsene som incest, voldtekt og barnemord. Hun tar for seg et tidsspenn fra tidlig moderne tid til nå tid for å kunne stille seg spørsmål som hvordan har samfunnet sett på uskyldige berørte mennesker fra ulike perioder i historien.⁵⁴¹ Videre forklarte Österberg at på 1600- og 1700-tallet var barnedrap et lovbrudd som skremte og bekymret samfunnets ansvarlige konsulat.⁵⁴² Hun mener at overgangen i rettspraksisen i spedbarns drapssakene viser overgangen fra en grunnleggende religiøst moralsk oppfatning til en sosialt

⁵³⁴ Bergenlöv, mfl., 2002: 238.

⁵³⁵ Ibid.

⁵³⁶ Bergenlöv, mfl., 2002: 257.

⁵³⁷ Bergenlöv, mfl., 2002: 282.

⁵³⁸ Ibid.

⁵³⁹ Bergenlöv, mfl., 2002: 282.

⁵⁴⁰ Bergenlöv, mfl., 2002: 291.

⁵⁴¹ Ibid.

⁵⁴² Bergenlöv, mfl., 2002: 297.

motivert forståelse av kvinnen og barnet sin situasjon.⁵⁴³ Hun forklarer videre at utover 1800-tallet avkriminaliseres utenomekteskapelige relasjoner og samtidig begynner forståelsen for de sosiale, økonomiske og psykiske omstendighetene som har medført til at ugifte kvinner har drept sine barn.⁵⁴⁴ Avskaffelse av dødsstraff for spedbarnsdrap skjedde i 1861 og fortløpende etter dette senkes de andre straffene. Österberg trekker frem teorien om at merkantilistisk befolkningspolitikk hadde som mål å ta vare på menneskers ved og vel i henhold til statens ønske og behov for arbeidskraft. Dette kunne være en mulig forklaring på nedgangen av henrettede kvinner, men mer trolig var det økte behovet for profesjonell rettsprosess som satte tydelige grenser og forskjeller enn tidligere for lovene.⁵⁴⁵

I 2004 publiserte Bergenlöv sin doktoravhandling som også tok opp spedbarsdraps problematikken.⁵⁴⁶ Den periodiske avgrensningen for analysen var fra 1684 til ca. 1800, og holder seg til sakene som kom opp på hövretten.⁵⁴⁷ Kildene brukt i avhandlingen er mange, med primærkildene var dombøker, rettsprotokoller, kirkebøker og annet restmateriale. Metoden er hovedsakelig kvalitativ, men med noe kvantifisering.⁵⁴⁸ Hovedmålet med avhandlingen var å se på den rettslige diskursen og rettspraksisen i spedbarnsdrapssakene, med hovedfokus på påtalen og hvilke dommer dette førte til.⁵⁴⁹ Selv mener Bergenlöv at tidligere svensk forskning har ikke satt søkelys på en helhetlig tilnærming til barnkvävning, beligge sitt barn, og barnedrap.⁵⁵⁰ Et viktig spørsmål for undersøkelsen var hvordan lovtekstene og retten skapte et bilde av mødrene som fødte i dølgsmål, og hvorfor var lovene så strenge for denne forbrytelsen?⁵⁵¹ Spedbarnsdrap var lovpålagt å straffes med dødsstraff frem til 1861, og frem til 1779 kunne dødsdommen fullbyrdes bare basert på mistanke alene.⁵⁵² Dette mener hun viser hvor alvorlig loven og retten tok denne forbrytelsen. Bergenlöv viser til hva samtidens idealbilde for en kvinne var. Ut ifra lov og samfunnet skulle hun være gift, dydsfull, få legitime barn, morsinstinkt, sørge når

⁵⁴³ Bergenlöv, mfl., 2002: 297.

⁵⁴⁴ Ibid.

⁵⁴⁵ Bergenlöv, mfl., 2002: 298.

⁵⁴⁶ «Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning I rättslig diskurs och praxis omkring 1680 – 1800».

⁵⁴⁷ Bergenlöv, 2004: 16.

⁵⁴⁸ Bergenlöv, 2004: 37.

⁵⁴⁹ Bergenlöv, 2004: 16.

⁵⁵⁰ Ibid.

⁵⁵¹ Bergenlöv, 2004: 17.

⁵⁵² Bergenlöv, 2004: 15.

deres barn døde og lojalitet.⁵⁵³ Kvinnene som begikk spedbarnsdrap var det motsatte av idealbilde, de var ugifte kvinner med dårlig moral, løsaktige, hemmelighetsfull, ingen morsinstinkt og fremdrev deres barns død.⁵⁵⁴ Kvinnene som begikk spedbarnsdrap var nødvendigvis ikke umoralske vesen som drepte barnet på grunn av mangel på morsinstinkt, realiteten var at kvinnene som ble dømt for spedbarnsdrap kunne være gift, ønske barnet et lykkelig liv, men situasjonen ville ikke ha det slik.⁵⁵⁵ Det forekom saker hvor kvinnen selv hadde gått til presten for å fortelle om det døde barnet, noen kvinner hadde forberedt seg til barnets ankomst med å lage barneklær, mens andre holdt seg mer skjult.⁵⁵⁶ Hun forteller at hun fant ut at å ha et godt rykte medvirket til mildere straff, det samme var forklaringene om uvitenhet, sykdom og fattigdom.⁵⁵⁷ Spedbarnsdrap på 1600- og 1700-tallet må bli forstått ut ifra det harde verdensbilde, moral og verdier i samtiden konkluderer historikeren med.⁵⁵⁸ Hun forklarer videre at forbrytelsen har røtter i en religiøs samfunnsmoral, flettet sammen med en patriarkalsk orden hvor kvinnen er underordnet mannen og har et høyt moralsk press liggende over seg, og den juridiske diskursen og forbrytelsen hadde bakgrunn i dette.⁵⁵⁹ Barnedrapene var et resultat av frykt for å ikke bli akseptert av de rundt seg, frykt for å bli stigmatisert.⁵⁶⁰ Historikeren understreker at ikke alle ugifte mødre ble barnemordere, det var bare et fåtall som ble dette, de aller fleste valgte å trosse skammen og straffene og beholdt barnet.⁵⁶¹ Men forbrytelsen forteller om det moralske presset ugifte mødre møtte i møte med lovverket, samfunnet og kirken. Fra Bergenlöv sine resultater var de seksuelle relasjonene før graviditeten for det meste mellom to unge ugifte personer, noen få saker dreide seg om ulik sosialstatus som en gift mann og hans tjenestepike.⁵⁶² I perioden mellom 1684 til 1718 var det 59 kvinner som ble anklaget for barnemord, i perioden mellom 1780 til 1799 var det 54 som ble anklaget for den samme forbrytelsen.⁵⁶³ Dette er resultater fra en gjennomgang av *Brottmålsprotokoll*

⁵⁵³ Bergenlöv, 2004: 420.

⁵⁵⁴ Ibid.

⁵⁵⁵ Bergenlöv, 2004: 420, 421.

⁵⁵⁶ Bergenlöv, 2004: 421.

⁵⁵⁷ Ibid.

⁵⁵⁸ Ibid.

⁵⁵⁹ Ibid.

⁵⁶⁰ Ibid.

⁵⁶¹ Bergenlöv, 2004: 422.

⁵⁶² Ibid.

⁵⁶³ Bergenlöv, 2004: 438.

og *Brottmålsutslag* for Halland og Skåne. Av de 59 kvinnene var den sosiale statusen pike, en av de var gift og var i tjeneste hos en gjestgiver.⁵⁶⁴ Av de 54 kvinnene var det 43 som hadde pike, det vil si ugift, som sosialstatus, og bare en som ble beskrevet som gift.⁵⁶⁵ Av de 59 tiltalt for barnedrap ble 29 dømt til dødsstraff, og av de 54 ble 12 dømt til døden.⁵⁶⁶ Nedgangen av dødsdommer mener historikeren skyldes en humanisering av kvinnene som ble tiltalt for barnedrap, men også endring i rettspraksis.⁵⁶⁷ Bergenlöv konkluderer med at spedbarnsdrap ble i løpet av 1600-tallet behandlet annerledes enn andre drap, kvinnen ble dømt som onde, umoralske, lett på tråden og farlige for det kristnede samfunnet.⁵⁶⁸ Men etter hvert gjennom 1700-tallet ble samfunnet modernisert og stadig mer sekularisert, kvinnene ble oftere oppfattet som offer for streng samfunnsmoral, og forklarte de led av psykiske lidelser og økonomiske vanskeligheter ble viktige, og dette førte til fødsel i dølgsmål.⁵⁶⁹ Selve forbrytelsen gikk fra å bli tolket som synd og en forbrytelse mot Gud, til en forbrytelse mot barnet som et individ.⁵⁷⁰ Maktstat med strenge straffer for å holde befolkningen si sine tøylar trekker Bergenlöv hyppig frem. Hun trekker frem forklaringer fra rettsprotokollene hvor staten hadde beskrevet de harde straffene den dømte fikk som rettferdig.⁵⁷¹ Og at straffen var ment for å avskrekke andre fra å begå lignende handlinger.

3.3 Bidrag fra 2010 til 2019

I samleverket *Småländska brott med redaktørene Lennart Johansson, Roddy Nilsson og Håkan Nordmark* blir kriminalitet og straff fra Småland fra begynnelsen av 1600-tallet til midten av 1900-tallet, men hovedfokuset er på 1600- og 1700-tallet presentert.^{572 573} Boken inneholder 16 artikler, men i min analyse skal vi forholde oss til den første artikkelen, *Brott och straff i ett historiskt perspektiv*, skrevet av Roddy Nilsson. Artikkelen tar for seg former av kriminelle handlinger og straffen med

⁵⁶⁴ Bergenlöv, 2004: 438.

⁵⁶⁵ Ibid.

⁵⁶⁶ Ibid.

⁵⁶⁷ Bergenlöv, 2004: 428.

⁵⁶⁸ Bergenlöv, 2004: 434.

⁵⁶⁹ Ibid.

⁵⁷⁰ Bergenlöv, 2004: 435.

⁵⁷¹ Bergenlöv, 2004: 344, 345.

⁵⁷² «*Småländska brott. Brott och straff i Småland under 500 år*».

⁵⁷³ Nilsson, mfl., 2010: 7.

utgangspunkt i saker fra Småland i perioden tidlig 1600-tallet til sent 1800-tallet.⁵⁷⁴ Kildene Nilsson har brukt er lovtekster, rettsrapporter og andre rettstekster. Nilsson forklarer at fra innføringen av Appendix, supplerer til riksloven som hentet inspirasjon fra Det gamle testamentet og ble fulgt helt til den nye riksloven i 1734, i 1608 medførte til høy konsentrasjon rundt sedelighetsforbrytelser.⁵⁷⁵ Slik som leiermål og hor fikk strengere straffer, både økonomisk og fysisk.⁵⁷⁶ Og dette førte til kvinner som holdt graviditeter skjult for å ikke bli straffet for sedelighetsforbrytelser. Nilsson forklarer videre at den mest alvorlige og mest debatterte kriminelle handlingen en kvinne kunne begå var spedbarnsdrap.⁵⁷⁷ Denne forbrytelsen hadde under tidlig moderne tid fått mange forskrifter som skulle bidra til å avskrekke andre kvinner til å begå samme handling. Nilsson forklarer at synet på denne forbrytelsen i tidlig moderne tid var ytterst strengt og fordømmende uten særlig forståelse for den vanlige situasjonen mødrene var i.⁵⁷⁸ Frem til 1861 kunne en kvinne ifølge loven bli dømt til døden for spedbarnsdrap, og han forklarer at spedbarnsdrap var den klart vanligste kriminelle handlingen kvinner ble dømt til døden for.⁵⁷⁹ Historikeren mener at mellom perioden 1759 til 1779 i Sverige ble et titalls kvinner henrettet i året for spedbarnsdrap.⁵⁸⁰ Og den siste som ble henrettet for spedbarnsdrap i Sverige skjedde i 1830.⁵⁸¹ Av sakene fra Småland som kom opp til Göta hovedrett i perioden mellom 1635 til 1644 var det 15 saker som omhandlet spedbarnsdrap, og alle disse ble dømt til døden av hovedretten.⁵⁸² Nilsson konkluderer med at de strenge sedelighetslovene og harde straffene rundt spedbarnsdrap var at staten skulle ha kontroll over befolkningens kristne moral og normer.⁵⁸³ Statens ønske gjennom lovgivningen og rettspraksisen var å vise befolkningen hvor ille det kunne gå dem hvis de valgte å drepe sine egen barn.⁵⁸⁴ Nilsson trekker frem maktstaten- og interaksjonsperspektivet. Han forklarer at kirken og domstolene var sentralmaktens redskap for å disiplinere lokalbefolkningen.⁵⁸⁵ Men det fantes også interaksjon

⁵⁷⁴ Nilsson, mfl., 2010: 11.

⁵⁷⁵ Nilsson, mfl., 2010: 30.

⁵⁷⁶ Ibid.

⁵⁷⁷ Nilsson, mfl., 2010: 31.

⁵⁷⁸ Ibid.

⁵⁷⁹ Ibid.

⁵⁸⁰ Ibid.

⁵⁸¹ Ibid.

⁵⁸² Nilsson, mfl., 2010: 37.

⁵⁸³ Nilsson, mfl., 2010: 46.

⁵⁸⁴ Ibid.

⁵⁸⁵ Nilsson, mfl., 2010: 17.

mellom makten og befolkningen omhandlende enighet om den sosiale orden. Nilsson forklarer at det var ikke mangel på konflikter mellom stat og befolkning, men i allmenheten fantes det en enighet om rammene som skulle bidra til å løse dette.⁵⁸⁶

I Helena Hagelin sin avhandling utgitt i 2010 beskriver hun de forskjellige rollene kvinner hadde i spedbarns drapssakene. Hovedspørsmålet for studiet var hvorfor kvinnene var så aktive i henhold til angivelse og spedbarnsdraps avsløring?^{587 588} Kildene Hagelin tar i bruk er restmateriale fra høveretten og lokale ting. Metoden hun tar i bruk er hovedsakelig kvantitativ, men trekker inn kvalitative momenter hvor hun går i dybden. Hagelin sitt ønske var å finne svar på dette ved å analysere hverdagen til kvinnene og relasjoner.⁵⁸⁹ Og hadde kvinnen rom for ansvar og makt gjennom intraseksuell seleksjon, og var det konkurransen mellom kvinner for oppmerksomheten til det motsatte kjønn?⁵⁹⁰ Perioden Hagelin forholder seg til er fra 1706 til 1841 og tar for seg 45 ting saker fra Älvsborgs len.⁵⁹¹ Som hun selv forklarer var spedbarnsdrap en unik forbrytelse på flere måter, denne forbrytelsen kunne bare kvinner begå, og dette var også en forbrytelse som fikk stor oppmerksomhet i samtiden. Hun forklarer at kvinner var aktive på forskjellige nivåer i disse sakene, som blir beskrevet som *barnamordskrisen*. Dette er en betegnelse på det ansvaret matmor hadde for sine hushjelper og tjenestepiker.⁵⁹² Hagelin legger frem en teori som beskriver situasjonen mellom kvinnene på gården som et matriarki, hvor forsørger var på toppen og tjenestefolket var under. Forsørgeren hadde ansvar å ha tilsyn og beskytte hushjelpen, tjenestefolket, nabokvinnen og andre kvinner knyttet til gården.⁵⁹³ Om noen av disse ble anklaget for leiermål eller dølgsmål var dette en skandale for matmor som ikke hadde gjort sin plikt.⁵⁹⁴ Hagelin gir statistikk på hyppigheten av spedbarnsdrap og forklarer at 40% av alle henrettelser i Sverige mellom 1769 til 1778 var spedbarns mordere.⁵⁹⁵ Og i perioden mellom 1779 til 1788 hadde andelen sunket til 32%. Hennes egen gjennomgang av saker i lagmannsretten

⁵⁸⁶ Nilsson, mfl., 2010: 17.

⁵⁸⁷ «Kvinnovärldar och barnamord. Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700-1840».

⁵⁸⁸ Hagelin, 2010: 23.

⁵⁸⁹ Ibid.

⁵⁹⁰ Hagelin, 2010: 24.

⁵⁹¹ Hagelin, 2010: 32, 33.

⁵⁹² Hagelin, 2010: 137.

⁵⁹³ Ibid.

⁵⁹⁴ Ibid.

⁵⁹⁵ Hagelin, 2010: 46, 47.

viser store variasjoner på hvor mange saker som handler om spedbarnsdrap, året 1790 var det 24 saker som ble tatt til lagmannstinget angående spedbarnsdrap, mens i 1794 var det bare 12 spedbarnsdrapssaker.⁵⁹⁶ Imellom perioden 1790 til 1794 og 1830 til 1834 var det 152 kvinner som ble anklaget for å drepe sitt eget spedbarn, dette var saker registret på høyretten, statistikken viser ikke hva dommen ble, ikke hvor mange som ble henrette eller frifunnet.⁵⁹⁷ 127 av disse kvinnene var ugifte, 11 var gift, 13 var enker og 1 var skilt.⁵⁹⁸ Ugifte tjenestepiker som ble anklaget for spedbarnsdrap går igjen i tingrettssakene uttrykker Hagelin, ofte hadde kvinnene som ble anklaget for et slikt mord jobber som gjorde at de måtte arbeide helt frem til fødsel.⁵⁹⁹ Bare ti av de 127 ugifte kvinnene var ikke tjenestepiker, men bodde heller hjemme med foreldrene sine.⁶⁰⁰ De anklagde kvinnene som var tjenestepiker var i alderen mellom 20 til 30 år, og den yngste kvinnen funnet i rettsprotokollene anklaget for spedbarnsdrap var 16 år gammel.⁶⁰¹ Hagelin konkluderer med at kvinnene som ble anklaget var en del av en sosial kontekst og en husholdning.⁶⁰² Dette perspektivet mener hun viser at kvinnene som begikk spedbarnsdrap var forberedt på å beholde sin stilling og tenke at uekte barn ville bringe vanskeligheter.⁶⁰³ En annen konklusjon Hagelin trekker er at den sosiale relasjonen med andre kvinner hadde betydning, om det var vennskap, forholdet til tjenestepikene, forhold til sin egen mor og matmor.⁶⁰⁴ For i et større perspektiv var «kvinneverden» den sosiale enheten fremstilt som et sosialt felleskap hvor kvinnen kunne vise makt og evne til å handle selv.⁶⁰⁵ Det var kanskje derfor kvinner anga andre kvinner for dølgsmål, muligheten til å vise makt i en ellers maktløs tilværelse. Mer enn halvparten av alle vitnesbyrd i spedbarns drapssakene var gitt av kvinner, de bidro også i sakene med å sette ut rykter og sladder om trolige dølgsmålsjenter.⁶⁰⁶ Kvinnene var viktige informanter i disse sakene, og det typiske vitnet i disse sakene var nabokona som fikk med matmor for å avsløre spedbarns drapet.⁶⁰⁷ Hagelin mener det ble lagt et

⁵⁹⁶ Hagelin, 2010: 47.

⁵⁹⁷ Hagelin, 2010: 50.

⁵⁹⁸ Ibid.

⁵⁹⁹ Hagelin, 2010: 51.

⁶⁰⁰ Ibid.

⁶⁰¹ Hagelin, 2010: 145.

⁶⁰² Hagelin, 2010: 51.

⁶⁰³ Ibid.

⁶⁰⁴ Hagelin, 2010: 145.

⁶⁰⁵ Ibid.

⁶⁰⁶ Hagelin, 2010: 146.

⁶⁰⁷ Ibid.

ansvar på eldre gifte kvinner og en autoritet over de ugifte kvinnene som ga kvinnene ansvar og makt i den «kvinnelige» verden.⁶⁰⁸ Kvinnene som vitnet i retten hadde ofte mer informasjon å formidle enn mennene, de kunne også se på forbrytelsen som en forbrytelse mot kvinnen og dens natur.⁶⁰⁹ Teorien om et matriarkat og kvinneverden er interessant for den skiller seg ut fra andre teorier. Hagelin konkluderer med at matriarkatet viser at kvinner hadde områder i hjemmet og på gården de ble satt ansvarlige for.⁶¹⁰ Men i kvinneverden jobbet man også mot andre kvinner, ansvar ble gitt for å avsløre kvinner i ensomme situasjoner.⁶¹¹ Hagelin beskriver studiet av kvinneverden som en studie av både fellesskap, men også utenforskap.⁶¹² Den anklagde hushjelpen kunne bli beskrevet å være i en tosidig situasjon, for hun var inne i kvinneverden, men holdt seg utenfor for å ikke bli avslørt.⁶¹³ Å forstå kvinnens sosiale kontekst har vært som mål for avhandlingen, dette er noe som Hagelin selv mener det har vært lite søkelys på i tidligere forskning.⁶¹⁴

I avhandlingen til Margareta Danhard utgitt i 2016 beskriver hun kvinner fra 1700-tallets tilskrivning av kyskhet.⁶¹⁵ Hun tar for seg et geografisk område som består av Delsbo og Färila prestegjeld i Hälsingland.⁶¹⁶ Målet var å se på sanksjonene for sedelighet, og stiller seg spørsmålet hvordan kvinnene var ment til å sømme seg gjennom geistlige og verdslige sanksjoner?⁶¹⁷ Kildene hun ser til var kirkens regnskap, vigselsbøker og tingbøker. Metoden analysen tar i bruk var kvantitativmetode.⁶¹⁸ Danhard tok også for seg morallovenes endring i løpet av 1700-tallet, hun har satt en formel fra perioden fra 1749 til 1776 til undersøkelsen av barnemord, men hun trekker inn saker fra tidspunkt som er senere og tidligere enn dette.⁶¹⁹ Temaet for teksten var hvordan kirken og samfunnet medvirket til hvordan kvinner som hadde utført sedlighetslovbrytelser eller barnedrap skulle skamme

⁶⁰⁸ Hagelin, 2010: 149.

⁶⁰⁹ Ibid.

⁶¹⁰ Hagelin, 2010; 142.

⁶¹¹ Hagelin, 2010: 150.

⁶¹² Ibid.

⁶¹³ Ibid.

⁶¹⁴ Ibid.

⁶¹⁵ «Regel eller undantag? Skamattributering av kvinner i 1700-talets Hälsingland».

⁶¹⁶ Danhard, 2016: 2.

⁶¹⁷ Ibid.

⁶¹⁸ Danhard, 2016: 10.

⁶¹⁹ Danhard, 2016: 30.

seg.⁶²⁰ Kildene som har blitt tatt i bruk var kirkens regnskap og ekteskapsbøker.⁶²¹ Danhard beskriver spedbarnsdrap som et omfattende problem i Sverige, og det var derfor det ble vedtatt en lov i 1778, barnamordsplakaten, som skulle gjøre det bedre for mødre å føde «uekte» barn.⁶²² Hun trekker frem tidligere forskning fra samme område som holdt seg til perioden 1729 til 1776, hvor åtte saker ble funnet, mens i perioden 1749 til 1776 fant historikeren ingen saker.⁶²³ Siden det bare ble funnet åtte sakene i perioden mellom 1729 til 1748 konstaterer Danhard at det var få saker omhandlende barnedrap fra det gitte området.⁶²⁴ Mellom perioden 1790 til 1799 var det ingen som ble dømt for spedbarnsdrap i Färila, men i Delsbo ble ei dømt til døden for spedbarnsdrap og ble henrettet med halshugging og deretter brent på bålet i 1799.⁶²⁵ I samme periode i Everlöv ble det også bare registret et barnemord, dette var i år 1790 forklarer historikeren og deretter konkluderer med at det var få barnemord som ble utført i denne perioden.⁶²⁶ Danhard trekker frem statens ønske om å kontrollere kvinnens kyskhhet. Kontrollen skulle holdes over kvinnen og ut ifra lovene får enn inntrykk av at menn trengtes ikke å kontrollere like mye.⁶²⁷ I lovene om spedbarnsdrap blir kvinnene beskrevet som promiskuøse og grusomme, et bilde historikeren selv mener er feil.⁶²⁸ Hun trekker frem de åtte kvinnene dømt for spedbarnsdrap som skamfulle kvinner og det var frykten for kirkeplikten som førte dem til drapet.⁶²⁹ Offentlig skrifting og andre fysiske straffer var kvinnene redde for, selv om loven formulerte at mødre som føder i hemmelighet automatisk ble betraktet som mordere uansett om barnet var dødsfødt.⁶³⁰ Og hun konkluderer med at kvinnene ville heller risikere dødsstraff enn pinligheten av å måtte bekjenne sine synder for alle i området.⁶³¹ Avslutningsvis beskriver hun kvinnene som bærer av moralen i samfunnet, siden mannen ofte slapp unna, det var kvinnen som bar et synlig bevis på seksuell omgang, graviditet.⁶³²

⁶²⁰ Danhard, 2016: 10.

⁶²¹ Ibid.

⁶²² Danhard, 2016: 30.

⁶²³ Ibid.

⁶²⁴ Ibid.

⁶²⁵ Danhard, 2016: 46, 47.

⁶²⁶ Ibid.

⁶²⁷ Danhard, 2016: 33.

⁶²⁸ Ibid.

⁶²⁹ Ibid.

⁶³⁰ Ibid.

⁶³¹ Danhard, 2016: 33.

⁶³² Danhard, 2016: 52.

Tre år senere i 2019 publiserer Margreta Danhard et bidrag som omhandler de elementene som kunne påvirke en kvinne til å skjule et svangerskap og barnet endte opp med å dø.⁶³³ ⁶³⁴ Målet var også å se på om kvinnens handling før forbrytelsen påvirket hvilken straff hun fikk, hvilke faktorer som rammet kvinnene før, under og etter selve forbrytelsen.⁶³⁵ Kildene brukt for analysen var dombøker og rettsprotokoller. Metoden brukt var komparativ kvalitativ metode med fokus på dybdestudie og sammenlikner sine egne funn med tidligere forskning. Danhard tar for seg saker som oppsto i Gävleborg len, mer spesifikt områdene Hälsingland og Gästrikland, i 12 års perioden 1794 til 1805.⁶³⁶ Helt frem til 1864 var det forbudt med seksuell omgang utenfor ekteskapet, straffen for dette var bøter, skrifting og syndsforlatelse i kirken, men i 1855 ble skrifting frivillig.⁶³⁷ Sedelighetslovgivningen var med på å sette kvinner i håpløse situasjoner, som resulterte i grusomme handlinger.⁶³⁸ I analysen trekker hun frem fire kvinner som ble anklaget for spedbarnsdrap fra Gävleborg len.⁶³⁹ Alle de fire kvinnene var ansatte som hushjelp eller husholder.⁶⁴⁰ Danhard trekker frem faktorer som kunne spille inn om barnet kom til å dø eller bli drept. Den ene faktoren var barnefaren, i noen saker kunne tilfellet være at barnefaren var kvinnens husbonde, andre tilfeller som i hennes egen undersøkelse var barnefaren en gårdsgutt, en soldat, og en ukjent.⁶⁴¹ Hvilken sivilstatus og arbeid barnefaren hadde var en stor faktor for å holde graviditet skjult, så lenge han ikke var gift med kvinnen han hadde satt barn på var forholdet ulovlig.⁶⁴² Andre pårørende kunne være en faktor for kvinnen.⁶⁴³ Slektingene til kvinnen og muligheten til å få hjelp av de etterfødsel hadde kanskje innvirkning i ønsket om å beholde barnet.⁶⁴⁴ I de fire sakene Danhard trekker frem bodde kvinnene ikke hjemme og alle av de fire kvinnene hadde mistet en av sine foreldre,

⁶³³ «På gränsen mellan liv och död. Barnamordsanklagade och deras barn, Gävleborgs län vid sekelskiftet 1800».

⁶³⁴ Danhard, 2019: 2.

⁶³⁵ Ibid.

⁶³⁶ Ibid.

⁶³⁷ Danhard, 2019: 3.

⁶³⁸ Ibid.

⁶³⁹ Danhard, 2019: 16.

⁶⁴⁰ Danhard, 2019: 21.

⁶⁴¹ Danhard, 2019: 21, 22.

⁶⁴² Ibid.

⁶⁴³ Danhard, 2019: 25.

⁶⁴⁴ Ibid.

så muligheten til å få hjelp og støtte hjemmefra var minimale.⁶⁴⁵ En annen faktor som Danhard mente spilte en stor rolle var religion og skam.⁶⁴⁶ Å ha samleie utenfor ekteskapet var ikke bare ulovlig det var også syndig, og skammen var ikke bare på et individ nivå, men kvinnen brakte skam på hennes familie, lokalsamfunn og menighet.⁶⁴⁷ Og siste faktor som Danhard trekker frem som kunne påvirke kvinnens valg om barnets skjebne var husbondsfolket.⁶⁴⁸ Husbonden hadde ansvar for sine arbeidere, det gjaldt også å sikre at de ikke brøt loven. Om en kvinne under husbondens ansvar ble gravid kunne dette påvirke deres sosiale stilling.⁶⁴⁹ Det ble også husbondens ansvar med kostnader ved fødsel og dåp.⁶⁵⁰ En viktig faktor Danhard trekker frem som hadde påvirkning på hvilken straff kvinnen fikk var kvinnens mestring og kunnskap om hennes egen feminitet.⁶⁵¹ Forklaringer som omhandlet lite kunnskap om graviditet kunne hjelpe i retten.⁶⁵² En annen faktor som kunne ha påvirkning av utfallet i retten var kvinnens religiøse moral.⁶⁵³ Viste kvinnen anger, og gudsfrykt kunne dette hjelpe henne i retten noe som viser seg i flere saker.⁶⁵⁴ Det lokale rettssystemet kunne ha innvirkning i straffen kvinnene ville få.⁶⁵⁵ I denne retten kunne kvinnen ha kjennskap til lensmannen eller andre aktører på tinget, noe kvinnen kunne spille på.⁶⁵⁶ Den siste faktoren som kunne ha innvirkning i hvilken straff kvinnene fikk var rykter og sosialposisjon.⁶⁵⁷ Rykter om graviditet var ofte det som startet sakene, så hvis ingen hadde satt ut rykter ville det ikke blitt en sak. Det samme gjaldt om barnet ble funnet.⁶⁵⁸ Disse faktorene konkluderer Danhard med hadde innvirkning i sakene hun selv hadde i sin undersøkelse, men var også viktige i andre spedbarnsdrapssaker i Sverige.⁶⁵⁹

⁶⁴⁵ Danhard, 2019: 25.

⁶⁴⁶ Danhard, 2019: 26.

⁶⁴⁷ Danhard, 2019: 27.

⁶⁴⁸ Danhard, 2019: 28.

⁶⁴⁹ Ibid.

⁶⁵⁰ Ibid.

⁶⁵¹ Danhard, 2019: 31.

⁶⁵² Ibid.

⁶⁵³ Danhard, 2019: 33.

⁶⁵⁴ Ibid.

⁶⁵⁵ Danhard, 2019: 35.

⁶⁵⁶ Ibid.

⁶⁵⁷ Danhard, 2019: 36.

⁶⁵⁸ Ibid.

⁶⁵⁹ Danhard, 2019: 38.

Det siste bidraget jeg ønsker å trekke frem i denne delen av oppgaven er boken til Karin Strand som ble utgitt i 2019.⁶⁶⁰ I boken tar Strand for seg skillingsviser og andre trykte tekster og fortellinger fra samtiden om spedbarnsdrap og spedbarnsmordere.⁶⁶¹ Hun trekker frem saker fra Stockholm fra 1730 til midten av 1800-tallet, men det forekommer nevning av tidligere saker enn denne avgrensingen.⁶⁶² Strand beskriver spedbarnsdrap som kvinnehistoriens mørkeste kapittel, og bilder som ofte oppstår er av en ugift kvinne i de lavere siktene i samfunnet som dreper et utenomekteskapelig barn for å slippe straff, men kanskje mest skam.⁶⁶³ Og av disse sakene ble det laget skillingsviser både før og etter straffen av kvinnen.⁶⁶⁴ Metoden Strand bruker i sin analyse er både kvantitativ og kvalitativ, med statisk fremstilling og dypdykk. Skillingsviser eller skillingstrykk var folkelige tekster, dikt og sanger som ble solgt på gaten, de handlet ofte om kriminelle handlinger, fanger og skurker, og ble solgt samme dag som henrettelsen skulle ta sted.⁶⁶⁵ Derfor var det flere skillingsviser som handlet om kvinner som begikk spedbarnsdrap, og disse ble svært populære på grunn av den grusomme retorikken.⁶⁶⁶ I det *Kunliga biblioteket* (KB) finnes skillingstrykksamlingen med omkring 15 000 skillingsviser.⁶⁶⁷ Av de kvinnelige gjerningspersonene i KB kriminalitet samling, er det 60 kvinner, to tredjedeler av dem er navngitt, av de 41 kvinnene som var navngitte var 34 av de igjen skyldige i mord og bare fire ble ikke dømt til døden.⁶⁶⁸ Over halvparten av mordene var barnemord, 5 av skillingsvisene handlet om kvinner som hadde drept andres barn mens 13 av de var skyldige i spedbarnsdrap.⁶⁶⁹ Halvparten av de skyldige for spedbarnsdrap ble henrettet i Stockholm mellom 1704 til 1774, og to var saker fra Göteborg et i 1755 og et i 1783.⁶⁷⁰ Resten fordeler seg utover Sveriges land. I de skillingsvisene som ikke navngir kvinnen var det 12 beretninger om spedbarnsdrap, Strand konkluderer med at spedbarnsdrap står for halvparten av kvinner sine kriminelle handlinger i KB; viser om kriminalitet.⁶⁷¹ Strand

⁶⁶⁰ «*En botfärdig synderskas svanesång. Barnamord i skillingstryck mellan visa och verklighet.*»

⁶⁶¹ Strand, 2019: 11.

⁶⁶² Ibid.

⁶⁶³ Strand, 2019: 12.

⁶⁶⁴ Ibid.

⁶⁶⁵ Strand, 2019: 11.

⁶⁶⁶ Strand, 2019: 17.

⁶⁶⁷ Ibid.

⁶⁶⁸ Strand, 2019: 53.

⁶⁶⁹ Ibid.

⁶⁷⁰ Ibid.

⁶⁷¹ Strand, 2019: 54.

beskriver barnemord som den kvinnekriminaliteten som er mest omskrevet i skillingslyrikken, og dette mener hun skyldes det store omfanget av spedbarnsdrap og abort.⁶⁷² Imellom 1635 til 1734 ble til sammen nesten 2000 anklagelser om spedbarnsdrap og eller abort håndtert i svenske domstoler.⁶⁷³ Dette blir i snitt 20 spedbarnsdrap i året, mens i perioden 1751 til 1765 ble 138 henrettet for spedbarnsdrap i Sverige som gir et gjennomsnitt på 9 saker i året.⁶⁷⁴ I Stockholm satt de dødsdømte fangene på Smedjegården og blandt de dødsdømte fangene utgjorde spedbarnsdraps kvinnene 38% av disse på 1700-tallet.⁶⁷⁵ Ut av materialet og alle spedbarnsdraps kvinner skrevet om i svenske skillingsviser valgte Strand seg ut fem kvinner som hun også fant i domstolsprotokoller.⁶⁷⁶ Hun konkluderer med at kvinnene beskrevet i visene var utelukkende fattige som hadde fått barn utenfor ekteskapets rammer.⁶⁷⁷ Hun beskriver de «uekte» barna som svensk kriminalhistories mest utsatte offer, de ble ombringt i hemmelighet, født i skam og siden ble de funnet døde.⁶⁷⁸ Men hun konkluderer også med at kvinnene var offer for samfunnets moralske forståelse, og dette var med på å gi motiv til de gravide kvinnene.⁶⁷⁹

3.4 Kjennetegn for svensk spedbarnsdrapsforskning og utvikling

I dette delkapittelet ønsker jeg å betrakte kjennetegnene for den svenske spedbarnsdrapsforskningen, og hvordan forskningen på dette emne plasserer seg innenfor forskningsfelt. Jeg ønsker også å trekke frem mulig utvikling og endringer for spedbarnsdrapsforskning. Som tidligere nevnt var 1970-tallet med på å skape behov og ønske å sette fortiden kvinner i fokus i historieskrivningen, og kvinnehistorie ble kappen bidragene falt under. Hvis en skal sette en felles betegnelse på den svenske spedbarnsdraps forskningen vil en idehistorisk tilnærming være beskrivelsen som knytter dem sammen. Mål som å finne ut hvem spedbarnsdrapskvinnene var ble trukket frem, men hovedfokuset lå ofte på å finne ut omstendighetene og forklaring på hvorfor de handlet som de gjorde. Mange av historikerne så til samfunnsvitere for

⁶⁷² Strand, 2019: 54.

⁶⁷³ Ibid.

⁶⁷⁴ Strand, 2019: 55.

⁶⁷⁵ Strand, 2019: 58.

⁶⁷⁶ Strand, 2019: 251.

⁶⁷⁷ Strand, 2019: 253.

⁶⁷⁸ Ibid.

⁶⁷⁹ Strand, 2019: 254.

å finne en forklaring. Dette var noe jeg valgte å ikke trekke frem i presentasjonen av de svenske bidragene siden målet med min analyse var å finne hva forskningen spesifikt fortalte om sakene, rettspraksis og motiv. En tilnærming som flere av den førstegenerasjonsforskere har til kildematerialet for spedbarnsdrapssakene var oftere kvantitativ og statisk metode over en kvalitativ tilnærming. Erik Anners hadde en gjennomgang av lovgivningen fra 1700-tallet, og viste til hvor mange som ble henrettet tidlig på 1700-tallet og sammenlignet det med hvor mange som ble henrettet mot slutten av 1700-tallet.⁶⁸⁰ Den samme tilnærmingen av kildematerialet har Jan Sundin og Jonas Liljequist. Felles for alle tre historikere var at de tok for seg et større område og dermed tilnærmet seg sakene kvantitativ, Anners forholder seg til Sverige som geografisk område⁶⁸¹, Sundin tar for seg saker fra et større len, Östergötlands len, som kom opp i hovedretten Göta lagmannsrett⁶⁸² og Liljequist viste til alle spedbarns drapssakene kommet opp i både Svea og Göta lagmannsrett i en gitt periode.⁶⁸³ Dette gir en god oversikt over hvor mange kvinner som ble anklaget, men ingen analyse om årsaksforklaring. Men av førstegenerasjons forskerne var det også de, som holdt seg til refleksjoner rundt forklaringer på hvorfor spedbarnsdrap oppsto. Denne type forskning preges av rettshistorisk perspektiv. Ohlander reflekterer rundt kriminaliseringen av ugifte mødre og sedelighetskontrollen staten, kirken og befolkningen hadde. Hun forklarte at disse sanksjonene var en direkte årsak for spedbarns drapene.⁶⁸⁴ Den samme konklusjonen kom Dag Lindström med, og trekker en annen konklusjon som går igjen i svensk forskning at spedbarnsdrap var samtidens verste kriminelle handling, siden kvinnens natur var å være en mor.⁶⁸⁵ Så utvikles målsettingen for historieforskningen på midten av 90-tallet, mot stadig mer søkelys på årsaksforklaring, kvinnenes forutsetninger og kvinnens posisjon som medlemmer i et moralsk drevet samfunn. Men statistikk og oppføring av mengde saker ble ikke tilsidesatt, de bare supplert med motivforklaring. Det er ingen tvil om at svensk spedbarnsdraps forskning er en del av kvinnehistorie. En av Gudrun Andersson sine konklusjoner var at rettspraksis kan fortelle om faktiske forhold, og hyppigheten av spedbarnsdrap mente hun hang sammen med

⁶⁸⁰ Anners, 1965: 7.

⁶⁸¹ Anners, 1965: 296.

⁶⁸² Sundin, 1992: 42.

⁶⁸³ Liljequist, 1992: 253.

⁶⁸⁴ Ohlander, 1985: 30.

⁶⁸⁵ Lindström, 1988: 99.

stat og kirke økende kontroll av sedelighetsforbrytelser.⁶⁸⁶ Det samme konkluderte Marja Sjöberg med.⁶⁸⁷ For Cronberg var begrepet normer viktig for å forstå utgangspunktet for de ugifte kvinnene.⁶⁸⁸ Kvinnen skulle være kjærlig, pliktoppfyllende og dydsfull, dette er noe bilde av barnemorderen stritter imot. En konklusjon Cronberg trekker var spedbarnsdrap som en trussel mot befolkningsvekst.⁶⁸⁹ To mennesker må bøte med livet på grunn av statens nøye øye til seksuelle forhold utenfor ekteskap.⁶⁹⁰ Idealbilde av kvinnen i samtiden blir trukket frem av flere av historikerne som en del av spedbarnsdraps historie skrivning. Slik Bergenlöv mener idealbilde ut ifra lovtekstene og oppfatning av hva befolkningen mente skulle kvinner være gifte, ha morsinstinkt, lojale og gudfryktige.⁶⁹¹ Og motbilde var kvinnen som fødte i dølgsmål og deretter drepte dem. Denne overordnede ideen om hvordan datidens samfunn kategoriserte kvinnene finnes i flere av de svenske verkene. Bidragene gitt ut i 2010 og utover preges av målsetting dypdykk i bakgrunnen til kvinnene og de forskjellige motiver for å begå spedbarnsdrap. Men også rollene kvinnene hadde utenfor rettsalen ble her også tatt frem. Ønsket var å vise at kvinnen ikke alltid bare var den tiltalte, de var også anklagerne.⁶⁹² Hvordan var egentlig hverdagen til kvinnene, og hvilken relasjon kunne man finne hvis man gikk inn i sakene. Her fikk man blikk i hvem kvinnene var, og hvilken posisjon de hadde. Forskningen fant at de var som regel tjenestepiker eller hushjelper.⁶⁹³ Og flere av de dømte kvinnene hadde blitt anklaget av andre kvinner i nær relasjon, som matmor eller nabokoner.⁶⁹⁴ Begrepet «kvinneverden» ble viktig, dette var sfæren en kvinne fikk mulighet til å vise makt og egen handleevne. Som historiker Hagelin la det frem, i denne verden var sladder og rykter nesten like farlig som å finne et lik, for det trengtes ikke mer enn rykter til at en sak var i gang.⁶⁹⁵ I kvinneverden var det et matriarki med matmor på toppen og tjenestepikene nederst. I denne verden var det en tosidig deling, på den ene siden hadde kvinner mulighet til å vise makt i en hellers maktløs verden underkastet

⁶⁸⁶ Andersson, 1995: 38.

⁶⁸⁷ Sjöberg, 1996: 161.

⁶⁸⁸ Cronberg, 1997: 16.

⁶⁸⁹ Cronberg, 1997: 66.

⁶⁹⁰ Ibid.

⁶⁹¹ Bergenlöv, 2004: 420.

⁶⁹² Hagelin, 2010: 24.

⁶⁹³ Hagelin, 2010: 32, 33.

⁶⁹⁴ Ibid.

⁶⁹⁵ Hagelin, 2010: 146.

mannen, på den andre siden var kvinneverden preget av utenforskap.⁶⁹⁶ Kvinner satt ut rykter, begikk avsløringer og vitnet i rettsaker mot andre kvinner for å kunne utøve plikten satt for dem, men også vise sin egen handelsevne.⁶⁹⁷ Det Hagelin beskriver i sin studie var noe hun selv mente det hadde vært lite fokus på tidligere. De typiske kvinnelige kriminelle handlingene og kvinne som kriminell hadde blitt tidligere studert.⁶⁹⁸ Hennes egen studie baserte seg på de anklagde kvinnenes sosiale kontekst og hvordan den passet inn i teorien om kvinneverden.⁶⁹⁹ Kvinnene som ble anklaget for spedbarnsdrap hadde kvinner rundt seg som spilte roller som forsørger, venninner og nabokoner, med andre ord hverdagen til en kvinne ble delt med andre kvinner.⁷⁰⁰ Men disse kvinnene hadde også et ansvar å informere og håndtere svangerskaps situasjoner, spesielt eldre gifte kvinner hadde et ansvar over de unge ugifte trolig mødrene.⁷⁰¹ I svensk historieforskning har spedbarnsdrap sakene siden 1960-tallet fått god plass i historievitenskapen. Bidragene som har blitt tatt med her er et utvalg av det omfattende omfanget av spedbarnsdrapsforskningen. Forskningen har bidratt med forskjellig empiri og et bredt omfang i både tid og geografisk rom. Gjennom empirien har forskningen gitt omfattende tall på hvor mange spedbarnsdrapssaker det er snakk om, både av anklagelser, men også henrettelser. Spedbarnsdrapsforskningen startet med å ha hovedfokus på lovgivningen sin påvirkning for de ugifte kvinnene sine liv. Så endrer fokuset, flere historikere drive kvalitative studier av sakene. Forskningen tar det ned på et individ nivå med casestudier, for eksempel forskningen til Lövkrona. Når man samler den svenske forskningen kan det virke som hovedvekten ligger på kvantitativ metode.

Endringene som blir fremtredende i den svenske forskningshorisonten finner vi spor av i valg av tema for forskningen. Fra tidlig forsknings lå hovedvekt på lovgivning og rettspraksis til senere forskning fokus på samfunnsmessige årsaker for at kvinner valgte å begå spedbarnsdrap. Likt som norsk forskning preges den svenske forskning av å gå fra tematisering av det generelle til å løfte diskusjonen om kvinnens rolle og dermed sette søkelys på mer spesielle emner. De mest vesentlige bidragene

⁶⁹⁶ Hagelin, 2010: 146.

⁶⁹⁷ Hagelin 2010: 145.

⁶⁹⁸ Hagelin, 2010: 150.

⁶⁹⁹ Ibid.

⁷⁰⁰ Ibid.

⁷⁰¹ Ibid.

for forskningsfronten tar i bruk komparativ metode med både kvalitative og kvantitative faktorer. Men den overordnede fremstillingen når enn ser på den svenske spedbarnsdrapsforskningen i sin helhet er, som tidligere vist, at den preges av kvantifisering. Likt som i den norske forskningen trekker de svenske historikerne frem maktstat- og interaksjonsperspektivet hyppig. De aller fleste av forskerne stiller forskningen imellom polene, med forståelse for at å ta i bruk perspektivene gir ikke en «enten eller» forklaring. Anners kan betraktes som ha være nært maktstatsperspektivet. Han forklarer at innføringen av strenge lover og straffer var statens forsøk på å disiplinere befolkningen gjennom avskrekking. Mens Cronberg mente at endringer i befolkningens oppførsel kunne ses før loven ble mildere. Forklaringen hun legger frem er at det var et behov for lovendring. Dette kunne vise interaksjonen mellom lovendring og endring i adferd blandt folket. Cronberg forklarte at det ikke er mulig å forstå stormaktstiden sitt rettsvesen uten å se på samspillet staten hadde med lokalbefolkningen.

4. Tematisk gjennomgang og komparasjon

I de tidligere kapitlene ble flere vesentlige bidrag av norsk og svensk spedbarnsdrapsforskning presentert etterfulgt av en kort sammenfatning av kjennetegnene for forskningsfeltet. Hovedfokuset lå på empirien som ble presentert, spørsmålene som ble stilt, teori som ble lagt frem og hva historikeren konkluderte med. Dette skulle bidra til et overblikk over forskningsfeltet. I denne delen er målet å sammenlikne funnene fra norsk og svensk forskning gjennom en tematisk komparasjon. Temaene vil bli presentert som delkapitler hvor de forskjellige synspunktene fra historikerne vil bli fremstilt for å se om det finnes paralleller mellom landene. De tematiske knaggene som skal drive komparasjonen er lovgivning og rettspraksis, kvinnenes sosiale bakgrunn og motiv, teoretisk rammeverk og til slutt forskningsstatus. Flere av verkene la frem teorier som mulige forklaringer for diverse handlinger, synspunkter eller årsaker for hendelser. Teoriene vil bli trukket frem for å se hvem som har tatt i bruk hvilken teori, og hva teorien forsøker å forklare. Jeg ønsker også å trekke inn mine tanker om veien videre for forskningsfeltet, hvilke emner og poenger det hadde vært interessant å trekke frem for senere forskning.

Oppbygningen for kapitlet starter med å trekke frem lovene kvinnene ble dømt etter, og utviklingen lovene og sanksjonene gikk igjennom. Etter dette ønsker jeg å konstruere en sammenfatning rettspraksisen i spedbarnsdrapssakene slik de ble presentert i verkene. Og hvilke forklaringer historikerne kom med for utfallet i sakene. Her vil jeg trekke frem avvik i rettspraksis og forskernes forklaringer på avvikene. Så ønsker jeg å trekke inn teoretisk rammeverk og de forskjellige i teorier som kommer frem i tekstene gjennom empirien og konklusjonene. Jeg ønsker også å trekke frem hva forskningen forteller om hvem den typiske norske og svenske barnemordersken var ut ifra empirien. Her ønsker jeg også å sammenfatte motivene og forklaringene kvinnene ga for drapene. Deretter er ønske å se på mulige utviklingstrekk innenfor forskningsfeltet, om det er noen elementer som blir fremtredende. Og om dette gir et bilde på hva som kjennetegner den norske og svenske forskningen på spedbarnsdrapssakene. Til slutt ønsker jeg å trekke frem spedbarnsdrapsforskning fra andre land i Norden, mer spesifikt to av de sentrale forskningsbidragene fra Danmark og Finland.

4.1 Lovgivning og rettspraksis

Hvilke forordninger og lover ble dølgsmålskvinnene dømt etter? Hvilke straff fikk de, og forekom det avvik i rettsprosessen? I denne delen ønsker jeg å se på parallellene mellom landenes utgivelser av lover og hva de beretter.

I både Norge og Sverige ble det fra midten av 1500-tallet og gjennom 1600-tallet trykket en rekke forordninger som tilføyelser av den allerede eksisterende loven.⁷⁰² Etter reformasjonen ble handlinger som omhandlet synd og moral ikke lenger bare straffet av de geistlige, men nå skulle de også dømmes av det juridiske rettsapparatet. Denne samfunnsendringen førte til slutten på kanonisk rett i landene hvor protestantismen hadde fått slått rot. Den nye straffeloven baserte seg på Mosebøkene. Kari Telste forklarte at i Norge, fra reformasjonen i 1536 til eneveldet i 1660, preges tiden av høy lovgivnings tiltak. Kongen ble kirkens overhode og kirkens straffelovgivning ble satt til side.⁷⁰³ På grunn av innføringen av nye lover og rettsforfølgelse av sedelighetsforbrytere ble det behov for et større rettsvesen, lokale administrasjoner ble bygget ut og kontroll over embetsfolket økte. Dette forklarer Telste som utviklingen av disiplineringen av folket og sekulariseringen av kirken.⁷⁰⁴ I kongeriket Danmark-Norge ble de nye straffelovbudene inspirert av mosaik rett, men når de skulle innføre ny straffelov for Sverige i 1609 ble loven oppbygget annerledes.⁷⁰⁵ Den gamle landsloven ble avskaffet og deler av mosebøkene ble knyttet til svensk lovbok som skulle gjelde som straffelov. I Norge kom den første loven som utelukkende handlet om kvinner som drepte sine spedbarn i 1606, nå ble ikke kvinnen lenger dømt etter loven om mandrap men etter den nye forordningen.⁷⁰⁶ Innføringer av slike forordninger var myndighetens reaksjon og svar på samfunnets moralske utvikling, med hjelp av kirken var det deres oppgave å veilede og føre befolkningen på bedre veier. For hvis folket handlet i synd ville det også få konsekvenser for Kongen, kirken og resten av befolkningen. En forordning som har blitt trukket frem av historikere som Anne Aune i 1994 som trolig var med på å forårsake fødsel i dølgsmål, var forordningen fra 12 oktober 1617.⁷⁰⁷ Denne

⁷⁰² Næss, 1985: 53.

⁷⁰³ Telste, 1993: 31.

⁷⁰⁴ Ibid.

⁷⁰⁵ Næss, 1985: 53.

⁷⁰⁶ Næss, 1985: 54.

⁷⁰⁷ Aune, 1994: 1.

forordningen stadfestet at samleie mellom to som ikke var gift med hverandre skulle straffes med kirkedisiplin og bøter. 31 mars 1635 kom den første forordningen som direkte forholdte seg til kvinner som fødte i dølgsmål, forordningen talte til de ugifte kvinnene som valgte å føde i hemmelighet, for det var liten sannsynlighet for at gifte kvinner valgte å skjule sin graviditet.⁷⁰⁸ Dette har vi i tidligere kapiteler sett eksempler på at faktisk skjedde. Forordningen fortalte at hvis en kvinne hadde holdt graviditeten skjult, født i hemmelighet og siden ble barnet funnet dødt, skulle moren antas å være en morder og henrettes for dette. Etter dette kom en forordning i 1658 som henvendte seg til familien til kvinnene som holdt graviditeten hemmelig, at det var straffbart å hjelpe å skjule kvinnen, og det var pliktig å melde ifra om trolig graviditet eller drap.⁷⁰⁹ I 1687 kom Christian 5. Norske Lands lov, dette var landsloven de fleste dølgsmålskvinnene skulle bli dømt etter i Norge. Loven tok inspirasjon fra mosaisk rettsprinsipp bragte med seg skjerping av sedelighetsforbrytelser, grusomme straffer og torturmetoder. Loven hadde tre artikler som beskrev spedbarns drapshandlingene og hva straffen for en kvinne som begikk denne misgjerningen skulle være. Kvinnen skulle miste sitt hode hvor det skulle settes på en stake, og i skjerpede forhold skulle kroppen på hjul og steile. I 1735 kom en forordning som forklarte at alle dødsdommer skulle opp til kongen, dette medførte til nedgang i antall dødsdommer, og henrettelse ble ofte byttet ut med forvisning, tvangsarbeid og tukthus, forklarte Gotaas.⁷¹⁰ Det var lovpålagt å ha dødsstraff for dølgsmål i Norge helt frem til 1842 da den nye kriminalloven ble innført og dødsstraff for spedbarnsdrap ble avskaffet.

I Sverige fantes det lovgiving som omhandlet barnamord direkte allerede på 1400-tallet, i 1442 kom Kristofers landslov som betegnet sentraliseringen av makten i Sverige.⁷¹¹ Loven besluttet at menn og kvinner som ble tatt for barnamord skulle henrettes, kvinnen skulle brennes på bålet mens mannen skulle få hodet på stake og hjul.⁷¹² Denne loven gjaldt drap på spedbarn og barn som var eldre. Den første lovgivningen som direkte omhandlet spedbarnsdrap i Sverige kom på tidlig 1600-

⁷⁰⁸ Bernssen, 2017: 38.

⁷⁰⁹ Østebø, 2005: 17.

⁷¹⁰ Gotaas, 1980: 16.

⁷¹¹ Sjöberg, 1996: 16.

⁷¹² Bergenlöv, mfl., 2002: 238.

tallet hvor straffen var dødsstraff for begge kjønn.⁷¹³ I 1611 gjennom Karl IXs straffeordning var det utelukkende kvinnen som var morderen. Og i 1655 ble bevisbyrden lagt helt over på den anklagede kvinnen.⁷¹⁴ I 1669 ble straffen for spedbarnsdrap halshugging etterfulgt av å bli brent på bålet.⁷¹⁵ Noen barnemordere ble før denne lovgivningen dømt til å bli brent levende på bålet.⁷¹⁶ Gudrun Andresson forklarte at lovgivning for barnamord fikk spesialforordninger gjennom hele 1600-tallet, dette var for å skjerpe dødsstraffen i slike saker.⁷¹⁷ Utgivelsen av lovene reflekterer synet myndigheten hadde på denne type kriminalitet, og slik flere av historikerne beskriver spedbarnsdrap som samtidens største problem.⁷¹⁸ Offentlig skriftemål var en del av hverdagen til en ugift mor, dette var lovpålagt helt frem til 1741 hvor kirkedisiplinen ble avskaffet og gjort til en frivillig handling.⁷¹⁹ Så skjer et skifte i lovgivningen for spedbarnsdrap i 1750, for staten ønsket å redusere stigmaet rundt denne forbrytelsen som forhåpentligvis var med på å redusere saker.⁷²⁰ 1778 blir vesentlig for ugifte mødre for med innføringen av barnamordsplakatene ble den ugifte moren mer anonymisert ved å slippe å oppgi sitt eget navn eller farens navn ved fødsel av et utenomekteskapelig barn. Målet for plakaten var å gjøre det bedre og enklere for ugifte mødre, de trengte ikke lenger å holde graviditet hemmelig. Kong Gustav III prøvde i 1786 å avskaffe dødsstraff for spedbarnsdrap uten at dette gikk igjennom.⁷²¹ Det skulle fortsatt ta tid før henrettelse ikke lenger var straffen for denne handlingen, siste henrettelse for spedbarnsdrap i Sverige var i 1830.⁷²² Og avskaffelse av henrettelse for spedbarnsdrap skjedde i 1861.⁷²³ Ved gjennomgang om utviklingen av lovgivningen for spedbarnsdrap i Norge og Sverige ser jeg flere likheter. Begge landene opplevde en skjerping av straffelovgivning på 1600-tallet som følg av overgangen til protestantismen. Gjennom lovgivningen i Norge og Sverige skulle kvinnene som utførte spedbarnsdrap henrettes. Kvinnene tiltalt i Norge skulle halshugges etterfulgt av hode på stake, mens i Sverige skulle de

⁷¹³ Sjöberg, 1996: 90.

⁷¹⁴ Ibid.

⁷¹⁵ Andersson, 1995: 34.

⁷¹⁶ Lindström, 1988: 99.

⁷¹⁷ Andersson, 1995: 34.

⁷¹⁸ Liljequist, 1992: 2.

⁷¹⁹ Ohlander, 1985: 30.

⁷²⁰ Andersson, 1998: 148.

⁷²¹ Cronberg, 1997: 69.

⁷²² Nilsson, 2010: 31.

⁷²³ Bergenlöv, 2004: 15.

halshugges etterfulgt å få deres kropp brent på et bål. Det er også interessant at dølgsmålskvinnen fra begge land hadde bevisbyrden lagt på seg. Det at kvinnen selv sto ansvarlig for bevis synes jeg viser hvordan staten i både Norge og Sverige betraktet dølgsmålskvinnene. På 1700-tallet skjer en utvikling i begge landene, men her synes jeg parallellene blir færre. I Norge kom det en ny lov i 1735 som påla at alle dødsdommer skulle opp til kongen, som medførte til en nedgang i henrettelser. Dette fikk konsekvenser på antall kvinner som ble dødsdømt for spedbarnsdrap. Det synes å bli en nasjonal nedgang av kvinner henrettet for denne handlingen. I Sverige ser man også nedgangen i antall henrettede kvinner tiltalt for spedbarnsdrap, men dette skyltes lovgivning spesifikt omhandlende spedbarnsdrap. Kirkedisiplinen ble avskaffet for å få ned stigmaet rundt de ugifte mødrene, men også innføringen av *Barnamordsplakaten* var kongens forsøk på å anonymisere kvinnen og gjøre det enklere for henne å føde et uekte barn. Om målet for plakaten ble fulgt som den skulle ser vi dessverre eksempler på av det motsatte. Men for meg virker det som den svenske staten rettet et større fokus på ugifte mødre og forsøkte å hjelpe dem, mer enn hva den norske staten gjorde under samme tid. For den norske staten var det et generelt forsøk å få ned henrettelses antallet. Avskaffelsen av henrettelse på dølgsmålskvinnen skjedde nok så parallelt. I Norge ble henrettelse av kvinner dømt for spedbarnsdrap avskaffet i 1841, men i Sverige ble den avskaffet i 1861 men den siste henrettelsen av en dølgsmålskvinne skjedde i 1830. Jeg synes lovgivningen for spedbarnsdrap i Norge og Sverige følger hverandre for det meste nok så parallelt, det er noen få momenter som skiller dem fra hverandre.

Hva ble dølgsmålskvinnene dømt til? Vi har nå sett hva lovene befalte, men var det slik at de alltid ble fulgt eller oppsto det avvik i rettspraksisen? Som tidligere nevnt skjedde det en skjerping av straffelovene på 1600-tallet og dette fikk stor påvirkning på dølgsmålsakene. Tidligere kvinner som hadde i løpet av natten lugget sine barn i hjel blitt dømt til skriftemål, nå ble handlingen betraktet som en egen kategori for drap, og dette skulle straffes med døden.⁷²⁴ Spedbarnsdrap fikk egne lov og forordninger utover 1600-tallet. En av tilleggsstraffene var at den dødsdømte kvinnens hode skulle settes på en stake til skrekk og advarsel. Rian viste i sine undersøkelser at det kunne forekomme avvik. Han viser til en sak fra 1698 hvor en

⁷²⁴ Næss, 1985: 54.

godt voksen enke drepte sitt nyfødte barn etter å ha blitt gravid med en gift mann.⁷²⁵ Men siden hun tilsto og var en godt voksen kvinne ble hodet hennes gravlagt sammen med resten av kroppen. Ut fra hva loven forlanget avvek denne rettspraksisen fra ønskelig handling. Næss trekker frem i sin forskning et element som skilte rettspraksisen i dølgsmålssakene fra andre drapssaker, var at bevisbyrden lå på kvinnen selv, hun måtte sørge for å ha fødselsvitner sånn at hun senere ikke ble beskyldt for drap.⁷²⁶ I andre drapssaker lå bevisbyrden på anklageren, men i fosterdrapssakene var det kvinnen sitt ansvar å bevise at barnet var dødfødt, dette mener Erichsen kan gi en indikasjon på hvordan staten betraktet disse mødrene.⁷²⁷ Hansen beskriver fosterdrap som samtidens alvorligste forbrytelse og dette kunne man se i hvordan staten straffet kvinnene. Ut fra tidsrommet han forsket på, tidlig 1700-tallet på Bergen lagting, fant han 23 saker. Han mente at ingen annen kriminalitet hadde like høy stadfestelsesprosent på lagtinget og fire av fem kvinner dømt før spedbarnsdrap fikk sin henrettelse.⁷²⁸ Telste presenterte i sin tekst et kortfattet hendelsesforløp av hvordan en typisk avsløring av dølgsmål ville ta sted, først startet bygderykter som starter jakten etter kvinnen.⁷²⁹ Bygderykter var katalysatoren og det som oftest startet etterforskningen hvis ikke et barnelik hadde blitt funnet, deretter ville den trolige moren bli arrestert, hun ville bli utsatt for melking og hvis et barnelik var blitt funnet skulle moren få dette presentert frem for seg så retten kunne bedømme hennes følelser eller mangel på reaksjon.⁷³⁰ Om kvinnen kunne bevise sin uskyld eller anklagerne ikke kunne bevise drapet, eller avkreftet således så kunne kvinnen gå fri.⁷³¹ Drevland presenterte en saker hvor det kan tenkes at moren ønsket å bli arrestert, her ble likene «gjemt» slik at de ville bli funnet nok så enkelt, og når spurt på tinget om dette var forklaringen at de ønsket å bli tatt.⁷³² Humanisering av rettspraksis presenterer Drevland i sin analyse som utviklingsteori.⁷³³ Drevland hevdet at i løpet av 1700-tallet forekom det debatter som hadde som mål å finne løsninger på dølgsmålproblematikken og situasjonen de

⁷²⁵ Rian, 1980: 174.

⁷²⁶ Næss, 1985: 55.

⁷²⁷ Erichsen, 1993: 51.

⁷²⁸ Hansen, 1991: 240.

⁷²⁹ Telste, 1993: 198.

⁷³⁰ Telste, 1993: 199.

⁷³¹ Ibid.

⁷³² Drevland, 2016: 78.

⁷³³ Drevland, 2016: 29.

ugifte mødre ble satt i på grunn av sedelighetssanksjonene.⁷³⁴ Men det var ikke alltid humanisering av synet på kvinnene og lovgivningen rundt spedbarns drap som var årsaken til at kvinnen ble frifunnet. Sandmo konkluderer med at i sakene hvor kvinnen var ugift ble de sjeldent trodd på i sin forklaring, men forklaringen til kvinnene som var gift hadde større sjanse å bli akseptert i retten.⁷³⁵ De gifte kvinnene hadde oftere graviditetsvitner og fødselsvitner, men viktige enn dette en mann som kunne bekrefte historien, gifte kvinner var ikke i seg selv troverdig, men hennes partner var det.⁷³⁶ En historiker som stiller spørsmål til teorien om total endring i rettspraksis i løpet av 1700-tallet var Tystad. Han mente det lå faktorer som viser til endring, men at denne ikke var fullstendig mer en overgang til humanisering.⁷³⁷ Både Østerbø og Tystad mener at på 1700-tallet introdusertes nye holdninger til kvinnene som fødte i dølgsmål, men mot hundreårets slutt ble to kvinner fra kildematerialet henrettet.⁷³⁸ Dette kunne forklares i statens mulige ønske om å beholde de gamle holdningene til barnemorderne.⁷³⁹ Straffen kvinnene ville møte var halshogging og få hodet satt på stake, dette var lovpålagt av Christian den femtes landslov fra 1687.⁷⁴⁰ Ved skjerpene omstendigheter kunne kvinnene også bli dømt til å miste sitt hode for siden å bli plassert på «hjul og steile», kvinnens døde kropp blir delt i fire deler og lagt på et vognehjul.⁷⁴¹ Men som vist i Sødal sin bok utover 1700-tallet skjer det endringer i hva kvinnene blir dømt til. 1700-tallet for flere av forskerne blir presentert som starten på humaniseringen for lov og straff av kvinnen. Det forekom fortsatt henrettelser av kvinner dømt for spedbarns drap, men det forekom hyppigere benådning av flere som ble dømt til henrettelse. Humaniseringens påvirkning på straffelov for dølgsmålssakene virker å være en tradisjonelt akseptert teori ved de norske forskerne. Kjellstrup fant saker som utover 1700-tallet fikk dødsdom på hjemtinget, men ble endret i høyere rettsorganer til forvisning, arbeid eller frifinnelse.⁷⁴² Det samme fant Bernssen i sine undersøkelser, og konklusjonen hun kom frem til var at vurderingen av kvinnens skyld ble viktigere på bygdetinget.⁷⁴³ Tidligere stilte

⁷³⁴ Drevland, 2016: 3.

⁷³⁵ Sandmo, 1999: 205, 206.

⁷³⁶ Ibid.

⁷³⁷ Tystad, 2007: 47.

⁷³⁸ Ibid.

⁷³⁹ Tystad 2007, 48.

⁷⁴⁰ Sødal, 2008: 110.

⁷⁴¹ Sødal, 2008: 97, 110.

⁷⁴² Kjellstrup, 76, 77.

⁷⁴³ Bernssen, 2017: 79.

den dømmende makten seg ukritisk til forordningene og lovene for dølgsmål og spedbarnsdrap, men over en lengre periode ble praksisen på tinget mer tilbøyelig.⁷⁴⁴ Endringen hadde tendenser i politiske, rettslige og sosiale elementer, og dette medførte til færre henrettelser i spedbarnsdrapssaker, konkluderer historikerne med.⁷⁴⁵ Bernssen mener at fra 1770-tallet og utover var endringene tydelige i hva uttallet i dommen for dølgsmålskvinnene ble, istedenfor å henrette kvinnene så ble de sendt til tukthusene.⁷⁴⁶ I Dalen sin oppgave viste også hun at rettspraksisen i dølgsmålssakene kunne avvike hvis personen som var tiltalt hadde et godt rykte i bygda eller hadde folk som kunne støtte jenta.⁷⁴⁷

Hva nå med de svenske barnemorderne, hvilken dom fikk kvinnene? Hvordan var forholdet mellom lovverk og rettspraksis på de svenske tingene? Og hva sier den svenske forskningen om rettspraksis? Slik som Anners forklarer det, skulle disse kvinnene ut ifra svensk lov dømmes til døden.⁷⁴⁸ Men gjennom 1700-tallet blir flere av kvinnene benådet og heller dømt til livstid i fengsel, arbeid på tukthus, og årlig pisking av skarpretteren og gapestokken.⁷⁴⁹ Og den samme konklusjonen er det flere av historikerne som trekker frem. Dette poenget grunnes i nedgang av henrettede dølgsmålskvinner. I perioden fra 1769 til 1778 ble 107 kvinner henrettet for spedbarnsdrap i Sverige, mens i perioden 1779 til 1788 ble bare 35 henrettet for det samme.⁷⁵⁰ Anners mener nedgangen kan forklares med at Kongen tok oftere i bruk benådningsretten, og folket ønsket nedsettelse av hyppighet av henrettelser.⁷⁵¹ Historiker Sundin konkluderte med at siden bevisbyrden var knyttet til den tiltalte betraktes spedbarnsdraps som juridisk uvanlig, grunnet ingen annen ulovlighending ble det behandlet slik.⁷⁵² Liljequist forklarer i sin avhandling at fra 1614 til 1687 i Sverige kunne stattholderen og andre lagmenn på tinget iverksette dødsdom uten at saken ble anket. Og siden denne praksisen ble foretatt i spedbarnsdrapssakene også forklarer historikeren at man må ta til betraktning en stor andel mørketall av

⁷⁴⁴ Bernssen, 2017: 79, 80.

⁷⁴⁵ Ibid.

⁷⁴⁶ Bernssen, 2017: 79.

⁷⁴⁷ Dalen, 2001: 92.

⁷⁴⁸ Anners, 1965: 7.

⁷⁴⁹ Anners, 1965: 312.

⁷⁵⁰ Anners, 1965: 296.

⁷⁵¹ Anners, 1965: 297.

⁷⁵² Sundin, 1992: 44.

spedbarnsdrapssaker fra 1600-tallet.⁷⁵³ Liljequist viser til tall for spedbarnsdrapssaker som ble tatt opp fra to hövedretter i perioden 1635 til 1754. Han forklarer det var en økning i begynnelsen av 1700-tallet av saker som ble bragt frem for hovedretten, dette mener han grunner i statens ønske om avskrekkelse.⁷⁵⁴ Etter loven fra 1669 skulle en som hadde drept sitt nyfødte barn straffes med halshogging etterfulgt av at kroppen skulle brennes på bålet.⁷⁵⁵ Men så ble benådning brukt hyppigere, og det ble færre dødsstraffer. Hvis du var en gift kvinne var mulighetene større for å bli frifunnet dødsstraff, dette mente Andersson ved å vise til en sak fra 1681 i Uppsala hvor en gift kvinne hadde blitt med barn av en som ikke var hennes mann, kvinnen ble dømt til fysisk avstraffelse.⁷⁵⁶ Eller hvis det var rimelig å tenke at drapet omhandlet barnkvävning ble mødrene i disse sakene oftere unnskyldt av domstolen, dette mente Andersson forklares i oppfatning av hendelsen.⁷⁵⁷ Denne handlingen var ikke like ond som å gå inn for å drepe med overlegg.⁷⁵⁸ Et poeng trukket frem tidligere er at bevisbyrden var lovpålagt å ligge fullt og helt på den anklagede, altså den beskyldte kvinne. Så en anklage var nok til å dømme kvinnen.⁷⁵⁹ Andersson beskrev at spedbarnsdrap og barnkvävning begge i forhold til loven var drap, men rettspraksisen var ofte annerledes.⁷⁶⁰ Barnkvävning ble oftere unnskyldt på tinget og av lokalsamfunnet, dette kunne jo ha skjedd tilfeldig, men i spedbarnsdrapssakene mente påtalemyndighetene at kvinne hadde planlagt drapet og måtte derfor dømmes som en morder.⁷⁶¹ Her ble ikke omstendighetene rundt fødselen tatt i betraktning, fødte kvinnen i hemmelighet og barnet siden ble funnet dødt, da skulle kvinnen betraktes som en morder. Bergenlöv beskrev rettspraksisen i spedbarnsdrapssakene var varierende, at sakene på tinget begynner med en enkel praksis hvor den dømmende makten ikke trenger mer enn mistanke for å dømme moren for mord, til saker hvor mord på uekte barn får mildere straff enn mødre som drepte sine ektefødte barn.⁷⁶² Bergenlöv forklarte at hun fant en nedgang i henrettelser mellom periodene 1684 til 1718 og 1780 til 1799. I den første perioden

⁷⁵³ Liljequist, 1992: 253.

⁷⁵⁴ Liljequist, 1992: 2.

⁷⁵⁵ Andersson, 1995: 34.

⁷⁵⁶ Ibid.

⁷⁵⁷ Andersson, 1998: 141.

⁷⁵⁸ Andersson, 1998: 142.

⁷⁵⁹ Ibid.

⁷⁶⁰ Andersson, 1998: 141.

⁷⁶¹ Ibid.

⁷⁶² Bergenlöv, mfl., 2002: 282.

ble 29 kvinner henrettet for spedbarnsdrap, og fra den andre perioden fant hun 12 spedbarnsdrapssaker som endte i henrettelse.⁷⁶³ Bergenlöv, sånn som flere andre, mener at nedgangen av henrettelser av spedbarnsmordere skyldes humaniseringsmønster for rettspraksis og generelt i samfunnet.⁷⁶⁴ Gjennom 1700-tallet ble samfunnet mer sekularisert og humanitet ble stadig viktigere, så saker som omhandlet syndige handlinger ble behandlet annerledes enn hva de ble på 1600-tallet. Spedbarnsdrap gikk fra å være en forbrytelse mot Gud til å være en forbrytelse mot som barnets individ.⁷⁶⁵ Hagelin forklarer at i perioden mellom 1769 til 1778 var 40% av alle henrettelser i Sverige kvinner som hadde begått spedbarnsdrap.⁷⁶⁶ Og i perioden 1779 og 1788 hadde antallet henrettelser på kvinner som begikk spedbarnsdrap sunket ned til 32%.⁷⁶⁷ Men nedgangen av henrettelser skjedde særlig i siste halvdel av 1700-tallet, og 1750 blir beskrevet som et symbolsk skifte i rettspraksisen, det forekom henrettelser etter dette, men det var gjerne grunnet bevismengden for drapet. Danhard fant i sin undersøkelse fra 2016 en sak fra Delsbo om en kvinne som ble dømt til døden for å ha drept sitt nyfødte barn, hun ble halshugd og brent på bålet etterpå. Dette skjedde i 1799.⁷⁶⁸ I Sverige skjer en humanitets utvikling både på det juridiske nivå, men også folkelige, ønsket om færre henrettelser, mildere straffer og bedre behandling av barnemorderen ser man i ny lovgivning og bedre forhold for kvinnen slik at de kunne beholde sin ære.⁷⁶⁹ Den rettslige utviklingen i spedbarnsdrapssakene følger likt humaniseringsmønster som den generelle strafferetten også følger.⁷⁷⁰

Ved sammenlikning av forskningens fremstilling av lov og rettspraksis for spedbarnsdrapssakene fra Norge og Sverige kommer det frem flere likheter enn forskjeller etter min mening når man samler verkene sammen. I begge landene skjedde det en lovmessig skjerping på 1600-tallet. Utgivelse av slike lover viser myndighetenes syn og ønske om forbedring og disiplinering av samfunnet. Det at flere forordninger ble utviklet på kort tid viser et samfunnsproblem som myndighetene

⁷⁶³ Bergenlöv, mfl., 2002: 282.

⁷⁶⁴ Bergenlöv, 2004: 428.

⁷⁶⁵ Bergenlöv, 2004: 435.

⁷⁶⁶ Hagelin, 2010: 46, 47.

⁷⁶⁷ Ibid.

⁷⁶⁸ Hagelin, 2010: 46, 47.

⁷⁶⁹ Cronberg, 1997: 182.

⁷⁷⁰ Bergenlöv, 2002: 282.

ønsker å få en slutt på. Forordninger omhandlende spedbarnsdrap ble opprettet hyppig gjennom dette århundret for begge landene, og mot slutten av 1600-tallet skulle lovene de fleste barnemorderskene skulle bli dømt etter. I disse lovene ser vi forskjeller mellom straff, i Norge skulle kvinne bli dømt til halshogging etterfulgt av hode på stake og under skjerpede forhold kunne kvinnen også dømmes til å få kroppen på steile og hjul. Mens i Sverige skulle kvinnen først halshugges, og deretter skulle kroppen brennes på bålet, straffene som fulgte henrettelsen ser vi er vesentlige forskjellige. Et interessant moment her er at den norske dølgsmålskvinnen blir dømt til det samme som en svensk mann som drepte sitt barn på 1400-tallet i Sverige ville bli dømt til. Utover 1700-tallet kommer det tilleggsforordninger som skulle redusere antall henrettelser generelt, men også for dølgsmålkvinnene. I Norge etter 1735 skulle alle dødsdommer frem for kongen først, dette var med på nedgangen av henrettelser. Mens i Sverige så man et tydelig forsøk fra rettslig side å gjøre det enklere for ugifte mødre å føde uten lokalbefolkningens stigma rundt seg. Med avskaffelse av offentlig skrifting for leiermål i 1741 og barnamordsplakaten fra 1776 som skulle gi ugifte mer anonymitet. Men som vist tidligere medførte denne plakaten bare videre problemer for de ugifte mødre siden barnefaren ikke ble pliktig til å hjelpe til med å ta vare på barnet. Så er det er forskjell mellom utgivelse av lover og hva de forsøkte å foreta seg. Men der jeg synes forskning viser flest likheter mellom Norge og Sverige er i rettspraksisen og avvikene som oppsto i spedbarnsdrapssakene. Loven påbydde dødsstraff for kvinner som begikk spedbarnsdrap både i Norge og Sverige, men det var ikke alle av de tiltalte kvinnene som fikk denne straffen. Likt for rettspraksisen i Norge og Sverige hvis du var en gift kvinne tiltalt for et slikt drap var sannsynligheten større for at du ble frifunnet for dødsstraff og heller ble dømt til tukthus eller straffarbeid. Dette avviket fra loven finner man flere eksempler på fra begge landene. Dette grunnes i at gifte kvinner ofte hadde et større nettverk rundt seg, de hadde gjerne fødselsvitner, men kanskje viktigst av alt en mann som kunne stå til gode for de i retten. Det å ha et godt rykte blandt lokalbefolkningen kunne ha mye å si i retten. Ofte ble straffen mildere hvis flere fra lokalsamfunnet stilte opp for kvinnen og kunne vitne om hennes gode karakter eller hennes uvitenhet om graviditet. Et annet moment hvor jeg synes norsk og svensk rettspraksis er lik var hvem som fikk bevisbyrden under rettergangen. Ulikt fra andre kriminalsaker så måtte kvinnen som sto tiltalt for spedbarnsdrap selv finne bevis for sin uskyld. Hvis hun sto uten fødselsvitner som kunne bekrefte at barnet var

dødfødt eller annet bevis for hennes uskyld så ble som oftest utfallet døden. Denne praksisen at den tiltalte selv måtte finne bevis var ulik noe annen praksis i det juridiske system og viser hva myndighetene tenkte om kvinner som begikk et slikt drap. Her ønsker jeg trekke frem et poeng som omhandler begreper som blir brukt for å beskrive og forklare den kriminelle handlingen. Etter de norske lovene ble kvinnene dømt etter å ha født i dølgsmål for å enten selv ha drept barnet eller at barnet siden ble funnet død. Kvinnene kunne ha ligget barnet i hjel, men de ville da bli dømt for spedbarnsdrap om påtalemyndighetene kunne bevis at barnets død var påført av moren. I svensk kriminologi har de ikke en betegnelse for dølgsmål, forskningen legger bare ved en forklaring på hendelsesforløpet før fødsel for deretter å kalle drapet barnamord eller barnkävning. Svensk forskning vektlegger forskjellen mellom disse to, og viser også forskjellen i rettspraksis av en kvinne dømt til spedbarnsdrap og en kvinne dømt til barnkävning. Den sistnevnte ble oftere unnskyldt av både den dømmende makten og befolkningen viser forskningen. I norsk forskning blir begrepet ihjel ligge, men mitt inntrykk er at de ikke har fått like mye fokus i norsk forskning som barnakävning har fått i svensk. Siste likhet og moment jeg ønsker å trekke frem er forskningens fremstilling av rettspraksisens utvikling, selv om Norge ikke fikk flere nye forordninger utover 1700-tallet som skulle hjelpe ugifte mødre slik som Sverige fikk var det tydelig at humaniteten hadde fått innvirkning i rettspraksisen. Nedgangen i henrettelser av spedbarnsdrapskvinner i Norge og Sverige er tydelig. For selv om lovene ikke endret seg, var det tydelig en reduisering av kvinner som ble henrettet. Det ble viktigere å forstå den sosiale, mentale og økonomiske bakgrunnen til kvinnen, og heller endre de samfunnsmessige årsakene til at slike drap var nødvendige. Derfor ble avskaffelse av for eksempel kirkedisiplin et viktig steg mot et mer humanistisk syn på kriminelle.

4.2 Dølgsmålskvinnene og deres motiv

Jeg ønsker nå å presentere de mest sentrale funnene når det kommer til de typiske identifikasjonene av kvinnene som fødte i dølgsmål i Norge og Sverige. Hva sier forskningen om hvem de var, hva var de typiske motivene i sakene, likheter og forskjeller i forklaring gitt av forskeren blir viktig å legge vekt på i denne delen av analysen.

De første typiske trekkene og kanskje de mest sentrale funnet for å definere kvinnene som begikk spedbarnsdrap i Norge og som går igjen i flere av bidragene er at kvinnene var ofte av lav status, ugifte og var gjerne ansatt som tjenestepiker.⁷⁷¹ Dette beskrev Gotaas i sin forskning. At kvinnene som regel kom fra fattige familier og arbeidet som tjenestepiker er kjennetegn som oftest blir beskrevet i forskningen. I Hansen sin undersøkelse kategoriserte han sakene funnet i rettsprotokollene i fire grupper.⁷⁷² Den første gruppen var kvinner som hadde begått annen form for kriminalitet tidligere, så var det kvinnene som hadde blitt påvirket og handlet passivt, tredje gruppen var kvinnen hadde vært i samme slekt som barnefaren og siste gruppen var kvinnene som hadde forskjellige motiv.⁷⁷³ Et annet moment han fant som gikk igjen var at kvinnen hadde født tidligere og dermed ikke ønsket eller hadde mulighet til å ta vare på flere barn. Erichsen la også frem en lignende beskrivelse om kvinnene som oftest ble tatt for å ha drept sitt eget spedbarn, de var som regel fra lavere sosiale grupper i samfunnet og ble beskrevet som tjenestepiker.⁷⁷⁴ Telste kategoriserer kvinnene i to grupper: de uvitende, unge kvinnene som i frykt for sladder og strenge straffer føder i dølgsmål, og den andre gruppen var allerede mødre som ikke ville ha et barn til.⁷⁷⁵ I sin undersøkelse fant Drevland seks spedbarnsdrapssaker, og av de seks var fire av kvinnene tjenestepiker.⁷⁷⁶ Dette mener hun tyder på at de som begikk spedbarnsdrap ofte var unge. Det var ikke bare ugifte kvinner som ble anklaget for spedbarnsdrap, men de gifte mødre ble oftere trodd hvis barnet var dødfødt enn med de ugifte mødre. Dette var fordi mødre som var gift ofte hadde fortalt om graviditeten og hadde fødselsvitner, motsetning til de ugifte kvinnene.⁷⁷⁷ For å slå en samlebetegnelse på kvinnene som begikk spedbarns drap var dette kvinner i det lavere klike i samfunnet, de aller fleste var ugift. Få av de unge ugifte kvinnene som ble tiltalt for spedbarnsdrap var tidligere dømt, mens enkene og de gifte kvinnene hadde små dommer allerede på seg. Østerbø og senere Tystad sin forskning viser en større andel tilfeller hvor kvinnene var unge og ugifte, men det forekom tilfeller hvor gifte kvinner ble dømt for dølgsmål.⁷⁷⁸

⁷⁷¹ Gotaas, 1977: 78.

⁷⁷² Hansen, 1991: 118.

⁷⁷³ Ibid.

⁷⁷⁴ Erichsen, 1993: 187.

⁷⁷⁵ Telste, 1993: 219.

⁷⁷⁶ Drevland, 2016: 44.

⁷⁷⁷ Sandmo, 1999: 205.

⁷⁷⁸ Østerbø, 2005: 29. Tystad, 2007: 47.

Det som de aller fleste kvinnene hadde til felles var at de kom fra lav status i samfunnet, selv de fleste av de gifte kvinnene var lavere ned på rangstigen, dette skyltes tidligere påtaler som sedelighetsforbrytelser og tyveri.⁷⁷⁹ Østerbø kategoriserer de i tre: ugifte kvinner, de gifte kvinner og enker.⁷⁸⁰ Alderen på kvinnene som begikk spedbarnsdrap varierte, som Østerbø viste var gjennomsnittsalderen på de gifte mødrene 35,7 år mens de ugifte var 26,6 år i gjennomsnitt.⁷⁸¹ Det er blitt funnet saker hvor kvinnene var hjemmeboende, omvandrende, løsarbeidere, noen var ansatt som syersker og veversker.⁷⁸² Kjellstrup og Sødal kom med samme konklusjon at som regel var kvinnene som drepte sine spedbarn ugifte tjenestepiker.⁷⁸³ Sødal forklarte det forekom saker hvor barnet hadde dødd av naturlige årsaker, mens i andre saker hadde mødrene drepte barnet med overlegg.⁷⁸⁵ I Dalen sin tekst trekker hun frem viktigheten av et godt rykte og nettverk som kunne stå som vitner i rettsaken. Hun viser til to spedbarnsdrapssaker, hvor den ene jenta var en ugift tjenestepike som ble henrettet grunnet bygderykter, mens den andre piken hadde blitt gravid med sønnen til presten.⁷⁸⁶ Hun ble ikke henrettet trolig på grunn av et bedre støttenettverk og deler av samfunnet som var villig til å bevitne om hennes gode karakter. Bernssen fant i sin analyse at av de 43 sakene hun fant omhandlende spedbarnsdrap var hele 42 av disse ugifte kvinner.⁷⁸⁷ 29 av disse igjen var tjenestepiker, 5 blir bare beskrevet som døtre, to var enker, to blir beskrevet å være fosterbarn, to blir betraktet å være svigerinner og en er ukjent.⁷⁸⁸ Hun forklarer videre at som tidligere nevnt var det ikke bare ugifte tjenestepiker som begikk slike drap, men den største andelen var ugifte.⁷⁸⁹

Motivene for spedbarnsdrapene var varierende, men det er noen årsaksforklaringer som går igjen i forskningen. Skam er det begrepet som blir betraktet som det mest

⁷⁷⁹ Østerbø, 2005: 41.

⁷⁸⁰ Østerbø, 2005: 29.

⁷⁸¹ Østerbø, 2005, 33.

⁷⁸² Østerbø, 2005: 33.

⁷⁸³ Kjellstrup, 2008: 73.

⁷⁸⁴ Sødal, 2008: 110.

⁷⁸⁵ Ibid.

⁷⁸⁶ Dalen, 2011: 92.

⁷⁸⁷ Bernssen, 2017: 14.

⁷⁸⁸ Bernssen, 2017: 14.

⁷⁸⁹ Bernssen, 2017: 61.

sentrale motivet i dølgsmålsakene og gjerne det motivet som går igjen hos de norske forskerne. Ydmykelsen straffene for leiermål og sedelighetslovbruddene bragte med seg var årsakene til at flere kvinner valgte å føde i dølgsmål forklarer Risa i sin forskning.⁷⁹⁰ Det er allment akseptert blandt forskere at skam hadde innvirkning i valget å føde i hemmelighet. Gotaas mente at skam var hovedårsaken til barnedrap, og det var skammen kirken og befolkningen ville påføre moren som ble betraktet som verre enn døden selv, derfor var det mange kvinner risikerte henrettelse over å bli utestengt av samfunnet.⁷⁹¹ Andre historikere som Hansen legger frem tesen at skam var en utløsende faktor, og ikke selve forklaringen.⁷⁹² Dette begrunner han i utviklingen av større toleranse for leiermål og avskaffelsen av kirkedisiplin i løpet av 1700-tallet.⁷⁹³ Hansen forklarer videre at de ugifte kvinnene som ble gravide ble nok utsatt for et enormt press fra lokalbefolkningen, og det var gjerne en kombinasjon av årsaker som dannet motivet for drapet.⁷⁹⁴ Som tidligere vist kategoriserte Hansen drapsmotivene samt kvinnene i fire kategorier: kvinner som har blitt tidligere dømt og har i forkant av fødselen begått andre kriminelle handlinger, kvinnen slekter til barnefaren, kvinnen ble påvirket og handlet passivt eller dette og kvinner med andre motiver enn dette.⁷⁹⁵ Aune forklarte i sin analyse at både den sosiale og økonomiske situasjonen kvinner som ble dømt for leiermål ble satt i var uønskelig, og derfor ble fødsel i dølgsmål eneste utvei.⁷⁹⁶ Drevland trakk også frem stigma og skam som tydelige motiver for å begå spedbarnsdrap.⁷⁹⁷ Stigmaet å få et barn utenfor ekteskapet og skammen dette ville medføre, ikke bare på kvinnen selv, men også hennes familie kunne være grunn nok til å ta et så drastisk valg. Men det var også et annet moment som skapte stigma i lokalsamfunnet, et motiv som ofte blir trukket frem; de strenge straffene knyttet til leiermål. Det var både statlige og geistlige straffer for leiermål, noen av de statlige straffene var store bøter, kakstryking og gapestokk.⁷⁹⁸ De geistlige sanksjonene mot leiermål ble sett på som de mest ydmykende, offentlig skrifting var nok det flere av mødrene selv hadde vært vitne til

⁷⁹⁰ Risa, 1974: 110.

⁷⁹¹ Gotaas, 1977: 79.

⁷⁹² Hansen, 1991: 114.

⁷⁹³ Ibid.

⁷⁹⁴ Hansen, 1993: 144.

⁷⁹⁵ Hansen, 1991: 118.

⁷⁹⁶ Aune, 1994: 110.

⁷⁹⁷ Drevland, 2016: 3.

⁷⁹⁸ Drevland, 2016: 3.

og ikke ønsket skulle skje med en selv. Økonomi var også et motiv som har blitt trukket frem, spesielt leiermålsbøtene og den økonomiske byrden å oppfostre et barn kan være.⁷⁹⁹ Sånn Risa forklarte det rammet de høye bøtene de svakeste i samfunnet mest, og det var de ugifte kvinnene.⁸⁰⁰ Å ha økonomien til å oppfostre et barn var også en faktor, og ikke kunne betale bøter eller finansiere et barn var derfor det økonomiske motivet.⁸⁰¹ Kjellstrup kategoriserte motivene i tre hovedtendenser: skam, økonomi og siste hvem barnefaren var.⁸⁰² Siste motiv for å utføre dølgsmål var identiteten til barnefaren, slektet kvinnen til barnefaren kunne de bli dømt for blodskam, eller var hun ikke gift med barnefaren kunne hun bli dømt for leiermål og hor.⁸⁰³ Et tenkelig motiv som ikke blir trekket frem er overgrep eller overfall som årsak til dølgsmål, dette betyr nødvendigvis ikke at slike saker ikke forekom bare at det ikke ble tatt opp på tinget.⁸⁰⁴ Sånn Kjellstrup forklarer det, at det kan tenkes at det var like mye stigma rundt overgrep da som det fortsatt er nå.⁸⁰⁵

Så hvem var barnemorderen i Sverige ut ifra forskningen? Hvilken sosialklasse kom de fra, og hva motiverte de til å begå drapet? Andersson forklarte at barnemordsakene viser et annet bilde av den historiske kvinnen eller hverdagskvinnen kom for første gang til syne gjennom rettsprotokoller. Hun forklarer også at kvinnene som begikk slike drap var ikke umoralske monstre som ikke eide morsinstinkt, de var kvinner satt i desperate situasjoner og handlet ut ifra dette.⁸⁰⁶ Et av de trekkene som går igjen oftest når forskerne ser på kvinner som utførte spedbarnsdrap, var at de var tjenestepiker eller hushjelper, men viktigst i de fleste sakene var den anklagede kvinnen ugift. Tjenestepikene var ofte imellom alderen 20 til 30 år, og de anklagede gifte kvinnene var som regel eldre enn dette.⁸⁰⁷ Den samme oppfatningen hadde Lövkrona, i sakene hun trakk frem var den yngste 18 år og den eldste 25 år.⁸⁰⁸ Selv om sakene for det meste omhandlet ugifte kvinner, forekom det saker hvor kvinnen var gift eller hadde vært gift. Bergenlöv fant sin undersøkelse 59

⁷⁹⁹ Hoff, 1996: 82.

⁸⁰⁰ Risa, 1974: 110.

⁸⁰¹ Kjellstrup, 2008: 74.

⁸⁰² Kjellstrup, 2008: 74.

⁸⁰³ Ibid.

⁸⁰⁴ Kjellstrup, 2008: 80.

⁸⁰⁵ Ibid.

⁸⁰⁶ Andersson, 1995: 33, 34.

⁸⁰⁷ Hagelin, 2010: 145.

⁸⁰⁸ Lövkrona, 1999: 118.

kvinner anklaget for spedbarnsdrap, en av disse var gift.⁸⁰⁹ Tidligere nevnte historiker Hagelin fant at av de 127 anklagede kvinnene var 11 av dem gift, 13 var enker og en var overraskende nok skilt.⁸¹⁰ Dette viser at spedbarnsdrap ble oftest utført av ugifte kvinner. Historiker Hagelin fant i sin avhandling 127 spedbarnsdrapssaker tatt opp på lagtinget i Sverige hvor bare ti av sakene ikke gjaldt ugifte tjenestepiker.⁸¹¹ Flere av de tiltalte kvinnene har også blitt beskrevet å ha sosialstatus som pike, tjenestepiker.⁸¹² Historiker Strand legger frem beskrivelsene av spedbarnsdrapskvinnene i skillingsvisene som ofte fattige kvinner.⁸¹³ Som tidligere nevnt trekker historikeren Andersson frem mytene som har blitt konturert om de tiltalte kvinnene.⁸¹⁴ At dette var farlige kvinner som oppførte seg truende eller var kvinnene uvitende jenter som ikke visste bedre?⁸¹⁵ Sannheten var at de kunne være alt imellom, noen satte barnet ut på skogen for å distansere seg fra mordet.⁸¹⁶ Mens andre hadde gått til presten direkte etter barnets død og fortalt om hva som hadde skjedd.⁸¹⁷ Det var få som valgte å drepe sitt nyfødte barn, men sedelighetssanksjonene rammet de ugifte mødrene hardest og derfor var det disse kvinnen som oftest begikk spedbarnsdrap.⁸¹⁸ En slik forbrytelse forteller om det moralske presset ugifte mødre må ha følt på under svangerskapet fra kirken, staten og lokalsamfunnet.⁸¹⁹ Kvinnene som begikk slike drap var normale kvinner, men som ble satt i vanskelige situasjoner, og det er her motiv spiller en viktig rolle. I de svenske spedbarnsdrapssakene fra tidlig nytid fantes det flere faktorer og forklaringer på hvorfor kvinnene begikk et slik drap, men det er noen spesielle faktorer som går igjen. Slik som skam, barnefaren og økonomi. Straffene og kriminaliseringen av leiermål var en direkte pådriver for spedbarnsdrap, skammen disse straffene bragte med seg førte til desperate valg av de ugifte mødrene.⁸²⁰ Straffer som offentlig skrifting i kirken og bli plassert utenfor kirkeporten til spott og spe for alle i

⁸⁰⁹ Bergenlöv, 2004: 438.

⁸¹⁰ Hagelin, 2010: 50.

⁸¹¹ Hagelin, 2010: 50.

⁸¹² Bergenlöv, 2004: 438.

⁸¹³ Strand, 2019: 253.

⁸¹⁴ Andersson, 1995: 33.

⁸¹⁵ Ibid.

⁸¹⁶ Ohlander, 1985: 16.

⁸¹⁷ Bergenlöv, 2004: 421.

⁸¹⁸ Bergenlöv, 2004: 422.

⁸¹⁹ Ibid.

⁸²⁰ Ohlander, 1985: 22.

lokalsamfunnet var så uønskelig at drap ble sett på som eneste utvei.⁸²¹ Kvinnene kunne bli sosialt utstøtt av både familie og bygda.⁸²² At de skamfulle straffene innført av stat og kirke var en direkte årsak for spedbarnsdrap, konkluderes med å være en av de mest vesentlige årsakene. Men ikke alle sa seg enige at skam var den eneste grunnen til at noen begikk spedbarnsdrap. Lövkrona konkluderte med i sin analyse at i sakene hun drev casestudie på, var det ingenting som tydet på at skammen var en direkte pådrivere. Forklaringene hun fant gitt i retten, var at mødrene var redde for den fysiske avstraffelsen.⁸²³ Og en annen forklaring som kvinnene hadde gitt var at de hadde blitt tvunget til å kvitte seg med barnet av enten husbonden eller barnet sin far.⁸²⁴ Hvem barnefaren var kunne også være en forklaring på hvorfor drapet tok sted. Her har to historikere forskjellige konklusjoner om hvem barnefedrene var ut ifra funnene de gjorde i kildematerialet. Historiker Danhard trakk frem i sin analyse at ut ifra hennes funn at i sju av åtte tilfeller var barnefaren kvinnen sin husbonde.⁸²⁵ I andre tilfeller kunne barnefaren være en gårdsgutt, en soldat og slektning til kvinnen. Den sosiale statusen og forholdet til kvinnen var med på å kriminalisere forholdet.⁸²⁶ Historiker Bergenlöv mener at de ytterst få sakene handlet om gift mann og hans tjenestepike, og i de aller fleste tilfellene dreide det seg om to ugifte unge personer.⁸²⁷ En årsak for drap var at barnefaren ikke ønsket å gifte seg, kvinnen hadde blitt lovet trolovelse, men blitt lurt, i de tilfellene barnefaren var en soldat reiste mannen mye og kom aldri tilbake.⁸²⁸ Ære som forklaring ble også diskutert. Slik som Lövkrona forklarte det var fortidens samfunn et patriarkalsk samfunn hvor kvinnen var underordnet mannen.⁸²⁹ Og kvinnen spilte en stor rolle i mannen sin ære, Lövkrona konkluderte med at dette var en av grunnene til at man finner forklaringer på menn som presset kvinnene til å begå et slik drap, for å ikke miste sin egen ære.⁸³⁰ Og kanskje på et indirekte vis ble den patriarkalske måten å se verden på så indoktrinert i kvinner slik at spedbarnsdrap ble eneste utvei, fordi det var viktig å

⁸²¹ Andersson, 1995: 34.

⁸²² Ohlander, 1985: 22.

⁸²³ Lövkrona, 1999: 129.

⁸²⁴ Lövkrona, 1999: 118, 129.

⁸²⁵ Danhard, 2019: 21, 22.

⁸²⁶ Ibid.

⁸²⁷ Bergenlöv, 2004: 422.

⁸²⁸ Sjöberg, 1996: 135.

⁸²⁹ Lövkrona, 1999: 153.

⁸³⁰ Ibid.

beholde sin egen ære, men kanskje mest mannen sin ære.⁸³¹ Som tidligere nevnt var kvinnene ofte fattige, de var gjerne av lavere status og hvis de ble tatt for leiermål eller hor var straffen, i tillegg til fysiske straffer, høye bøter. Økonomiske vanskeligheter ble også nevnt som motiv i svenske spedbarnsdrapssaker. Å føde et barn og videre ta vare på det kom med høye kostnader, noe mange unge kvinner ikke hadde nok penger til.⁸³² Og hvis kvinnene ikke hadde mulighet til å få støtte hjemmefra var muligheten til å ta vare på et lite spedbarn minimale.⁸³³ Det var husbonden som måtte betale for fødsel og dåp om en av hans tjenestepiker ble gravide, denne belastningen var det ikke alle gårder som hadde overskudd til å betale.⁸³⁴ Andre motiver for å føde i dølgsmål og deretter drepe barnet kunne være religion og syndens budskap, ønske å ikke bringe skam på familien og menigheten kunne være nok til å ikke fortelle noen om graviditeten.⁸³⁵

Etter å ha sett på norsk og svensk forskning på spedbarnsdrapskvinnene og deres motiver, er det tydelig for meg at likhetene finnes i et større antall enn forskjellene. Det jeg mener er de sentrale funnene for hvem den typiske dølgsmålskvinnen i Norge var tegnet et bilde av en tjenestepike, som enten med uvitenhet eller tidligere kunnskap om fødsel ikke kunne ta vare på et barn. Dette bilde finner vi i svensk forskning også, samtidig med en annen vesentlig identifikasjon i de aller fleste tilfeller var kvinnen ugift. Barnefaren var kanskje en mann som tjente på gården, kanskje han var soldat eller husbonden, uansett hvem han var sto den gravide kvinnen som regel alene når hun fødte. Kvinnen var ofte mellom alderen 20 til 30 år, dette var fordi tjenestepiker var ofte unge i alder, men det forekom saker hvor kvinnen var eldre enn dette, da var ofte sosialstatusen til kvinnen gift eller enke. Motivene for kvinnene kunne variere, men jeg fant at det var stort sett de samme årsakene i både Norge og Sverige. Skamfulle straffer for leiermål som skapte stigma rundt å være en ugift mor. De skamfulle straffene var både fysiske med pisking og ris foran lokalbefolkningen, men også psykisk tærende hvor kvinnen måtte berette sine synder i kirken fremfor alle i forsamlingen. Hvem barnefaren var hadde stor innvirkning i valget å begå spedbarnsdrap. Var han en soldat betydde det at han ville være bortreist i større

⁸³¹ Lövkrona, 1999: 153.

⁸³² Sjöberg, 1996: 149.

⁸³³ Danhard, 2019: 25.

⁸³⁴ Danhard, 2019: 28.

⁸³⁵ Danhard, 2019: 27.

perioder av året. Eller var han gift fra før kunne han ikke gifte seg med den gravide kvinnen slik at hun kunne beholde sin ære. Jeg tror flere av kvinnene ble lurt med en uekte troløvelse om ekteskap, men siden trakk mannen tilbake løftet og kvinnen sto alene. Men verst var det om barnefaren var i slekt med kvinnen selv, for ikke bare hadde de drevet med leiermål og hor, blodskam var straffbart med døden så for å ikke bli tatt var drap eneste utvei. Sist, men ikke minst hadde økonomi mye å si, det å skulle ta vare på et barn kostet mye penger og de ugifte kvinnene var ofte noen av de fattigste i samfunnet. I noen av spedbarnsdrapssakene fra både Norge og Sverige hadde den tiltalte kvinnen barn fra før av og grunnen til at hun tok livet av spedbarnet var fordi hun ikke hadde nok ressurser til å ta vare på et barn til. I flere av sakene var det nok snakk om et dødfødt barn, men siden kvinnen hadde født i dølgsmål ble det betraktet som drap, med mindre kvinnen kunne bevise at barnet ikke levde da de ble født eller døde av naturlige årsaker kort tid etter. Min mening er at mønster for dølgsmålskvinnenes karakteristiske trekk og motiv er like i Norge og Sverige ut fra hva forskningen kunne fortelle.

4.3 Teoretisk rammeverk

I denne delen av teksten ønsker jeg trekke frem de teoriene som forskningen tar i bruk for å kunne forklare eller problematisere elementer av empirien. Hva prøvde teoriene å forklare, og hvordan ble de tatt i bruk i de forskjellige tekstene? Jeg ønsker også å trekke inn et eksempel hvor forskningens konklusjon ble en teori for senere utgivelser.

Den første teorien som jeg ønsker å trekke frem var en av konklusjonene til Risa og som tidligere nevnt ble brukt av flere forskere siden til sammenlikning og egen empiri. Hun legger frem teorien om at de geistlige og verdslige sanksjonene rammet mest de svakeste i samfunnet, nemlig ugifte mødre.⁸³⁶ Sanksjonene påla høye bøter for de som ble tiltalt for leiermål eller hor, og skammelige straffer som gjorde at sanksjonene gikk hardt utover de økonomisk svake og gjerne de som allerede var svake sosialt.⁸³⁷ Risa uttrykket at de ugifte kvinnene som ble gravide ofte kunne tenke at den eneste utveien for å slippe de ydmykende straffene og økonomisk ruin

⁸³⁶ Risa: 1974: 110.

⁸³⁷ Ibid.

var å begå spedbarnsdrap. ⁸³⁸ Risa sin konklusjon om at de strenge sanksjonene for leiermål drev kvinner til å begå drapene, har flere av forskere brukt senere som teori for motivene til dølgsmålsvinnene og forklaring for drapene. En teori som ikke nødvendigvis handler direkte om fødsel i dølgsmål, men hadde innvirkning på antall dølgsmålssaker var teorien om isolasjonsfaktoren i et geografisk område. Terjesen trekker denne teorien frem som forklaring på hvorfor antall leiermål og blodskamsaker kunne øke i et mer isolert område. Samfunn som hadde lengere avstand fra sentralmakten kunne ha et mer løst forhold til lovene, og håndterte konflikter på egenhånd. Men også i mindre samfunn var utvalget av partner gjerne knappere dermed kunne situasjoner oppstå hvor paret var i slekt. Grunnet begrenset mobilitet var det tungvint å finne en partner utenfor egen bygd. ⁸³⁹ Så grunnet isolasjon fra sentralmakten, store avstander og lite utvalg, var det flere som bedrev leiermål og blodskam. Og dette kunne føre til en uønsket graviditet, som grunnet opphavet måtte skjules.

Österberg trakk frem merkantilistisk befolkningspolitikk som forklaring på nedgang av henrettelser i Sverige. ⁸⁴⁰ Teorien går ut på at staten ønsket befolkningsvekst og dermed drev politikk som skulle opprettholde dette. I spedbarnsdrapssakene var det to som til slutt mistet livet, spedbarnet og deretter moren som ble henrettet for sine handlinger. Målet var å ta vare på menneskene slik at de siden kunne bli arbeidskraft. ⁸⁴¹ Dette kunne være en forklaring på at det forekom færre henrettelser av kvinner som begikk slike drap. Men som Österberg selv forklarer det grunnet nok nedgangen av henrettelser i økt profesjonalisering av rettspraksis og en økende humanitet generelt i samfunnet. ⁸⁴²

Sandvik la frem en teori om kjønnsystem og kvinner i sitt bidrag. Denne teorien legger frem en forklaring på fortidens kjønnsforståelse og system. Kvinner var i samfunnets hierarki underkastet mannen. ⁸⁴³ Hun beskriver samfunnet som en patriarkalsk samfunnsmodell, hvor mannen ble sett på som normen i samfunnet og

⁸³⁸ Risa: 1974: 110.

⁸³⁹ Terjesen, 1994: 6.

⁸⁴⁰ Bergenlöv, mfl., 2002: 298.

⁸⁴¹ Ibid.

⁸⁴² Ibid.

⁸⁴³ Sandvik, 2001: 17.

kvinnen var lavere på den sosiale rangstige i kraft av å være kvinne. Sandvik bruker denne teorien for å forsøke å forklare forholdet mellom mannen og kvinnen på 1700-tallet og beskriver deres forhold som en kontrakt som blir inngått.⁸⁴⁴ Mannen tar den dominerende rollen, slik det er i et patriarkalsk samfunn. Hagelin presenterer en teori om matriarki i sin tekst. Teorien prøvde å legge frem en beskrivelse av forholdet kvinnene på gården og lokalsamfunnet hadde til hverandre, og dette utfoldet seg til et matriarki.⁸⁴⁵ Forsørgeren eller matmor var på toppen, mens tjenestepikene og hushjelpen var lavere på rangstigen. Hagelin bruker teorien til å forklare at kvinner var aktive i spedbarnsdrapssaker på flere nivåer, som blir beskrevet som *barnamordskrisen*.⁸⁴⁶ Som matmor var man pålagt å rapportere om sine mistanker om mulig graviditet blandt tjenestefolket. Matmoren eller forsørgeren hadde som ansvar å holde et øye ved tjenestefolket og andre kvinner knyttet til gården, om en av disse ugifte kvinnene endte med å bli gravide ville de være en skandale for hele gården og matmoren hadde ikke gjort sin plikt.⁸⁴⁷ Teorien om et matriarkat handler om en kvinneverden som viser områder i samfunnet hvor kvinnen kunne vise sin handelsevne og noe av ansvaret kvinnen ble gitt på gården.⁸⁴⁸ Men i kvinneverden jobbet man mot hverandre og som Hagelin beskriver det er studiet av kvinneverden studiet av felleskap og utenforskap.⁸⁴⁹ Denne teorien var med på å beskrive kvinnens sosiale kontekst i hverdagen, men også i spedbarnsdrapssakene i Sverige.

Forskningen viser at en endring skjedde på 1700-tallet som førte til færre henrettelser og flere av kvinnene ble heller dømt til tukthus og tvangsarbeid. Men hvem tok ønsket først å få endret synet på ugifte mødre og rettspraksisen i dølgsmålsakene? Var det myndighetene som hadde fått impulser fra opplysningstidens nye ideer og humanisering, som var starten til humanisering av synet på kriminelle. Eller var det befolkningen som begynte å se de sosiale forholdene som gjorde at kvinnene ikke så en annen utvei enn å ta livet av barnet? Drevland for eksempel lente sin forskning mot at befolkningen var med på å påvirke lovgivning og rettspraksis mot mer humanistisk synspunkt. Det samme synspunktet

⁸⁴⁴ Sandvik, 2001: 18.

⁸⁴⁵ Hagelin, 2010: 137.

⁸⁴⁶ Ibid.

⁸⁴⁷ Ibid.

⁸⁴⁸ Hagelin, 2010; 142.

⁸⁴⁹ Hagelin, 2010: 150.

kan det virke som Rian også hadde, i hans tekst trekker han frem to saker hvor lokalbefolkningen var med på å befri to dølgsmålsjenter. Lokalbefolkningen trodde på forklaringen at spedbarnet var dødfødt, men viser også til en sak hvor Høyesterett omgjorde dødsdommen til en kvinne som tydelig hadde drept sitt barn med overlegg. Straffen ble bare et år i tukthusarbeid.⁸⁵⁰ Ved å trekke inn merkantilistisk befolkningspolitikk og stadig mer profesjonell rettspraksis kan det tenkes at Österberg lener seg mer på at staten trolig satt i gang prosessen. Antakelig med kontakt sammen med befolkning om hva deres ønsker var.

4.4 Kjennetegn på norsk og svensk spedbarnsdrapsforskning

I denne delen av oppgaven ønsker jeg jamføre hva som kjennetegner norsk og svensk spedbarnsdrapsforskning. Jeg ønsker også å trekke frem hvilken utvikling forskningen gikk igjennom og om dette fulgte det samme mønsteret. Hvordan utgivelsene passer inn i historieskrivningens utvikling i Norge og Sverige. Jeg ønsker også å trekke frem gjennom sammenlikningen deler i forskningen i sin helhet hvor det oppleves som mangelfull for landene.

Beskrivelsen jeg tidligere har gitt norsk spedbarnsdrapsforskning, var at spedbarnsdrap ofte er en del av et større forskningsemne, slik som sedelighetslovgivning eller straffelovgivning i Norge. Forskningen kunne være en del av kriminalhistorie, rettshistorie, lokalhistorie og kvinnehistorie. Inntrykket jeg har fått er at den norske forskningen virker å ha en rettshistorisk vinkling gjerne på et lokalt nivå. Hvor målet var å forstå rettsprosessen, oppfangingen av den kriminelle handlingen fra forskjellige aktører som staten, kirken og befolkningen, og rettspraksisen som fulgte. Empirien hentes fra rettsprotokoller, kirkebøker, tingbøker og annet rettsmateriale som kan fortelle om hva som skjedde på tinget og rettsprosessen, kildene kan også gi et inntrykk i hva de lokale aktørene tenkte og hvordan de oppfattet hendelsen, men hva samtidens samfunnsvitere mente om det store bildet og de lange linjene blir ikke funnet her. At forskningen gjerne forholder seg til et spesifikt område, som byer, bygder eller amt trekker forskningen ned på et lokalt- eller individnivå. Metoden som blir brukt er komparativ, med både kvalitativ og kvantitativ analytiske elementer. Forskningsfeltet gikk fra en generell tilnærming hvor

⁸⁵⁰ Rian, 1980: 396.

man så på kriminalitetsmønstre fra et gitt område til mer fokus på dypdykk i enkel saker.

Når det kommer til svensk forskning på spedbarnsdrap i tidlig nytid er det idehistorisk og rettshistorisk tilnærming av kildene som knytter bidragene sammen. Målene for avhandlingene var ofte å finne omstendighetene og forklaringene for hva som hadde skjedd og hvorfor det skjedde. Tidlig svensk forskning på spedbarnsdrap trakk idehistorisk fra samtidens samfunnsvitere, noe jeg selv ikke har trukket inn i min avhandling siden dette falt utenfor problemstillingen, men jeg mener det er vesentlig å nevne det her siden idehistorisk tilnærming preger tekstene og empirien i flere av bidragene. Flere av bidragene forholder seg til større områder eller domstoler som gjør at avgrensningen er av et større omfang geografisk. Den svenske spedbarnsdrapsforskningen fra førstegenrasjonsforskere holdt seg til kvantitative analyser, hvor statistisk metode ble hyppig bruk. Så skjer det en endring på forskningsfeltet, likt som i Norge, sakte, men sikkert blir dypdykk av enkelte hendelser og personer flittigere sett til. Forskningsfronten får stadig feler bidrag som trekker frem enkelt saker. Ved at samlende bilde gir fremstillingen av metodebruken i svensk forskning at den fortsatt preges av mer kvantitativ tilnærming enn kvalitativ. Bruken av maktstat- og interaksjonsperspektivet for den norske og svenske forskningen viser seg nok å lik. De fleste av forskerne forholder seg til begge perspektiv og ser at de henger sammen på et vis. Mens andre historikere trekker frem det ene perspektivet og bruker det som forklaring på samfunnets normer eller disiplinering. Historikere som Telste og Cronberg som argumenterte for tydelig kontakt mellom staten og befolkningen. Begge forklarer at normene blant lokalbefolkningen kunne være med på å påvirke rettspraksisen. Mens historikere Sandmo og Annars argumenterte for en dominerende maktstat som kontrollerte befolkningen med jern hånd. Når jeg ser på den norske og svenske forskningen i sin helhet, ser jeg ikke et perspektiv med sterkere røtter i spedbarnsdrapsforskning. For de aller fleste av historikerne forholder de seg til perspektivene frem to mulige forklaringer som også henger sammen. Slik som Villstrand forklarte det, den norske og den svenske forskningen forholder seg ikke til perspektivene som «det ene eller det andre», men at de henger sammen.

Forskningen på spedbarnsdrap i Norge og Sverige fremstår forståelig nok ganske likt, men der de skiller seg fra hverandre er momentet jeg synes hver av landene mangler. Norsk forskning gir et godt bilde av rettspraksis, hvem en typisk dølgsmålsskvinne var og hva de ble dømt til, men dette er gjerne på et lokalt nivå. Forskningen gir ofte et resultat som er kvalitativt, men stort søkelys på enkeltsaker. Norsk forskning hadde fått nytte av å se på de lange overordnede linjene for dølgsmålssakene, eller rettspraksis. Mens Sverige har omfattende tall på hvor mange kvinner som ble tiltalt for spedbarnsdrap fra slutten av 1600-tallet til ca. midten av 1800-tallet. Men det var lite fokus på hvem kvinnene var, fokuset lå på teoriene rundt hvorfor de begikk slike drap. Svensk forskning hadde virket mer utfyllende hvis de gikk ned på lokalt nivå og kunne drevet flere casestudier. Et moment hvor jeg synes forskningen fra Norge og Sverige er ulik finner vi i de tidlige forskningsbidragene fra førstegenerasjonsforskere. Begge landene tar for seg lovgivning omhandlende spedbarnsdrap. Dette var da lover som skulle gjelde for hele landet. Hvor jeg synes den norske og svenske spedbarnsdrapsforskningen er forskjellig ser vi i førstegenerasjonsforskere fra Sverige, som for eksempel Anners og Sundin, tar for seg lovgivningen og det geografiske området er kongeriket Sverige. Mens førstegenerasjonsforskere fra Norge, likt som i Sverige tar for seg lovgivningen gjeldene for hele kongeriket, men henter eksempler fra et mindre område. Dette gjør for eksempel Risa og Næss. De tar for seg sedelighetslovgivning, men så trekker de ut eksempler fra mindre områder som et amt eller en bygd. Og dette poenget har jeg vist til tidligere. Siden norsk og svensk spedbarnsdrapsforskning er utvilsomt nokså likt, kan det virke som poengene trukket frem som fremstår som forskjeller virker som flisespikkeri. Men jeg synes fokuset på geografiske områder, særlig fra den tidligere generasjonen av forskere fremtrer som en vesentlig forskjell.

Da jeg delte forskningen inn i tre grupper var dette ikke uten grunn. Jeg synes det var flere likheter mellom bidragene som gjorde det enklest å plassere de sammen slik jeg gjorde i gjennomgangen av forskningen. I norsk forskning var for eksempel det tydelig at forskning utgitt under Tingbokprosjektet skulle kategoriseres sammen, dette var fordi målet for prosjektet var å tilgjengeliggjøre tingbøker. Så et fellestrekk for disse bidragene var bruken av kilder, og tematiseringen av forskningen. Men jeg synes også at forskningen utgitt før prosjektet ga et bilde på utviklingen for spedbarnsdrapsforskningen i Norge, og hvilken gren av historieskrivning de falt

under. De første forskningsbidragene som tok opp spedbarnsdrap kom ut mellom 1970 og 1991. Forskningen på spedbarnsdrap i Norge faller under sosialhistoriens kappe, men underdisiplinene varierer og kombineres. Noen faller under lokalhistorie, rettshistorie eller kvinnehistorie. For Norge startet forskningen på 1970-tallet med et ønske å være med på å bidra og tilføye til kvinnehistorien, med vinkling inn på rettshistorie. Men så skulle det ta en stund før det handlet utelukkende om kvinnen igjen. For helt frem til 2000-tallet var dølgsmålsforskningen enten en del av lokalhistorien eller rettshistorien, eller en kombinasjon av disse. Risa og Gotaas ønsket å tilføye til kvinnehistorien med sine hovedoppgaver, så kom det flere verk som alle la frem empiri og tilføyde til spedbarnsdrapsforskningen bare gjennom lokal- og rettshistoriske utgangspunkt. Samme tendens kan ses i utgivelsene under Tingbokprosjektet, felles for alle var at de tok for seg rettspraksisen og den sosiale kontrollen staten hadde på 1500-, 1600- og 1700-tallet. Utgivelsene fra tingbokprosjektet i varierende men større grad trakk frem dølgsmålsproblematikken, dette var fordi sedelighetsforbrytelsene ble nøye forsket på. Neste inndeling består av avhandlinger som nesten utelukkende handler om spedbarnsdrap og andre bidrag som legger frem empiri omhandlende slike drap for å skape et større bilde av enten rettspraksis eller et geografisk område. Bidragene som Synne Østerbø, Iselin Kjellstrup, Ingebjørg Aamlid Dalen og Siri Elisabeth Bernssen publisert faller innenfor kvinnehistorie, men også retts- og lokalhistorie. Forskningsbidragene knytter gjerne funnene og empirien opp til mer en bare en retning eller underdisiplin i historieforskning, ønsker man å skrive om kriminalitet fra en by knytter forskningen seg til både kriminalitet og lokalhistorie. Men sånn det virker som i norsk dølgsmålsforskning ligger ofte hovedvekten enten på rettshistorie eller kvinnehistorie.

Svensk forskning på spedbarnsdrap som tidligere vist faller under sosialhistoriens kappe. Og likt som norsk forskning varierer underdisiplinene og gjerne kombineres. I den første gruppen kategoriserte jeg som første generasjonsforskning utgivelsene var fra 1965 til 1992 og alle har som hoveddisiplin rettshistorie. Den første forskningen som trekker frem spedbarnsdrap var Erik Anners i 1965, han viste til lovgivning fra 1700-tallet og sammenliknet antall henrettelser av kvinner tiltalt for spedbarnsdrap fra tidlig på 1700-tallet opp senere på 1700-tallet. Lindström, Sundin og Liljequist har lik tilnærming til kildematerialet sitt. Alle tar for seg flere typer av kriminalitet, det geografiske område er gjerne stort eller forholder seg til saker som kom opp på

hovedretten. Dette gjør at forskningen baserer seg på å gi en oversikt og dermed blir forskningen mer kvantitativ. Ohlander sitt bidrag skiller seg ut fra denne gruppen, hennes forskning vil jeg nok beskrive som at den har et ønske om å tilføyes til kvinnehistorie. Hennes forskning utelukkende handler om ugifte mødre og sedelighetssanksjonene mot dem. Neste inndeling jeg brukte for forskningen var utgivelsene mellom 1995 til 2004, og disse bidragene kan alle betraktes å ha forsket på kvinnehistorie. Søkelyset var på kvinnens forutsetninger i samfunnet og årsaksforklaringer. Statistikk ble ikke mindre viktig, forskningen ble bare supplert med motivforklaring også. Andersson, Sjöberg, Cronberg, Lövkrona, Österberg og Bergenlöv skrev alle utelukkende om kvinner møte med rettspraksis. Kvinnens møte med sedelighetslovgivning, idealbilde for fortidens kvinne, kategorisering av fortidens kvinner og rettspraksis for barnemordene var bare noen av temaene for forskningen under denne perioden. Sjöberg og Andersson trekker frem lovgivning og avvik i rettspraksis så her vil jeg si underdisiplinen rettshistorie er fremtredende. Neste kategorisering jeg plasserte bidragene i var forskning utgitt fra 2010 til 2019, dette består av forskning som går dypere i bakgrunnen til kvinnene enn hva tidligere forskning har gjort. Men også hvilke andre roller enn tiltalt spilte kvinnene i spedbarnsdrapssakene. Annet enn forskningen til Lövkrona fra 1999, hadde det vært svært få dypdykk og casestudier i spedbarnsdrapssakene fra Sverige. Nå tok forskeren også de geografiske områdene ned til mindre områder enn tidligere, som gjør det enklere å få perspektivene på det lokale nivået og ikke bare se på utviklingstrekkene for Sverige i sin helhet. Her blir underdisiplinen kvinnehistorie, rettshistorie og lokalhistorie referert om hverandre. Sveriges spedbarnsdrapssakforskning har lagt hovedfokuset på lovgivning som drev kvinnene til å begå slike drap, og når fokuset har ligget på store geografiske områder og de lange linjene i historien, så mindre områder og de lokale tingene har ikke fått like stor plass i forskningen. Men med omfattende statistikk og tall gir svensk forskning et godt bilde på hvor mange trolige saker og henrettelser det svenske tinget så av spedbarnsdrap.

I innledningskapittelet frakk jeg frem to bidrag og beskrev forskningen som hovedverk innenfor forskningsfeltet. Dette var bidragene skrevet av norske Lisabet Risa og svensk Erik Anners. Grunnen til at jeg presenterte avhandlingene i et kortfattet format og så tidlig i min oppgave var ikke bare fordi de var pionerer innenfor sine land når det kom til forskning på spedbarnsdrap, men også at de satt tonen for

hvordan senere forskningene fra de respektive landene ville utfolde seg. Den norske og svenske spedbarnsdrapsforskningen, som tidligere vist, var gjerne en mindre del i et større forskningsfelt eller tema. Rettspraksis, lovgiving, statens sosiale kontroll eller kirkens sosiale kontroll var gjerne hovedtemaene og dølgsmålsproblematikken i samfunnet ble et delkapittel eller en paragraf. Kvinnen som hovedaktør som fokus i forskningen fikk en pangstart, men så fikk sedelighetslovgivning og dens påvirkning større plass og fokus. Jeg synes Risa sin forskning viser typiske trekk som gjenspeiler seg i norsk spedbarnsdrapsforskning. Risa bruker spedbarnsdrap som et resultat av hva som fulgte de strenge leiermålssanksjonene og den sosiale kontrollen staten og kirken hadde over de ugifte mødrene. Og denne måten å tilnærme seg temaet på er gjentakende i forskningen fra Norge. For Sverige synes jeg Anners tilnærming til spedbarnsdrap setter tonen for hvordan forskningen etter han vil behandle temaet. Oversikt på rettspraksis, hva fortidens mennesker ble tiltalte og dømt for, og opplysningstidens nye ideer og dens innflytelse på rettspraksis preger stort sett spedbarnsdraps bildet. Rettshistorisk perspektiv og utviklingen innenfor feltet blir vesentlig for forskningen. Anners gjorde en omfattende undersøkelse på hvor mange kvinner som ble henrettet for spedbarnsdrap. Denne behandlingen av kildematerialet viser et typisk trekk ved den svenske forskningen, at mye av forskningen baserer seg på kvantitet over kvalitet. Og med ideer som skal forklare samfunnsforholdene og hvor kvinnen passet inn i disse er svensk forskning preget av større bilder og perspektiver. Med dette mener jeg ikke at analyser som tar for seg et større område og kildemateriale nødvendigvis bare forholder seg til kvalitative metoder, både svensk og norsk forskningsbidrag tar for seg begge metodene. Men hvor svensk forskning lener seg mer mot et bilde som kan gi en forklaring for hele landet. Og dette kan gi en fornemmelse at forskningen er mer kvantitativ. Jeg ønsker kort å trekke frem min refleksjon om tematikk som hadde vært interessant for forskningsfronten å trekke frem i kommende forskning. Dette er tematikk som kan trekke forskningen opp på et nytt nivå. Tematikken jeg ønsker å se mer av har blitt nevnt i tidligere forskning, men blitt tilsidesatt gjerne fordi forskeren mener kildene virker mangelfulle for å kunne svare på dette, og det kanskje lener seg mer mot sosiologi. Det hadde vært meget interessant og nyttig om senere forskning undersøkte om relevante kilder kunne fortelle noe om kvinnens mentale helse. Gjerne om forskningen tok for seg tiden etter henrettelse for spedbarnsdrap ble avvirket. Ble noen av disse kvinnene sendt til mentalsykehus for eksempel, og hva

opplevde de der? Dette faller utenfor min avgrensning i tid. Østerberg og Østerbø var to av de forskerne jeg fant som var innom tanken om kvinnene som begikk spedbarnsdrap var sinnssyke. Men la bort denne tanken siden kildene ikke berettet noe om dette. Men kanskje kildene kan fortelle noe om kvinnene var suicidal? Om kvinne hadde vært bort i loven tidligere gjennom å forsøke å ta sitt eget liv. Det har forekommet forklaringer igjennom forskningen hvor kvinnene berettet at de ønsket å bli tatt. Var dette fordi de ønsket å bli henrettet? For hvis de tok sitt eget liv kom de til helvete, men ble de henrettet fikk de syndsforlatelse rett før døden. Dette blir synsing og jeg kan forstå at tematikken ikke har blitt lagt vekt på tidligere. Men det kunne vært nyttig å ha en refleksjon del rundt dette, om tematikken falt naturlig for forskningen. Mentalhelse og sinnslidelser preget nok flere rundt denne tiden som det gjør i dag.

Det kunne vært betydningsfullt å sett på maktbalansen mellom mannen og kvinnen som ble gravid. I flere av beretningene forskningen fra både Norge og Sverige har lagt frem var mannen husbonden på gården, og jenta var ei tjenestepike. Dette skaper en ubalanse i makten og jenta kunne trolig ha følt seg presset til å tilbringe kvelder med mannen. Som vi har sett tidligere har det blitt gitt forklaringer fra ugifte mødre at de følte seg presset av mannen til å begå spedbarnsdrap. Kunne de ha følt seg presset til å inn i et forhold med mannen også? Her tror jeg kilder som tingbøker kan være nyttige om kvinnen i sin forklaring forteller noe om forholdet hun hadde til mannen. Og kan kildene fortelle noe om paret faktisk var forelsket? Og hva om barnefaren var en soldat, hvordan var maktbalansen i det forholdet? Her blir det for det meste synsing hvis kildene ikke kan fortelle noe konkret, men jeg synes det kunne være interessant å gå dypere i de sakene hvor kvinnen faktisk beskriver press fra barnefaren sin side om å kvitte seg med barnet. Her kunne det også vært nyttig for kommende forskning å se om noen av sakene startet med et overfall eller voldtekt av kvinnen. Nå var det å snakke om voldtekt eller overgrep meget stigmatisert, og dette bidro nok til at kvinnen ikke innrømmet omstendighetene rundt graviditeten. Men jeg synes det kunne være nyttig om forskning som senere vil bli gjort kunne reflektere mer rundt dette, om kildene kan antyde om et overgrep var grunnen til at kvinnen ble gravid.

4.5 Dansk og finsk forskning

Jeg ønsker nå å se på spedbarnsdrapsforskning i et nordisk perspektiv. I denne delen trekker jeg frem to historikere som er prominente for forskningsfeltet i Danmark og i Finland. Grunnen til at jeg trekker frem forskningen til Beth Grothe Nielsen og Mona Rautelin er fordi deres forskning er meget omfattende og blir brukt av andre for sammenlikning og teoretiskgrunnlag. Mens Nielsen har en tradisjonell tilnærming til tematikken så skiller Rautelin seg ut i henhold til teoriene og forklaringene hun selv gir. Derfor synes jeg det kunne være interessant å trekke forskningen frem her.

Beth Grothe Nielsen publiserte i 1980 et av Danmarks viktigste bidrag til forskningsfeltet for spedbarnsdrap.⁸⁵¹ Hennes arbeid er en omfattende studie av lovgivning og rettspraksis av sedelighetsforbrytelser med hovedfokus på spedbarnsdrap i Danmark.⁸⁵² Hun har dermed publisert analysen i tre bind, men jeg kommer til å forholde meg til det første bindet. Analysen baserer seg på domsmaterialet fra Nørrejylland Landsting, hvor hun har hentet spedbarnsdrapssaker fra 1719 til 1805.⁸⁵³ Nielsen forklarer at avhandlingen har et todelt formål, den første var å foreta en rettshistorisk analyse, og det andre målet var å skrive et innlegg i, til da, en nedprioritert del av historien, nemlig kvinnehistorien.⁸⁵⁴ Nielsen forklarer at grunnen til at hun valgte emnet var at historien til dølgsmålkvinnene ikke hadde blitt forsket på tidligere i Danmark.⁸⁵⁵ Hun forklarer at disse ugifte kvinnene som sto anklaget for å ha drept sine nyfødte barn presenterer kvinneundertrykkelse i dramatisk form.⁸⁵⁶ Dette begrunner hun i at kvinnen ikke selv hadde noe makt i den situasjonen hun sto i. Kvinnene som begikk denne handlingen var ofte fattige, sto i økonomiske vanskeligheter, var lave på den sosiale rangstigen og følte på en sosial tvang.⁸⁵⁷ Kvinnene som begikk spedbarnsdrap ble i lovverket beskrevet som «*letfærdige Qvindfolk*» en kvinne som ikke er gift. Å ha et slik begrep for ugifte kvinner mener Nielsen beskriver synet på de tiltalte kvinnenenes seksuelle atferd. Slike kvinner var avviket i hvordan normen og loven mente kvinnene skulle

⁸⁵¹ «*Fosterdrap og fødsel i dølgsmål, i retshistorisk belysning. Hæfte I, II, III.*»

⁸⁵² Nielsen, 1980: 6.

⁸⁵³ Nielsen, 1980: 8.

⁸⁵⁴ Nielsen, 1980: 7.

⁸⁵⁵ Nielsen, 1980:5.

⁸⁵⁶ Nielsen, 1980:5.

⁸⁵⁷ Ibid.

være.⁸⁵⁸ Ved gjennomgang av domsmaterialet av Nørrejylland Landsting fant Nielsen 89 saker av kvinner anklaget for spedbarnsdrap fra den gitte perioden.⁸⁵⁹ Kun fem av kvinnene ble frifunnet, 50 av kvinnene ble dømt til halshugging etterfulgt av hodet på stake, 12 kvinner ble dømt til døden uten nevnt type dødsstraff og resten ble dømt til tukthus eller straffearbeid.⁸⁶⁰ De fleste av fødslene synes ut ifra beskrivelsene gitt i domsprotokollene å ha skjedd i kvinnens egen seng, og senere ble barnet funnet i sengehalmen.⁸⁶¹ Kvinnene anklaget for spedbarnsdrap hadde i opptakt til det mulige drapet begått andre kriminelle handlinger som leiermål eller hor, for dette måtte kvinne betale bøter og skrifte.⁸⁶² Kvinnene som ble funnet skyldig i dølgsmål og spedbarnsdrap skulle ut fra loven dømmes til å miste sitt liv. Hvis dødsdommen hadde blitt godkjent fra alle appellinstansene og Kongen ikke benådet kvinnen skulle hun miste sin hals og deretter skulle hodet på en stake.⁸⁶³ I noen tilfeller ga kvinnen en frivillig tilståelse og angret sin handling, dette kunne virke til en mildere dom.⁸⁶⁴ I en av sakene Nielsen trekker frem fikk en kvinne som tilsto og angret det hun hadde gjort lov til å begraves utenfor kirkegården uten at hodet ble satt på en stake etter henrettelsen.⁸⁶⁵ Kvinnene dømt for spedbarnsdrap på Landstinget var nesten alle sammen ugifte tjenestepiker, det forekom enkelte saker hvor kvinnen var gift eller enker.⁸⁶⁶ Kvinnene tjente gjerne hos festebønder, leilendinger, de kunne også tjene på herregårder og enkelte jobbet i byer.⁸⁶⁷ Alderen på kvinnene som ble anklaget lå mellom 18 til 44 år, over halvparten av de anklagde kvinnene var 30 år eller eldre.⁸⁶⁸ Noen av kvinnene hadde tidligere født ett eller to barn som også ikke fikk leve, mens noen av de gifte kvinnene eller enkene hadde barn fra før av.⁸⁶⁹ Nielsen fant beskrivelser i rettmaterialet på at noen av kvinnene ble oppfattet som enkle, dumme og sinnssyke, men som hun forklarer er det usikkert om de i dag, eller på 1980-tallet, ville blitt oppfattet som utilregnelige.⁸⁷⁰ Kvinnens

⁸⁵⁸ Nielsen, 1980: 5.

⁸⁵⁹ Nielsen, 1980: 3 -88.

⁸⁶⁰ Nielsen, 1980: 3-89, 3-90.

⁸⁶¹ Nielsen, 1980: 3-26.

⁸⁶² Nielsen 1980: 3-11.

⁸⁶³ Nielsen, 1980: 3 – 18.

⁸⁶⁴ Nielsen, 1980: 3-48.

⁸⁶⁵ Nielsen, 1980: 3-49.

⁸⁶⁶ Nielsen, 1980: 3-89, 3-90.

⁸⁶⁷ Ibid.

⁸⁶⁸ Nielsen, 1980: 3-89, 3-90.

⁸⁶⁹ Nielsen, 1980: 3-90.

⁸⁷⁰ Ibid.

økonomiske situasjon som mulig påvirkning for drapet forklarer Nielsen at det står lite om i dombøkene, en av de anklagde kvinnene beskrev hennes bekymring for å ikke kunne gi barnet nok næring og kunne ikke ta vare på barnet.⁸⁷¹ I knappe 35 av de 89 spedbarnsdrapssakene blir barnefaren nevnt, i noen av tilfellene blir det fortalt at han var gift, men i de fleste saker var barnefaren i tjeneste på samme gård som kvinnen eller på nabogården.⁸⁷² I noen av sakene kom det frem at kvinnen fikk hjelp av moren eller søsteren til å holde graviditeten hemmelig og etter fødselen bli kvitt barnet.⁸⁷³ Nielsen forklarer at i protokoller som har ført inn tall på spedbarnsdrapssaker vil det oppstå mørketall, for ikke alle barnelik ble funnet.⁸⁷⁴ Og i andre tilfeller ble barnet funnet, men moren hadde forsvunnet. Nielsen mener at de som anstremte seg for å ikke bli tatt, ble det heller ikke.⁸⁷⁵ I løpet av 1700-tallet ble det prøvd å gjennomføre endringer i straffeloven, men i henhold til fødsel i dølgsmål og spedbarnsdrap ble innføringen av nye lover vanskelig.⁸⁷⁶ Nielsen konkluderer med at en av begrunnelsene til dette var grunnet i mannen som ønsket innføringer av mildere straff for ihjelliging, Struensee, kort tid etter framlegget av endringen ble selv arrestert og henrettet.⁸⁷⁷ Men på grunn av benådningspraksis skjedde det likevel endringer i retten, fra 1735 skulle alle dødsdommer fremlegges for kongen.⁸⁷⁸ Frem til 1750 godkjente kongen dommen som allerede hadde blitt gitt, men etter dette fikk stadig flere kvinner omgjort straffen til livstid i tukthus, og etter hvert kunne livstid bli endret til noen år på tukthuset.⁸⁷⁹

I 2009 utga Mona Rautelin sin avhandling om barnemord på 1700-tallet i Finland.⁸⁸⁰ Forskningsperioden var hele 1700-tallet og det geografiske var sørlige områder i Finland. Dette geografiske området var under 1700-tallet en del av Sverige og derfor ble noen av sakene fra området bragt frem på svensk lagting. Rautelin ønsket å se på spedbarnsdrapssaker, men også trekker hun frem andre aktører som spiller en

⁸⁷¹ Nielsen, 1980: 3-59.

⁸⁷² Nielsen, 1980: 3-91.

⁸⁷³ Ibid.

⁸⁷⁴ Nielsen, 1980: 3-92.

⁸⁷⁵ Ibid.

⁸⁷⁶ Ibid.

⁸⁷⁷ Ibid.

⁸⁷⁸ Ibid.

⁸⁷⁹ Ibid.

⁸⁸⁰ « *En förutbeständ sanning: barnamord och delaktighet i 1700-taltes Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll* ».

rolle i spedbarnsdrapssaken, som kvinnens forsørger og foreldre. Problemstillingen hennes omhandler hvordan kvinner ble mordere innenfor et partnerskap og et hushold, og hvordan de ble fremstilt i retten.⁸⁸¹ Inkluderingen av andre aktører som medvirket til drapene, gjør at forskningen skiller seg ut fra hva spedbarnsdrapsforskning tidligere har satt søkelys på. Rautelin har en annen tilnærming til spedbarnsdrap enn hva andre forskere har, generelt på forskningsfeltet har det blitt en sannhet at kvinnene var offer for statlig og kirkelig undertrykkelse.⁸⁸² Men til tilnærmingen av at alle ugifte mødre var avvik fra det normale, stiller Rautelin spørsmålet hvor ble ikke flere ugifte mødre morder?⁸⁸³ Hun studerte 269 spedbarnsdrapssaker, 80 av disse sakene får en detaljert fremstilling i teksten, og 142 saker av medvirkning til drapene, 40 av disse blir beskrevet i detalj.⁸⁸⁴ Rautelin forklarer at det var ulike typer av spedbarnsmordere, de som forsøkte å skjule barnet godt og de som var uforsiktig når de skjulte det døde barnet. Hun forklarte at de som skjulte barnet på en god måte kunne man anta hadde planlagt drapet i forkant, mens de som var uforsiktige var kanskje i de situasjonen at det var tilfeldigheter som førte til barnets død.⁸⁸⁵ Rautelin legger frem argumentet at mange av de tiltalte kvinnene var uerfarne og ofte ikke kjente til tegnene som tydet på en graviditet.⁸⁸⁶ Det var en usikkerhet om graviditet flettet sammen med tabubelagt emne på 1700-tallet som var med på å tie flere gravide kvinner. Rautelin argumenterer mot offerbildet som tidligere forskere har gitt kvinnene, og gir de heller beskrivelser som uerfarnere og ubevisste.⁸⁸⁷ Dette resonnement konkluderer hun med at å begå handlingen var bevisstløst.⁸⁸⁸ Hun mente at denne forbrytelsen var uplanlagt og bakgrunnen for drapet varierte. Rautelin beskriver det utenomekteskapelige forholdet som starten på prosessen for spedbarnsdrapet. Hvordan barnefaren behandlet den gravide kvinnen hadde innvirkning for drapet, sånn som Rautelin forklarer det gikk kvinnen inn i et slikt forhold med håp om ekteskap mens mennene forlot kvinnen når graviditeten var et faktum i frykt for å miste jobb.⁸⁸⁹ Hun trekker også frem rollen mannen kunne

⁸⁸¹ Rautelin, 2009: 16.

⁸⁸² Rautelin, 2009: 21.

⁸⁸³ Ibid.

⁸⁸⁴ Rautelin, 2009: 494.

⁸⁸⁵ Rautelin, 2009: 495.

⁸⁸⁶ Rautelin, 2009: 293.

⁸⁸⁷ Rautelin, 2009: 30 og 286.

⁸⁸⁸ Rautelin, 2009: 494.

⁸⁸⁹ Rautelin, 2009: 218.

spille i disse sakene som angiver og en som la frem bevis mot kvinnen, for hvis mannen innrømte leiermål og vitnet når samleie skjedde påvirket dette saken mot kvinnen og mannen fikk mildere straff. ⁸⁹⁰ Rautelin forklarer at spedbarnsdrap fikk mye oppmerksomhet i samtiden, forbrytelsen ble ofte i senter for samfunnsdiskusjon om moral og umoral, i debatter om henrettelse og nedgang i befolkningsvekst. ⁸⁹¹ Spedbarnsdrap ble behandlet i de juridiske og medisinske diskursene, men også kulturelle, skillingsviser, sanger og opera trakk frem tematikken som gjorde at spedbarnsdrap var en altomfattende diskurs i samfunnet. Rautelin mener at den store diskursen om spedbarnsdrap fikk stor oppmerksomhet så man kunne diskutere rundt andre større sosiale problemer som fattigdom og umoral. ⁸⁹²

De to forskningsbidragene presenterer både tradisjonelle og nyere perspektiver for forskning på spedbarnsdrap omhandlende tidlig ny tid, som også finnes i norsk og svensk forskning. Hvordan Nielsen la frem forskningen og hva som var hovedmålet har samme trekk som den norske og svenske dølgsmålsforskningen. Nielsen sitt arbeid er en omfattende avhandling i flere bind, dermed ble tematikken og målene satt for arbeidet gjenspeilende i det. Lovgivning, rettspraksis og presentasjon av dølgsmålskvinnernes kjennetegn og motiver ligner denne måten å tilnærme seg emnet på hvordan den norske forskningen legger frem funnene. Rautelin sin forskning, kom med perspektiver som utvirket til den allerede etablerte forskningssituasjonen. Det er lett å se likheter mellom Rautelin sin forskning og typiske trekk som oppsto under gjennomgangen av de svenske bidragene. Et verk som er preget av lange linjer i historien, de større perspektivene og spørsmålene.

⁸⁹⁰ Rautelin, 2009: 219.

⁸⁹¹ Rautelin, 2009: 496.

⁸⁹² Rautelin, 2009: 496.

5. Og forskning på spedbarnsdrap i Norge og Sverige forteller?

Problemstillingen for denne masteroppgaven var: *Hva forteller forskningen om spedbarnsdrap fra Norge og Sverige i perioden tidlig moderne tid om lovgivning, rettspraksis og hvem dølgsmålsvinnene var? Hva kan betraktes som de mest sentrale funnene for dølgsmålsforskningen? Og hvilke trekk presenterer seg som typiske fra forskningen utgitt fra Norge og Sverige?*

Forskning fra Norge og Sverige viser at 1600-tallet var århundret da de strengeste lovene og straffene for spedbarnsdrap ble kunngjort. I Norge kom Christian 5s Norske landslov av 1687 til å pålegge dødsdom for alle kvinner som drepte sine nyfødte barn. Kvinnene tiltalt for et slike drap skulle henrettes ved å miste sitt hode og få det avkappede hodet satt på stake til skrekk og advarsel for resten av befolkningen. I Sverige kom det i 1669 en tilføyelse av Karl IXs straffeordning som befalte halshugging for kvinner tiltalt for spedbarnsdrap, etterfulgt at liket skulle brennes på bålet. Men som forskningen forteller var det ikke bare de verdslige straffene som skremte befolkningen. Kirkedisiplinen var like avskrekkende for en ugift mor som de verdslige. 1600-tallet var preget av streng sedelighetslovgivning og befolkningen holdt et nøye øye til ugifte mødre. Høye bøter og fysisk avstraffelse for samleie utenfor ekteskapets rammer medførte til skjulte graviditeter. Ut ifra forklaringer gitt av tiltalte kvinner var kirkedisiplinen det de fryktet mest, spesielt offentlig skrifting. Kirkedisiplinen var med på å skape stigma og skam rundt de ugifte mødre, og det var også de ugifte mødrene sedelighetslovgivningen gikk hardest utover. Innføringen av strenge straffer for sedelighetsforbrytelser og spedbarnsdrap viser et samfunnsproblem som staten ønsket å få kontroll over. Et sentralt funn ut fra forskningen både for Norge og Sverige var at de strenge lovene for sedelighetsforbrytelser var et forsøk på å disiplinere befolkningen. Staten krevde offentlig skrifting for de som hadde begått leiermål eller hor, for deretter å kreve inn høye bøter og så straffes årlig med piskning. Ønsket var at dette skulle medvirke til en nedgang av slike syndefulle handlinger. Men som forskningen viser, ble resultatet ofte gjerne mer grotesk siden flere av de ugifte gravide kvinnene så da ingen annen løsning enn å drepe sitt eget barn.

Et annet sentralt funn var avvikene mellom lov og rettspraksis. Slik som forskningen forteller det skulle kvinnene som drepe sine nyfødte barn straffes med loven strengeste straff, helt frem til midten av 1800-tallet var dette lovpålagt i både Norge og Sverige at spedbarnsdrap skulle straffes med henrettelse. Likevel oppsto det avvik fra loven lenge før avskaffelsen av dødsdom for dølgsmålskvinner. Avvikene kom i form av benådning fra tilleggsstraffene etter henrettelsen, hvis kvinnen tilsto drapet, virket angerfull og var hjelpsom under rettergangen, viser forskning fra både Norge og Sverige at kvinnene fikk oftere benådet tilleggsstraffene og fikk kroppen gravlagt istedenfor. Forskerne fra begge landene fant også at kvinner som var gifte eller hadde et godt rykte i bygda ble oftere benådet og trodd på i deres forklaring. Et annet avvik som viser seg i selve rettsprosessen for dølgsmålskvinnene i begge landene, var hvem som hadde ansvaret for å legge frem bevis. I forskning fra både Norge og Sverige fant de at kvinnene selv sto ansvarlige for å finne bevis for sin uskyld. Dette var et juridisk avvik selv i samtiden. Det siste avviket som er gjennomgående i forskningen i begge landene er 1700-tallets benådningssøkning. Dette forklares med at humaniseringen fikk påvirkning i rettspraksis, men også for synet på ugifte mødre, benådningen førte til at flere av kvinnen ble heller dømt til fengsel, tukthus og straffearbeid.

Det forskningen forteller om karakteristiske trekk ved dølgsmålskvinnene og deres motiv går igjen i begge landene. Det mest typiske trekket og mulig det mest sentrale funnet av karakteristiske trekk i dølgsmålssakene, var beskrivelse av kvinnene som ugifte. Sedelighetssanksjonene gikk hardest utover ugifte mødre og dette argumenteres i både norsk og svensk forskning for å drive kvinnene til drap. Kriminaliseringen av leiermål var med på å kriminalisere de ugifte mødrene. For ugifte mødre var som oftest en del av de lavere klassene i samfunnet, dette medførte til at kvinnene gjerne ofte levde i stor fattigdom. Forskningen forteller også at i gjennomgangen av kildene fant man at de tiltale kvinnene som oftest var ansatt som tjenestepiker eller hushjelper på en gård eller annet hushold. Det var gjerne her hun hadde møtte barnefaren. Noen historikere kategoriserte kvinnene etter personlighetstrekk som kom frem under gjennomgangen av kildematerialet. Telste kategoriserte dølgsmålskvinnen hun fant i sitt kildemateriale i to grupper, de uvitende, gjerne unge kvinner som var redd for sladder blandt lokalsamfunnet og de strenge straffene, og den andre gruppen var mødre som ikke ønsket et til barn.

Andre historikere som Ohlander forklarte at kvinnene kunne ha vært uvitende, men også kunne ha planlagt drapet lenge. Hun fant saker hvor kvinnen hadde lagt barnet i skogen for å dø alene, men også hendelser hvor kvinnen hadde gått direkte til presten for å fortelle om hva som hadde skjedd. Forskningen fra Norge og Sverige fant også saker hvor kvinnen tiltalt for spedbarnsdrap var gift eller hadde tidligere vært gift. Både den svenske og norske forskningen forklarer at ofte i saker hvor kvinnen var gift handlet det om nedsatt mulighet til å ivareta enda et barn. Men som tidligere vist ble gifte kvinner oftere benådet i retten.

Det er tre motiv som går igjen i forskningen fra både Norge og Sverige. Disse tre motivene er sentrale og har blitt trukket frem av de fleste norske og svenske historikere i henhold til årsaksforklaring. Det første motivet er skam. Forskningen forteller at med innføringen av sedelighetslovgivning fulgte skamfulle straffer. Offentlig skrifting, kakstryking og høye bøter er et utvalg av straffene enn kunne møte om tatt for å ha bedrevet løsaktige handlinger. Både norske og svenske historikere fant forklaringer fra deres utvalgte kildemateriale som beretter om frykten for å offentlig skrifte og stigma, men spesielt skammen som ville bli påført den ugifte moren av lokalbefolkningen etter dette. Forskning fra begge landene konkluderer med at dette var en stor pådriver for å velge å føde i dølgsmål og begå spedbarnsdrap. Store bøter ville aktørene tatt for leiermål eller hor bli påført, og siden dølgsmålskvinnene som oftest var fra fattige sosiale grupper hadde kvinnene ikke pengene til å betale bøkene. Men også å få et barn er en økonomisk påkjenning, og hvis man ikke hadde et sosialt nettverk som kunne hjelp til med kostnadene var mulighetene knappe og kvinnene endte med å ta et drastisk valg. Økonomi blir trukket frem som årsaksforklaring for hvorfor ugifte så vel som gifte mødre valgte å begå spedbarnsdrap. Stod man alene som eneste forsørger for et barn hadde man ikke alltid råd til å beholde barnet. Siste motiv som blir lagt frem som forklaring, som ses i saker fra både Norge og Sverige var hvem som barn barnets far. Forskningen forteller fra begge landene at hvis barnefaren var gift med en annen kvinne, var i slektskap med kvinne eller begge var ugifte så kunne dette ha innvirkning på valg om å begå et drap. Hvis de ikke var gift hadde de nå begått leiermål som var straffbart. Var barnefaren i nær slekt med kvinnen ble dette beskrevet som blodskam, og denne handlingen ifølge loven skulle straffes med døden av begge parter. Var barnefaren

gift med en annen kvinne hadde de nå begått hor. Lövkrona forklarte at fortiden samfunn kan betraktes som patriarkalsk, hvor mannens ære var meget verdifull. Noen kvinner hadde gitt forklaring at de hadde blitt presset av barnefaren til å begå et slikt drap slik at han kunne beholde sin ære. Kriminaliseringen av utenomekteskapelige forhold gjorde det uansett håpløst for en kvinne å bringe frem et barn når hun selv ikke var gift.

De trekkene som presenterer seg som gjennomgående og for min egen del skaper en mulig samlende beskrivelse for den norske og svenske spedbarnsdrapsforskningen, ligger i hvordan forskningen presenterer temaet og legger frem empirien. Men også hvilken gren under historieskrivningen forskeren legger sin analyse under. Etter samling av vesentlig forskning for deretter å se på et helhetlig bilde av den norske dølgsmålsforskningen, blir spedbarnsdrap ofte gjerne presentert som et underkapittel eller som et mindre tema i et større prosjekt. Dypdykk i sedelighetssanksjoner, lovgivning, rettspraksis og hvordan forskjellige kriminalsaker ble behandlet på tinget, men også blandt lokalbefolkningen, var gjerne hovedfokuset. Spedbarnsdrapsproblematikken ble presentert som et resultat av kriminaliseringen av ugifte mødre og streng sedelighetslovgivning som viser statens ønske om sosial kontroll. Gjerne tidligere forskning var det slik, men senere utgivelser har lagt hovedvekten på de spedbarnsdrapssakene og årsakene for dette. På grunn av at den norske forskningen preges av dypdykk i enkeltsaker fra et spesifikt område og årsaksforklaringene rundt de kriminelle handlingene, vil jeg si at et helhetlig bilde av den norske forskningen preges av mer av en kvalitativ tilnærming av temaet. Kvantitativ metode blir hyppig brukt i den norske spedbarnsdrapsforskningen, men er kvalitativ momenter som preger forskningsfeltet mest. De historiografiske grenene spedbarnsdrapsforskning gjerne faller under, reflekteres i tematikken. Forskningen på spedbarnsdrap i Norge i tidlig ny tid fremstiller de samme trekkene som sosialhistorie indikerer. Sosialhistorie satte søkelys på grupper i historien, steder og normer som tidligere ikke hadde blitt forsket på, gjerne fokus på gruppene i samfunnet som var fattige og lavere på den sosiale rangstigen. Her fikk kvinnehistorie sin plass, det samme gjorde lokalhistorie og rettshistorie. Utviklingen av plass i historieskrivningen viser at det startet med ønsket om tilføyelse til kvinnehistorien, så gikk det over til en del av retts- og lokalhistorie forskning med

rettshistorisk utvikling på lokalt nivå. Utover 2000-tallet ble hovedfokuset igjen på kvinnens historie, hennes motiver og skulle forstå de sosiale omstendighetene som medvirket i valget å begå drap på et spedbarn.

For den svenske spedbarnsdrapsforskningen presenterer det seg et bilde som ligner på den norske forskningen. Spedbarnsdrap var gjerne en del av et større forskningsprosjekt som studerte hva fortidens mennesker ble dømt for.

Spedbarnsdrap som tema ble presentert som et mindre emne i et større dypdykk i lovgivning. Temaene som kvinnens forutsetning i fortidens samfunn og deres møte med retten trekker frem spedbarnsdrap som viktig bi-tematikk. Her tar analysene gjerne for seg større områder og saker som har kommet opp i høyere ankekanaler i rettsvesenet. Den svenske forskningen trekker gjerne frem de lange linjene i historien, og forsøker gjerne å forklare de politiske og sosiale utviklingstrekkene som tiden bringer med seg. Gjerne for den første generasjonsforskere var tematikken lovgivning og det geografiske område var Sverige, dette var ulikt første generasjonsforskere i Norge som så på lovgivning, men fant eksempler fra mindre områder som en bygd eller by. Dette gjør at den svenske forskningen i sin helhet gir et bilde på at analysene er mer kvantitativ basert, og forskningen på spedbarnsdrapssakene gjenspeiles i dette. Så klart ble dypdykk av enkeltsaker gjort, men mye av hovedvekten på metodebruk, særlig fra tidligere generasjoner, faller på kvantitativ metode. Likt som den norske forskningen faller svensk spedbarnsdrapsforskning under sosialhistorie, med samme underkategorier som kvinnehistorie, rettshistorie og lokalhistorie, men til denne sistnevnte underdisiplinen utvirket ikke den svenske forskningen seg i like stor grad som den norske.

Litteraturliste:

Andersen, Astrid., Rosland, Sissel., Ryymin, Teemu og Skålevåg, Svein Atle. (2017). *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget.

Andersson, Gudrun. (1995). *Farligst frestande eller omyndig passiv? Myt og verklighet om kvinnorna under 1600- och 1700-talen*. Järn Kvinnor. Bergslagens kvinnodagar. Upuscula Historica Upsaliensia 17.

Andersson, Gudrun. (1998). *Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*. Acta Universitatis Upsaliensis.

Anners, Erik. (1965). *Humanitet och rationalism. Studier I upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning*. Stockholm: A.-B. Nordiska Bokhandeln. Folkearkivet Lund.

Aune, Anne. (1994). *Avkriminalisering av leiermål. Ein studie av lov og rettspraksis i leiermålssaker i Nedre Telemark sorenskriveri 1727-1797*. Tingbokprosjektet. Oslo.

Bergenlöv, Eva., Cronberg, Marie Lindstedt og Österberg, Eva. (2002). *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Nordic Academic Press. Lund.

Bergenlöv, Eva. (2004). *Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning I rättslig diskurs och praxis omkring 1680 – 1800*. Doktoravhandling. Historiska institutionen. Lunds Universitet.

Bernssen, Siri Elisabeth. (2017). *Skam, skuld og straff. Ei rettsleg analyse av barnedrapssakene på bygdetinget i Hordaland 1642-1799*. Masteroppgave. Det juridiske fakultet. Universitetet i Bergen.

Cronberg, Marie Lindstredt. (1997). *Synd och skam: Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*. Doktoravhandling. Historisk institutionen. Lunds universitet.

Dalen, Ingebjørg Aamlid. (2011). *Ei tjenestejente, to prester og ett spøkelse. En undersøkelse av. Trosforestillinger, rettspraksis og resepsjonshistorie i Nille-saken fra Steigen 1687-88*. Mastergradsoppgave i historie. Universitetet i Tromsø.

Danhard, Margareta. (2016). *Regel eller undantag? Skamattributering av kvinner i 1700-talets Hälsingland*. Södertörns högskola. Institutionen för Historia och samtidsstudier.

Danhard, Margareta. (2019). *På gränsen mellan liv och död. Barnamordsanklagade och deras barn, Gävleborgs län vid sekelskiftet 1800*. Akademin för utbildning och ekonomi. Avdelningen för humaniora.

Drevland, Silje. (2016). *Sedelighetssaker på Helgeland. En undersøkelse av sedelighetssaker på tinget, og sedelighetsforbrytere i møte med retten, kirken og lokalsamfunnet på Helgeland 1717-1736*. Masteroppgave i historie. Institutt for arkeologi og historie. Universitetet i Oslo.

Erichsen, Bodil Christine. (1993). *Kriminalitet og rettsvesen i Kristiania på slutten av 1600-tallet*. Tingbokprosjektet. Oslo.

Gotaas, Anne-Marit. (1977). *Barnefødsel I Dølgsmål 1830-1842*. Hovedoppgave i Historie. Universitetet i Oslo.

Hagelin, Helena. (2010). *Kvinnovärldar och barnamord. Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700-1840*. Göteborgs Universitet.

Hansen, Torleif. (1991). *Bergen Lagting som straffedomstol i appellsaker 1702 – 1737. En undersøkelse av appellordningen og domspraksis*. Alma Mater Forlag AS.

Hoff, Randi Holden. (1996). «Avlet i synd og ondskap». *En sosial- og retthistorisk undersøkelse av fødsler utenfor ekteskapet i Kristiansund 1742-1801*.

Tingbokprosjektet. Oslo.

Johansen, Elise Lilly. (2011). *Trolldomsforskning i Norden ca 1970-2010 – en forskningsoversikt*. Institutt for historie og religionsvitenskap. Universitetet i Tromsø.

Kaldal, Ingar. (2002). *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Det norske samlaget. Oslo.

Kjeldstadli, Knut. (1999). *Fortida er ikke som den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo.

Kjeldstadli, Knut. (2009). *Historiestudenten tidsskrift, Fortid 2*. Universitetet i Oslo.

Kjellstrup, Iselin. (2008). *Dølgsmålssaker i Nord-Norge 1710-1797: Evig skam eller bøddelens øks? I lys av rettssystemets utvikling og humanisering*. Masteroppgave i historie. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.

Liljequist, Jonas. (1992). *Brott, synd och straff. Tidelagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*. Historiska institutionen. Umeå universitet.

Lindström, Dag og Österberg, Eva. (1988). *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*. Acta Universitatis Upsaliensis. Stockholm.

Lövkrona, Inger. (1999). *Annika Larsdotter, barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Historiska Media.

Nielsen, Beth Grothe. (1980). «Letfærdige Qvindfolk» *Fosterdrap og fødsel i dølgsmål, i retshistorisk belysning. Hæfte I, II, III*. Kriminalistisk institut. Københavns universitet.

Nielsen, Beth Grothe. (1982). *Letfærdige Qvindfolk – om Gisle Nielsdatter og andre barnemordersker*. DELTA Forlag.

Johansson, Lennart., Nilsson, Roddy og Nordmark, Håkan. (2010). *Småländska brott. Brott och straff i Småland under 500 år*. Historiska föreningens i Kronobergs län skriftserie 11.

Næss, Hans Eyvind. (1982). «*straffes på livet andre til eksempel og forskrekkelse*». *Kriminalitet og bruk av dødsstraff i Rogaland på 1600-tallet.*» 2 Heimen: lokalhistorisk tidsskrift vol: 1985 XXII

Ohlander, Ann- Sofie. (1985). *Kärleik, död, frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige*. Norstedts Förlag AB. Stockholm.

Rautelin, Mona. (2009). *En förutbeständ sanning: barnamord och delaktighet i 1700-taltes Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll*. Diss. Helsingfors.

Rian, Øystein. (1980). *Vestfolds historie. Grevskapstiden 1671 – 1821*. Kulturforhold. Tønsberg.

Rian, Øystein. (2014). *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårene for offentlige ytringer 1536-1814*. Universitetsforlaget.

Risa, T. (1974). *Geistlege og verdslege sanksjoner mot ugifte mødre. Ei granskning av lov og rettspraksis i sedelighetssaker, bygd på rettsmateriale frå Stavanger amt 1721 – 1741*. Biblioteket for humaniora og samfunnsvitenskap.

Sandmo, Erling. (1999). *Voldssamfunnets undergang: om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*. Universitetsforlaget. Oslo.

Sandvik, Hilde. (2001). *Kvinnens rettslige handleevne på 1600- og 1700-tallet, med linjer fram til gifte kvinnens myndighet i 1888*. Unipub forlag. Oslo.

Sjöberg, Marja Taussi. (1996). *Rätten och kvinnorna. Frå släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-tallet*. Atlantis. Stockholm.

Strand, Karin. (2019). *En botfärdig synderskas svanesång. Barnamord i skillingtryck mellan visa och verklighet*. Gidlunds förlag.

Sundin, Jan. (1992). *För Gud, Staten och Folket. Brott och rättskipning i Sverige. 1600-1840*. A.-B. Nordiska bokhandelns förlag. Stockholm.

Sødal, Terje. (2008). *Til Skræk og Exempel. Trolldom, dødsstraff og kriminalitet på Agder ca. 1550 – 1700*. Portalen forlag. Kristiansand.

Telste, Kari. (1993). *Mellom liv og lov. Kontroll av seksualitet i Ringerike og Hallingdal 1652 – 1710*. Tingbokprosjektet. Oslo.

Terjesen, Harriet Marie. (1994). *Blodskam og leiermål i forbudne ledd. En studie med utgangspunkt i kilder fra Rogaland i tidsperioden 1602-1659/61*. Tingbokprosjektet. Oslo.

Tystad, Arnstein, S. (2007). *Dødsstraff – praksis og holdninger i andre halvdel av 1700-tallet*. Masteroppgave i historie. Universitetet i Bergen.

Universitetet i Oslo (2020, 13.04). Tingbokprosjektet. Hentet fra:
<https://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/>

Villstrand, Nils Erik (2017). *Monolog eller dialog? Den tidigmoderna svenska staten i möte med sina undersåtar*. Historisk Tidskrift för Finland årg. 102 2017:3.

Østebø, Synnøve. (2005). «... Tiltalt for Barnefødsel i Dølgemaal..» *En sosial- og rettshistorisk undersøkelse av kvinner tiltalt for barnefødsel i dølgsmål i Stavanger amt, 1610-1880*. Hovedoppgave i historie. Historisk institutt – Universitetet i Bergen.

Österberg, Eva. (1993). *Historisk tidskrift. Brott och rättspraxis i det förindustriella samhället. Tendenser och tolkningar i skandinavisk forskning*. Svenska historiska föreningen.

Bilde:

Barnemordet. (Bilde). 1886. Malt av Erik Henningsen. Hentet fra

<https://www.norghistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1384-Barnemord-i-lys-av-rechtsmedisinens-fremvekst.html>